

Verba volant scripta manent

Księga jubileuszowa dedykowana
Profesor Bogusławie Gneli

Verba volant scripta manent

Księga jubileuszowa dedykowana
Profesor Bogusławie Gneli

Verba volant scripta manent

Księga jubileuszowa dedykowana
Profesor Bogusławie Gneli

Redakcja naukowa
Aneta Kaźmierczyk
Kinga Michałowska
Monika Szaraniec

*Z ogromną wdzięcznością za wszystko
przyjaciele, współpracownicy i uczniowie*

Szczególne podziękowania dla:

- Izby Notarialnej w Krakowie
- Krajowej Izby Doradców Podatkowych
- Krakowskiej Izby Adwokackiej
- Polskiej Izby Ubezpieczeń
- Wodociągów Miasta Krakowa S.A.

SPIS TREŚCI

LIST GRATULACYJNY JM REKTORA UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO W KRAKOWIE DR. HAB. STANISŁAWA MAZURA, PROF. UEK	19
LIST GRATULACYJNY ANDRZEJA ŁADZIŃSKIEGO	21
LIST GRATULACYJNY ALEKSANDRA GUTA	23
SYLWETKA JUBILATKI	25
WYKAZ OSIĄGNIĘĆ W PRACY NAUKOWO-BADAWCZEJ PANI PROF. DR HAB. BOGUSŁAWY GNELI	31
<i>Odpowiedzialność organizatora turystyki za dostawców usług turystycznych Dorota Ambrożuk-Wesołowska</i>	<i>53</i>
<i>Ochrona konsumenta na rynku nieruchomości Ewelina Badura</i>	<i>62</i>
<i>Uwag parę na temat zawarcia małżeństwa przez cudzoziemca Katarzyna Bagan-Kurluta</i>	<i>71</i>
<i>Delikt świadomego skorzystania z wyrządzonej drugiemu szkody Ewa Bagińska</i>	<i>78</i>
<i>Dopuszczalność sporządzania uchwał w przedmiocie udzielenia wójtowi wotum zaufania Kazimierz Bandarzewski</i>	<i>87</i>
<i>Spory o (prawo) prywatne i (prawo) publiczne okiem historyka Iwona Barwicka-Tylek</i>	<i>97</i>
<i>Uwagi o treści i zakresie pojęcia sankcji podatkowoprawnych Bogumił Brzeziński</i>	<i>106</i>

<i>Wybrane aspekty dochodzenia roszczeń majątkowych wynikających z rozporządzeń nr 261/2004 oraz nr 2111/2005 w znowelizowanym Prawie lotniczym</i> Błażej Bugajski	116
<i>Zaufanie jako wartość w procesie tworzenia prawa w gminie</i> Monika Chlipała	125
<i>Zastosowanie notyfikacji konsularnej w przypadku pozbawienia wolności szpiega – zarys problematyki</i> Paweł Czubik	136
<i>Pomiędzy sankcją a podatkiem – refleksje o koncepcji odpowiedzialności administracyjnej</i> Dorota Dąbek, Paweł Dąbek	146
<i>Uwagi na temat relacji prawa ochrony pasażera w Unii Europejskiej do prawa konsumenckiego</i> Daniel Dąbrowski	156
<i>Nieuczciwe praktyki rynkowe w świetle regulacji sektorowych</i> Tomasz Długosz	165
<i>Zawodowy charakter umowy jako kryterium stosowania przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych do indywidualnego przedsiębiorcy</i> Zbigniew Długosz	175
<i>Konstytucyjna zasada ochrony konsumentów, użytkowników i najemców oraz jej wpływ na prawo prywatne</i> Adam Doliwa	185
<i>Czy należy uregulować umowę o korzystanie z nieruchomości w zakresie lądowych elektrowni wiatrowych?</i> Marcin Drewek	201
<i>Osoba prowadząca cudze sprawy bez zlecenia jako podmiot przestępstwa nadużycia zaufania</i> Jacek Duda	209
<i>Strona słabsza na rynku finansowym – ochrona materialnoprawna i reklamacyjna, perspektywy rozwoju</i> Paweł Dyrduł	218
<i>Forma dla celów dowodowych (ad probationem) w europejskiej perspektywie historycznej</i> Andrzej Dziadzio	227

<i>Odmowa uznania i wykonalności orzeczeń zagranicznych w Polsce w sprawach konsumenckich w świetle rozporządzenia Bruksela I bis</i> Edyta Figura-Góralczyk	245
<i>Z zagadnień kwalifikacji charakteru prawnego kryteriów oceny prac konkursowych</i> Wojciech Fill	254
<i>Prawo podatnika do prywatności – kilka uwag na tle standardu unijnego</i> Agnieszka Franczak	262
<i>Factoring w pracach Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego UNIDROIT</i> Bernadetta Fuchs	274
<i>Przysposobienie całkowite w prawie polskim przez osobę niepozostającą w związku małżeńskim</i> Janusz Gajda	284
<i>Pozycja prawna ubezpieczonego w dochodzeniu roszczeń z umowy ubezpieczenia grupowego. Uwagi na tle najnowszego orzecznictwa</i> Magdalena Habdas, Mariusz Fras	293
<i>O właściwe rozumienie pojęć prawdy obiektywnej, materialnej i formalnej w postępowaniu cywilnym</i> Andrzej Grzegorz Harla	307
<i>Nowelizacja przepisu art. 388 Kodeksu cywilnego – analiza krytyczna</i> Piotr Horosz	318
<i>Ochrona strony słabszej umowy</i> Monika Jagielska	328
<i>Zdolność połączeniowa i podziałowa polskich spółek w kontekście regulacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2019/2121</i> Jędrzej Jerzmanowski	337
<i>Zmiana orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie jurysdykcji międzynarodowej instytucji publicznej dochodzącej roszczeń regresowych od dłużnika alimentacyjnego</i> Anna Juryk	348
<i>Uwagi w sprawie „arbitralnego” zniesienia odrębnej własności lokalu obciążonego hipoteką</i> Tomasz Justyński	357

<i>Prawo dziecka do postadopcyjnego kontaktu z rodziną naturalną w prawie obcym</i> Ewa Kabza	366
<i>Cena wynikowa w umowie sprzedaży (art. 540 k.c.) na tle rodzajów cen w obrocie gospodarczym</i> Wojciech Jan Katner	375
<i>Rozszerzenie granic nieruchomości wspólnej właścicieli lokali niespełniającej wymogów działki budowlanej</i> Aneta Kaźmierczyk	393
<i>„Nowy wspaniały świat (delegowania pracowników)?”, czyli o zasadności (niektórych) zmian w delegowaniu pracowników w Unii Europejskiej słów kilka</i> Marcin Kielbasa	402
<i>Żądanie od gminy wykupienia własności nieruchomości lub jej części w związku z uchwaleniem planu miejscowego albo jego zmianą</i> Elżbieta Klat-Górska	413
<i>Konwencja ONZ z 1980 r. o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów a regulacja konsumenta w Kodeksie cywilnym</i> Wojciech J. Kocot	424
<i>Przedsiębiorstwo – podmiot czy przedmiot</i> Elżbieta Kocowska-Siekierka, Tadeusz Kocowski	439
<i>Wątpliwości wokół zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę osoby prawnej związanej z naruszeniem jej dobrego imienia</i> Piotr Konik	450
<i>Reklama a inne praktyki marketingowe – konsekwencje niekonsekwencji ustawowych</i> Katarzyna Kopaczyńska-Pieczniak	459
<i>O dopuszczalności zrzeczenia się prawa użytkowania wieczystego – głos w dyskusji</i> Mateusz Królikowski	474
<i>„Konsumenckie” postępowanie upadłościowe jako przykład prawnej ochrony konsumentów</i> Joanna Kruczałak-Jankowska	483
<i>Ochrona przyszłych wierzycieli (art. 530 k.c.)</i> Paweł Księżak	493

<i>Ochrona konsumenta przed niezamówionym świadczeniem w ustawie o prawach konsumenta</i> Piotr Kukuryk	503
<i>Przewodniczący zgromadzenia właścicielskiego spółki kapitałowej – funkcja, kompetencje i odpowiedzialność</i> Krzysztof Kułak	513
<i>Zaliczenie wierzytelności na poczet ceny nabycia nieruchomości w egzekucji sądowej</i> Ireneusz Kunicki	523
<i>Małżeńska wspólność majątkowa a uczestnictwo małżonków w spółce kapitałowej</i> Zbigniew Kuniewicz, Katarzyna Malinowska-Woźniak	532
<i>Ochrona osób starszych i niepełnosprawnych a kryteria wyboru pacjentów do terapii w czasie pandemii COVID-19</i> Krzysztof Kurosz	543
<i>Przedawnienie roszczenia o naprawienie szkody wynikłej z utraty lub uszkodzenia rzeczy wniesionej do hotelu lub podobnego zakładu</i> Joanna Kuźmicka-Sulikowska	552
<i>Lokowanie produktu w audycjach telewizyjnych w świetle ustawy o radiofonii i telewizji</i> Agnieszka Kwiecień-Madej	562
<i>Zakres podmiotowy specustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa</i> Paulina Ledwoń, Sandra Murdzek	570
<i>Prawna ochrona twórcy-konsumenta</i> Ewa Lewandowska	579
<i>Verbum et scriptum w Rzeczypospolitej Obojga Narodów</i> Izabela Lewandowska-Malec	589
<i>O zdolności aportowej posiadania jako wkładu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością</i> Paweł Lewandowski	597
<i>Charakter prawny umowy przeniesienia udziału w osobowej spółce handlowej</i> Jan Lic	606

<i>Nowy krajowy reżim opodatkowania dywidend wypłacanych spółkom kapitałowym jako alternatywa dla dotychczasowych uregulowań</i> Hanna Litwińczuk	615
<i>Unikanie podwójnego opodatkowania dywidend otrzymywanych z zagranicy i wypłacanych za granicę przez polskich rezydentów</i> Jolanta Loranc-Borkowska	625
<i>Powołanie Prezesa Krajowej Izby Odwoławczej według nowego Prawa zamówień publicznych</i> Maciej Lubiszewski	635
<i>Komercyjne testy DNA jako sposób identyfikacji rodziców genetycznych dzieci porzuconych – perspektywa polska</i> Rafał Łukasiewicz	644
<i>Prosta spółka akcyjna jako innowacyjne rozwiązanie wspierające rozwój branży fintech w Polsce</i> Karol Magoń	654
<i>Prawa autorskie jako wkład do spółki prawa handlowego</i> Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Joanna Pawlikowska, Renata Tanajewska, Paweł Czaplicki	666
<i>Zasada jawności w postępowaniu nieprocesowym – zagadnienia wybrane</i> Małgorzata Malczyk	675
<i>Prawo prywatne międzynarodowe jako impuls do zmian w sposobie funkcjonowania i regulacji współczesnych rynków finansowych</i> Michał Mariański	685
<i>Formy czynności prawnych w obrocie elektronicznym a zasady neutralności, równoważności i niedyskryminacji</i> Magdalena Marucha-Jaworska	694
<i>Wpływ mediacji na bieg przedawnienia w świetle nowelizacji z dnia 2.12.2021 r. – zagadnienia wybrane</i> Aneta Mendrek	703
<i>Ochrona rodziny wielopokoleniowej w kontekście dyrektywy work-life balance – zagadnienia wybrane</i> Kinga Michałowska	712
<i>Wykorzystanie wizerunku znanej żyjącej osoby fizycznej w grze komputerowej – zasygnalizowanie problemu</i> Małgorzata Modrzejewska	721

<i>Granice swobody ustalania wynagrodzeń członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością</i> Piotr Modrzejewski	732
<i>Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych</i> Piotr Mostowik	740
<i>Gwarancja jako instytucja wspomagająca ustawową ochronę konsumenta</i> Teresa Mróz	750
<i>Przejrzystość warunków umownych i praktyk handlowych a ochrona konsumentów w gospodarce cyfrowej</i> Monika Namysłowska, Agnieszka Jabłonowska	765
<i>Zakres zastosowania prawa Unii Europejskiej ratione materiae</i> Monika Niedźwiedź	778
<i>Czasowe granice konkretyzacji powinności podatkowej w konstytucyjnym akcie administracyjnym</i> Adam Nita	790
<i>Wykonywanie w czasie trwania postępowania upadłościowego lub postępowania restrukturyzacyjnego uprawnień związanych z uczestnictwem w organizacjach</i> Artur Nowacki	801
<i>(R)ewolucja prawa do autorstwa. Uwagi o przyszłości prawa autorskiego w erze cyborgów i sztucznej inteligencji</i> Aleksandra Nowak-Gruca	810
<i>Czy zasada związania sądu polubownego wydanym przez niego wyrokiem arbitrażowym jest elementem procesowego porządku publicznego Rzeczypospolitej Polskiej?</i> Andrzej Olsz	818
<i>O przyczynianiu się małżonka do powstania majątku wspólnego (art. 43 k.r.o.)</i> Adam Olejniczak	831
<i>Wybrane problemy prawa UE w zakresie sztucznej inteligencji</i> Jan Olszewski	840
<i>Związki prawa cywilnego procesowego z materialnym na przykładzie powództw i orzeczeń typu hybrydowego – zagadnienia wybrane</i> Piotr Osowy	849

<i>Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania podatkowe powstałe przed ustanowieniem wspólności majątkowej (art. 29 o.p.)</i> Paulina Pałach	858
<i>Hiszpańskie źródła prawa cywilnego w perspektywie historyczno-porównawczej</i> Władysław Pęksa	867
<i>Rozporządzanie ogółem praw i obowiązków wspólnika spółki osobowej</i> Piotr Pinior	873
<i>Koncepcja normy jako relacji w strukturze dwuelementowej</i> Oskar Pogorzelski	881
<i>Dopuszczalność wypłaty zaliczki na poczet dywidendy w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością przekształconej z jednoosobowej działalności gospodarczej</i> Wojciech Popiołek	890
<i>Skutki prawne udzielenia oraz braku udzielenia absolutorium w spółkach handlowych</i> Karol Ryszkowski	906
<i>Upowszechnienie obrotu bezgotówkowego czy uszczelnienie systemu podatkowego? Zarys problematyki na tle zmian wynikających z Polskiego Ładu</i> Marta Sagan-Martko	916
<i>Zapłata okupu jako przedmiot ubezpieczenia cyber</i> Paweł Sikora	924
<i>O zasadzie niezmienności składu orzekającego w świetle art. 6 ust. 2 nowelizacji z 28.05.2021 r. uwag kilka</i> Magdalena Skibińska	933
<i>Uwagi na temat konsumenckiego traktowania przedsiębiorców w Kodeksie cywilnym</i> Bogusław Sołtys	942
<i>Kilka uwag na temat ochrony (nie tylko) konsumenta jako użytkownika oprogramowania komputerowego</i> Robert Stefanicki	956
<i>Nabycie weksla od nieuprawnionego</i> Bartosz Stelmach	967
<i>Problem dodatkowych ubezpieczeń emerytalnych rolników indywidualnych</i> Wanda Sułkowska	976

<i>Egzekucyjna sprzedaż w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w przypadku klauzul winkulacyjnych w umowie spółki – zagadnienia wybrane</i> Joanna Szachta	986
<i>Profilowanie klienta przy wykorzystaniu sztucznej inteligencji przez zakłady ubezpieczeń. Przyczynek do dyskusji</i> Monika Szaraniec	994
<i>Ewolucja formy czynności prawnych w świetle zmian prawa i orzecznictwa</i> Krzysztof Szuma	1002
<i>Problem ważności zapisu na sąd polubowny w sporze z udziałem konsumenta</i> Andrzej Szumański	1011
<i>Cywilnoprawne i administracyjne formy dostępu telekomunikacyjnego do nieruchomości lokalowej</i> Iwona Szymczak	1022
<i>Kilka uwag na temat wyłączenia komornika sądowego</i> Jarosław Świeczkowski	1031
<i>Znaczenie art. 75 szwajcarskiego Kodeksu cywilnego dla polskiego prawa o stowarzyszeniach</i> Andrzej Wach, Karol Wach	1038
<i>Kryteria ustalenia przewoźników ostatecznie odpowiedzialnych za szkody w przesyłce w przypadku przewozów wykonywanych przez kolejnych przewoźników</i> Krzysztof Wesołowski	1049
<i>Zagrożenia demokracji liberalnej – aspekt psychologiczny i kulturowy</i> Piotr Wiatrowski	1058
<i>Analiza uprawnień pracodawcy do utworu, w oparciu o art. 74 ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych</i> Bartłomiej Wikłański	1068
<i>Umowy jurysdykcyjne w Konwencji haskiej z 2.07.2019 r. o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych</i> Bartosz Wołodkiewicz	1077
<i>Świadczenie główne w umowie ubezpieczenia a klauzule wyłączające odpowiedzialność ubezpieczyciela jako klauzule abuzywne</i> Ewa Wójtowicz	1087

<i>O potrzebie obowiązkowych ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej w sporcie w prawie polskim – rozważania na tle systemu francuskiego</i> Paulina Wyszynska-Ślufińska	1095
<i>Uwagi o konieczności zastrzegania maksymalnej wysokości kary umownej</i> Krzysztof Zagrobelny	1103
<i>Asymetryczna rola „czynnika” świadomości w ocenie czynów dobrych i złych</i> Wojciech Załuski	1113
<i>Actio directa poszkodowanego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej a termin przedawnienia liczony a tempore scientiae – głos w dyskusji</i> Julita Zawadzka	1121
<i>System handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych jako instrument prawny przeciwdziałający zmianom klimatu</i> Elżbieta Zębek	1131
<i>O odpowiedzialności współników w przypadku przekształcenia spółki osobowej w inną spółkę osobową</i> Mateusz Żaba	1141
<i>Wypłata odszkodowań za zajęcie nieruchomości pod drogi publiczne. Dylematy proceduralne</i> Artur Żurawik	1150
<i>Koncepcja bezpiecznego produktu w prawie Unii Europejskiej</i> Agnieszka Żywicka, Marek Wierzbowski	1161

VARIA

<i>Podniesienie stopnia gotowości sił nuklearnych Federacji Rosyjskiej jako groźba użycia siły</i> Radosław Fordoński	1175
<i>Opracowanie wymagań jakościowych oraz prototypu seryjnego obuwia ortopedycznego zgodnego z rozporządzeniem MDR</i> Andrzej Chochoł, Robert Gajewski, Katarzyna Piotrowska	1183

LIST GRATULACYJNY JM REKTORA
UNIwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
DR. HAB. STANISŁAWA MAZURA, PROF. UEK

Szanowni Państwo,

opisanie sylwetki zawodowej, dorobku i osiągnięć badawczych pracownika nauki z jednej strony jest zadaniem fascynującym, z drugiej – bardzo trudnym. Zwłaszcza gdy ma się do opracowania życiorys niezwykle zasłużonej i interesującej osoby, jaką jest bez wątpienia Pani Profesor dr hab. Bogusława Gnela. Niewyczerpana energia i pasja Pani Profesor przekładają się bowiem na niezliczoną liczbę podjętych przez Nią przedsięwzięć naukowych, i co ważne – z powodzeniem zrealizowanych. Nie można tu pominąć również cech osobowych Pani Profesor – zwłaszcza poczucia humoru, dystansu do własnej osoby i otaczającej rzeczywistości. Bogactwo materiałów źródłowych i osobowości Pani Profesor sprawiają, że nie sposób oddać Jej pełnego obrazu w zaledwie kilku akapitach. Stąd też skupiłem się jedynie na tych polach aktywności zawodowej Pani prof. dr hab. Bogusławy Gneli, które bezpośrednio wiążą się z Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie.

Pani Profesor to osobowość wybitna, naukowiec mogący pochwalić się niezwykle bogatym dorobkiem z zakresu prawa cywilnego, prawa handlowego oraz prawa prywatnego międzynarodowego. Swoją działalnością naukową zdobyła pozycję uznanego badacza, cieszącego się szacunkiem środowiska prawniczego, zaś jej publiczne wypowiedzi silnie rezonują także poza nim. Cechują się one żelazną logiką i niezwykle elegancją, pozwalającą wyjaśnić nawet najbardziej zawile kwestie prawne w sposób precyzyjny i zrozumiały. Muszę przyznać, że to tyleż cenna, co rzadka cecha w środowisku prawniczym.

Nie mniej istotną jest formacyjna rola Pani Profesor Bogusławy Gneli. To za Jej sprawą do oferty Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie dołączony został kierunek prawo, a w konsekwencji powstało środowisko prawnicze, które w wymiarze instytucjonalnym przybrało postać Instytutu Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa. Poza już wspomnianym wachlarzem Jej aktywności, przywołać należy także zaangażowanie organizacyjne Pani

Profesor, znajdujące swój wyraz chociażby w fakcie wyboru na kolejną już kadencję na członka Senatu Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, wcześniejszą aktywność w ramach Rady Wydziału, a następnie Kolegium.

Nie sposób w bogatym, zarysowanym tu zaledwie, dorobku Profesor Gneli pominąć Jej wyjątkowych relacji z pracownikami uczelni oraz studentami. Dla tych pierwszych jest Ona niekwestionowanym autorytetem i – można by rzec – liderem, silnie wpływającym na ich ścieżki rozwoju zawodowego, a zarazem pozostawiającym im niezwykle szeroką autonomię w sferze ich rozwoju profesjonalnego. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że relacje Pani Profesor Gneli z jej współpracownikami znacząco wykraczają poza te o charakterze zawodowym i mają postać prawdziwie przyjacielskich, pełnych sympatii i wsparcia. Dla kolejnych roczników studentów Pani Profesor jest natomiast niekwestionowanym autorytetem i przewodnikiem. Każdy, kto kiedykolwiek miał możliwość obserwowania Jej spotkań ze studentami, wie, że Pani Profesor jest ich Mistrzem, w którego słowa wsłuchują się oni z wielkim zainteresowaniem i uznaniem. Każdy zajmujący się dydaktyką i wychowaniem wie, że zbudowanie takich relacji z podopiecznymi nie jest proste i wymaga naprawdę niezwykłego charakteru.

Ogromna aktywność Pani Profesor przyczyniła się do wielu ważnych sukcesów naszej uczelni. Silne, znaczące w skali kraju środowisko prawnicze powstałe w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie to Jej wielka chluba. Niewątpliwą zasługą Pani Profesor jest także atrakcyjna i innowacyjna oferta dydaktyczna, umiejętnie łącząca prawo z ekonomią i finansami. Wartość i bogactwo tej oferty potwierdza rosnąca z roku na rok liczba studentów kierunku prawo oraz bardzo pochlebne opinie o jego absolwentach, skutecznie konkurujących o prestiżowe pozycje w świecie prawniczym, czy oferta nowego kierunku – doradztwo podatkowe.

Amerykański nauczyciel i filozof Vernon Howard powiedział kiedyś: „Zawsze idź przez życie tak, jakbyś miał coś nowego do nauczenia się, a tak się stanie”. Słowa te doskonale charakteryzują Panią Profesor Bogusławę Gnełę, której energia i liczne aktywności są dla mnie swoistym przypomnieniem – że warto nieustannie uczyć się i rozwijać, a także bez reszty angażować się w swoje pasje. Mam szczerą nadzieję, że lektura niniejszego opracowania będzie dla Państwa inspiracją, a możliwość zapoznania się z tak bogatym dorobkiem Pani Profesor będzie stanowiła wspaniałe źródło wiedzy oraz zachęty do zgłębiania nieograniczonych obszarów prawa.

Z wyrazami szacunku
dr hab. Stanisław Mazur, prof. UEK

LIST GRATULACYJNY
ANDRZEJA ŁADZIŃSKIEGO

Wdzięczność jest pamięcią serca
Jean Massieu

Świętujemy jubileusz wybitnej Profesor prawa, autorki kilkuset publikacji naukowych: monografii, podręczników, artykułów i ekspertyz, promotorki i recenzentki licznych prac doktorskich, wybitnego i szanowanego nauczyciela akademickiego, wychowawcy kilku pokoleń prawników, kierownika Katedry Prawa Cywilnego, Gospodarczego i Prywatnego Międzynarodowego, dyrektora Instytutu Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. To ogromny, bogaty, twórczy dorobek życia, myśli i talentu Pani Profesor doktor habilitowanej Bogusławy Gnelli.

Z całego serca gratulujemy tak licznych, znakomitych sukcesów w działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej. Imponuje bogactwo i rozległość podejmowanej problematyki naukowej, szczególnie z zakresu prawa cywilnego, handlowego, prawa prywatnego międzynarodowego, szeroka współpraca z polskimi i zagranicznymi instytucjami naukowymi oraz czasopismami, udział w konferencjach, sympozjach, pracach stowarzyszeń prawniczych.

Jako Krajowa Izba Doradców Podatkowych pragniemy wyrazić szczególną wdzięczność za pionierską działalność Pani Profesor dla podniesienia prestiżu zawodu doradcy podatkowego. Dzięki zrozumieniu znaczenia naszej pracy, dzięki inicjatywom i otwartości Pani Profesor od 15 lat Małopolski Oddział KIDP współpracuje z Uniwersytetem Ekonomicznym. Jesteśmy zapraszani na konferencje, panele dyskusyjne, warsztaty i spotkania, które wzbogacają wiedzę prawniczą i ekonomiczną, stanowią ważną inspirację do własnych poszukiwań i interpretacji prawa podatkowego oraz do spojrzenia nań z szerszej perspektywy.

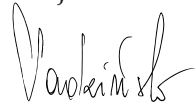
OGROMNE znaczenie dla rangi i powagi naszego zawodu miało stworzenie w Instytucie Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, którego dyrektorem jest Pani Profesor, kierunku: doradztwo podatkowe. Młoda profesja uzyskuje dzięki takim inicjatywom uniwersytecki certy-

fikat i w jeszcze większym stopniu jest postrzegana jako zawód społecznego zaufania.

Dziękujemy Pani Profesor Bogusławie Gneli za pasję naukową i społecznikowską, za empatię, podejmowanie działań na rzecz integrowania środowiska naukowego z ludźmi pracującymi w zawodach prawniczych i ekonomicznych, za tworzenie atmosfery sprzyjającej współpracy różnych grup prawników. Dziękujemy także za spotkania wigilijne, jubileuszowe, za wspólne świętowanie Dnia Doradcy Podatkowego. Wszystkie te chwile zachowujemy we wdzięcznej pamięci.

Życzymy wielu lat twórczego życia i pracy przynoszącej radość i satysfakcję.

Z wyrazami wdzięczności i szacunku
Andrzej Ładziński

Przewodniczący Krajowej Rady Doradców Podatkowych

LIST GRATULACYJNY ALEKSANDRA GUTA

OKRĘGOWA RADA ADWOKACKA
W KRAKOWIE

31-135 Kraków • ul. Batorego 17

Szanowna Pani
adw. prof. dr hab. Bogusława Gnela

W imieniu własnym, Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie i całego krakowskiego środowiska adwokackiego, składam na ręce Pani Meceenas serdeczne gratulacje z okazji Jubileuszu 40-lecia pracy zawodowej.

Z okazji 40-lecia pracy życzymy, aby ten Jubileusz był dla Pani Profesor powodem do zadowolenia i satysfakcji z wykonywanego zawodu, a także bodźcem do dalszej pracy. Niech kolejne lata upływają w poczuciu spełnienia.

Do gratulacji załączam życzenia wszelkiej pomyślności, sukcesów oraz wytrwałości w dążeniu do realizacji postawionych sobie celów i zamierzeń, a także życzliwości współpracowników oraz satysfakcji z realizacji wszystkich powziętych celów, a także dalszych sukcesów w pracy zawodowej oraz w życiu osobistym.

adw. Aleksander Gut
Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej
w Krakowie

SYLWETKA JUBILATKI

Pani Profesor Bogusława Gneta studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie rozpoczęła w 1974 r., a ukończyła w 1978 r. z wynikiem bardzo dobrym. W tym samym roku została zatrudniona w Instytucie Prawa Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji UJ jako samodzielny prawnik i została przyjęta na aplikację sądową w Sądzie Wojewódzkim w Krakowie. Egzamin sędziowski zdała w 1980 r. W październiku 1982 r. została zatrudniona w Katedrze Prawa (późniejsza nazwa – Katedra Prawa Cywilnego i Gospodarczego, a obecna – Katedra Prawa Cywilnego, Gospodarczego i Prywatnego Międzynarodowego, dalej Katedra PCGiPM) w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie (dawna nazwa – Akademia Ekonomiczna w Krakowie) jako pracownik naukowo-dydaktyczny (asystent). W 1983 r. uzyskała stopień naukowy doktora nauk prawnych (RW PiA UJ), w 1999 r. stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych (RW PiA UJ), w czerwcu 2001 r. została mianowana na stanowisko profesora nadzwyczajnego UEK. W 2014 r. uzyskała (na wniosek RW PiA UJ) tytuł naukowy profesora, a następnie została zatrudniona na stanowisku profesora zwyczajnego. Obecnie zajmuje stanowisko profesora na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, jest kierownikiem Katedry PCGiPM, Dyrektorem Instytutu Prawa oraz członkiem Senatu UEK.

Od marca 2000 r. do 31 maja 2001 r. Jubilatka sprawowała funkcję p.o. kierownika Katedry Prawa w związku z urlopem Pani prof. dr hab. Czesławy Żuławskiej, ówczesnego kierownika tej Katedry, a równocześnie sędzią Sądu Najwyższego przechodzącym w stan spoczynku. 1 czerwca 2001 r. została kierownikiem Katedry Prawa i tę funkcję pełni nadal – jako kierownik tej Katedry, ale o zmienionej nazwie, w wyniku wyodrębniania z niej jako „katedry matki” kolejnych katedr. W trakcie kierowania Katedrą do 1 października 2019 r. kilkunastu (16) jej pracowników uzyskało stopnie doktora habilitowanego lub doktora nauk prawnych. Od tej daty jest kierownikiem Katedry PCGiPM, która rozwija się zgodnie z potrzebami kierunku prawo oraz Instytutu Prawa. W szczególności pracownicy tej Katedry, oprócz aktywności naukowej, organizują lub współorganizują cykliczne, międzynarodowe konferencje naukowe dotyczące

praw konsumentów, a także ogólnopolskie konferencje z zakresu prawa ubezpieczeń i prawa prywatnego międzynarodowego oraz podejmują prace organizacyjne na rzecz rozwoju Instytutu Prawa. W kadencjach 2005–2008 oraz 2008–2012 Jubilatka pełniła funkcję prodziekana Wydziału Finansów UEK (kolejna nazwa – Wydział Finansów i Prawa) do spraw dydaktycznych. W czasie pełnienia tej funkcji dokonana została reforma dydaktyczna kierunków Wydziału, uruchomiono interdyscyplinarne, finansowo-prawne specjalności na kierunku finanse i rachunkowość, tj. doradztwo podatkowe oraz prawo pracy i ubezpieczeń społecznych, a także wspomniany kierunek w języku angielskim – *finance and accounting*. Ponieważ dzięki Jej aktywności na tym Wydziale w roku akademickim 2015/2016 uruchomiony został kierunek prawo, w 2017 r. Jubilatka otrzymała list Rektora UEK podkreślający Jej szczególne zasługi dla rozwoju Wydziału Finansów i Prawa UEK (Jubileusz XV-lecia Wydziału FiP, Arłamów, październik 2017 r.). Pani Profesor aktywnie działała nie tylko w komisjach wydziałowych (w tym jako przewodnicząca) lub senackich (przewodnicząca senackiej komisji ds. etyki), lecz także w zespołach dotyczących spraw ogólnych UEK. Między innymi przewodniczyła Zespołowi ds. nowego Statutu UEK (uchwalony w 2019 r.) oraz była senatorką Senatu UEK poprzedniej kadencji i jest członkiem Senatu UEK aktualnej kadencji. Reprezentowała także UEK jako członek Komisji Dyscyplinarnej przy Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego (kadencja 2006–2008).

Od 1 października 2019 r. nadal jest Dyrektorem Instytutu Prawa w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Jubilatka przygotowała koncepcję i strukturę Katedr tego Instytutu.

W 2008 r. Pani Profesor uzyskała wpis na listę adwokatów, aktualnie jest adwokatem niewykonującym zawodu.

Od czerwca 2001 r. do 30 września 2004 r. była profesorem WSPiM w Chrzanowie i kierownikiem Katedry Prawa. Od 1 października 2004 r. do 30 września 2006 r. była zatrudniona w WSiIZ w Rzeszowie na stanowisku profesora, a od 1 października 2006 r. do 30 września 2013 r. w Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego w Krakowie, również na stanowisku profesora.

Jej pierwsze publikacje naukowe dotyczyły kwestii z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego. W 1983 r. przebywała na stypendium w Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego. Rozprawę doktorską pt. *Przysposobienie w prawie prywatnym międzynarodowym* (promotor prof. dr hab. Andrzej Mączyński) obroniła przed Radą Wydziału Prawa i Administracji UJ w październiku 1983 r. Rozprawa została wyróżniona w XXVII Ogólnopolskim Konkursie „Państwa i Prawa” (ogłoszonym w 1984 r.) na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie.

Oprócz prac naukowych z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego, jurysdykcji krajowej oraz uznawania zagranicznych orzeczeń, w latach 1988–1993 opublikowała prace z zakresu prawa cywilnego materialnego i gospodarczego w szerokim znaczeniu.

W listopadzie 1998 r. opublikowała rozprawę habilitacyjną pt. *Odpowiedzialność za produkt*, „Zeszyty Naukowe”, seria specjalna, monografie nr 134, Kraków 1998.

Dnia 27 września 1999 r. Rada Wydziału i Administracji UJ nadała Jubilatce stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie nauk prawnych.

Późniejsze publikacje Pani Profesor dotyczą przede wszystkim odpowiedzialności za produkt, bezpieczeństwa produktów i ochrony praw konsumenta. Monografia pt. *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny* (tzw. *odpowiedzialność za produkt*), Kraków 2000, w marcu 2002 r. otrzymała nagrodę Fundacji Promocji Prawa Europejskiego PAN z siedzibą w Warszawie.

W związku z ubieganiem się o tytuł naukowy profesora opublikowała monografię pt. *Umowa konsumencka w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2013. Postępowanie o tytuł zostało wszczęte przed Radą Wydziału PiA UJ, a recenzenci – prof. dr hab. Maksymilian Pazdan (Uniwersytet Śląski), prof. dr hab. Andrzej Szumański (Uniwersytet Jagielloński), prof. dr hab. Wojciech J. Katner (Uniwersytet Łódzki) oraz prof. dr hab. Teresa Mróz (Uniwersytet w Białymstoku) – bardzo wysoko ocenili twórczy dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny Pani Profesor. W sierpniu 2014 r. Prezydent RP nadał Jej tytuł naukowy profesora nauk prawnych (obecnie w dyscyplinie nauki prawne).

Jubilatka jest autorką ponad 200 publikacji naukowych i dydaktycznych oraz redaktorem naukowym i współautorką wielu prac zbiorowych (np. *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*, red. B. Gnela, Warszawa 2007) oraz podręczników (np. *Podstawy prawa dla ekonomistów*, Warszawa 2018, i *Prawo handlowe dla ekonomistów*, Warszawa 2019). Jest także autorką rozdziału XX [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20c, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa 2015, oraz komentarzy do art. 30, 57 i 58 p.p.m. [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. nauk. J. Poczobut, Warszawa 2017, a także komentarzy do art. 449¹–449¹⁰ k.c. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353–534), red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2018.

Wiele prac poświęciła zagadnieniom handlowych spółek osobowych, pojęciom konsumenta, przedsiębiorcy i przedsiębiorstwa, karze umownej, umowom konsumenckim i umowom handlowym, odpowiedzialności za produkt, problemowi naprawienia szkody niemajątkowej oraz problematyce kolizyjnoprawnej, np. ochrony konsumenta czy przysposobienia.

Programy badawcze (ponad 40, także we współpracy z innymi uczelniami), w których uczestniczyła lub którymi kierowała Jubilatka, dotyczyły m.in.: publicznoprawnej problematyki bezpieczeństwa produktów, cywilnoprawnych zagadnień jakości świadczenia, przekształceń handlowych spółek osobowych, zgodności polskiego prawa cywilnego z PECL (*Principles of European Contract Law*), projektu nowego Kodeksu cywilnego oraz prawa konsumenckiego.

Pani Profesor uczestniczyła jako referentka (lub w inny sposób) w kilkudziesięciu międzynarodowych i krajowych konferencjach lub seminariach naukowych w Polsce lub za granicą, na których przedstawiła ponad 70 referatów. Na konferencjach zagranicznych wygłosiła m.in. referaty: *Product liability under Polish and European law* (międzynarodowa konferencja pt. *Current Issues and Future Challenges of European Private Law*, zorganizowana przez Mediterranean University of Reggio Calabria w dniach 29 września – 1 października 2017 r. w Capo Vaticano, Włochy); *Non – pecuniary damage compensation* (międzynarodowe seminarium pt. *Public and Private Law Instruments of Protection of Weak Subjects in Europe*, zorganizowane przez Department of Law, Economics and Human Sciences of the University of Reggio Calabria 26 lipca 2018 r. w Reggio Calabria, Włochy); *The problem of transcription in Poland of foreign birth certificates of children of parents of the same sex* (konferencja międzynarodowa *Fundamental human rights and consumer protection*, zorganizowana przez Mediterranean University of Reggio Calabria w dniach 22–23 czerwca 2019 r. w Capo Vaticano, Włochy). Na konferencjach ogólnopolskich wygłaszała niekiedy referaty także jako współorganizatorka – np. referat *Koncepcje legislacyjne właściwości prawa polskiego i prawa, z którym rozstrzygana sytuacja jest ściśle lub najściślej związana w przepisach ogólnych ustawy PPM z 2011 r.* (V Ogólnopolski Zjazd Katedr Prawa Prywatnego Międzynarodowego nt. Międzynarodowy obrót cywilny i handlowy, zorganizowany w dniach 17–18 czerwca 2021 r. przez Katedrę PPM i Zakład Postępowania Cywilnego UJ oraz Katedrę PCGiPM UEK; konferencja zdalna).

Jubilatka prowadziła i nadal prowadzi wykłady, proseminaria i seminaria, przede wszystkim dla studentów kierunków ekonomicznych UEK w Krakowie, np. prawo gospodarcze, prawo handlowe, prawna ochrona klienta rynku kapitałowego (przedmiot do wyboru) oraz dla kierunku prawo na UEK: ochrona konsumenta usług finansowych (przedmiot do wyboru), prawo zobowiązań i prawo prywatne międzynarodowe. Wykłada lub wykładała przedmioty prawnicze dla słuchaczy studiów doktoranckich i podyplomowych oraz np. dla sędziów (dawniej np. w ramach współpracy z PAN w Warszawie oraz z Sądem Okręgowym w Krakowie), a także innych przedstawicieli praktyki.

Jest promotorem wielu prac licencjackich, magisterskich oraz podyplomowych z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego, a także promotorem

sześciu rozpraw doktorskich zakończonych nadaniem stopnia doktora nauk prawnych przez Radę Wydziału PiA UJ (jedna RW PiA UŚ). Jest także promotorem w kilku otwartych przewodach doktorskich oraz od wielu lat prowadzi seminarium doktorskie nie tylko dla absolwentów UEK.

Uczestniczyła jako recenzent łącznie w ponad 30 przewodach doktorskich, postępowaniach habilitacyjnych oraz postępowaniach o tytuł profesora w dyscyplinie nauki prawne.

Za osiągnięcia w dziedzinie naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej otrzymała ponad 20 nagród Rektora UEK. Otrzymała także Medal Komisji Edukacji Narodowej (2000 r.), Złoty Krzyż Zasługi (2004 r.) oraz Medal Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania AE (obecnie KSB) w Krakowie za wysoki poziom zajęć dydaktycznych prowadzonych na studiach podyplomowych.

W ramach współpracy z praktyką Pani Profesor prowadziła specjalistyczne wykłady i seminaria nie tylko dla prawników (sędziów, prokuratorów i radców prawnych), lecz także dla tzw. kadr kierowniczych oraz innych pracowników instytucji publicznych. Współpracowała z organizacjami konsumenckimi (złota odznaka Federacji Konsumentów w 1992 r.), jak również z przedstawicielami prasy, radia i telewizji w celu popularyzacji praw konsumenta.

Jako ekspert Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu (do 2004 r.) sporządziła kilkadziesiąt opinii na temat projektowanych ustaw. W przeszłości opracowała także ekspertyzy dla Rady Ministrów, Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Prokuratury Okręgowej w Krakowie, organizacji konsumenckich oraz dla kancelarii prawniczych.

Jubilatka uczestniczyła (od 2004 r. do 2010 r.) w pracach zespołu do spraw reformy prawa prywatnego międzynarodowego Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (działającej przy Ministrze Sprawiedliwości).

Pani Profesor jest członkiem zwyczajnym European Association of Private International Law (EAPIL) od 2020 r.; członkiem Komisji Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Krakowie od 2000 r. (w latach 2004–2010 wiceprzewodnicząca tej Komisji); członkiem Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Umiejętności oraz członkiem Komisji Nauk Ekonomicznych PAU (do końca 2018 r.).

Była *visiting professor* w Mediterranean International Center for Human Rights Research of the University „Mediterranea” of Reggio Calabria we Włoszech w dniach 22–29 lipca 2018 r.

Pełniła funkcję członka komitetu redakcyjnego „Zeszytów Naukowych UEK” (2008–2014) oraz komitetu redakcyjnego „Zeszytów Naukowych UEK. Finanse” (2012–2014).

Obecnie Jubilatka jest członkiem m.in.: zespołu recenzentów „Transformacji Prawa Prywatnego”; rady programowej rocznika „Problemy

Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”; zespołu recenzentów „Problemów Prawa Prywatnego Międzynarodowego”; kolegium recenzentów kwartalnika „Prawo Zamówień Publicznych”, oraz rady naukowej czasopisma naukowego „Wiadomości Ubezpieczeniowe” (od lipca 2018).

Szczególny obszar aktywności Pani Profesor obejmują prace związane z utworzeniem na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie kierunku Prawo. To dzięki jej staraniom uruchomione od roku akademickiego 2015/2016 jednolite studia magisterskie na tym kierunku przyciągają coraz większą liczbę studentów, a jego pierwsi absolwenci z powodzeniem zdają egzaminy na aplikacje prawnicze (trzecie miejsce, a następnie drugie miejsce w Polsce w grupie uczelni do 100 absolwentów kierunku prawo). Uruchomienie tego kierunku i podjęte przez Jubilatkę działania zmierzające do uzyskania przez ówczesny Wydział Finansów i Prawa UEK uprawnień do nadawania stopnia doktora nauk prawnych pozwoliło Jej również, wobec przychylności Władz Uczelni, na realizację koncepcji sześciu katedr prawnych, które 1 października 2019 r. weszły w skład utworzonego Instytutu Prawa. Jako Dyrektor tego Instytutu Jubilatka dba o jego rozwój i wspiera wszelkie działania realizujące ten cel. W 2022 r. dzięki wysiłkom Zespołu pracowników tego Instytutu utworzony został w nim drugi kierunek – studia magisterskie II stopnia – doradztwo podatkowe, powstały także nowe kierunki studiów podyplomowych. Zaangażowanie i wysiłek Jubilatki doceniają również studenci i absolwenci kierunku prawo na UEK. Studenci pod czujnym okiem Pani Profesor przygotowują prace magisterskie z zakresu prawa cywilnego, gospodarczego prywatnego (handlowego) i prawa prywatnego międzynarodowego, walcząc o wymarzone miejsce u Niej na seminarium magisterskim. Absolwenci spotykają się z Panią Profesor w ramach akcji promujących kierunek prawo. Urok osobisty Pani Profesor, poczucie humoru i dystans do siebie oraz świata jest dla Jej studentów niewątpliwie dodatkową zachętą do traktowania potrzeby zdobywania wiedzy także jako przyjemności.

WYKAZ OSIĄGNIĘĆ W PRACY NAUKOWO-BADAWCZEJ PANI PROF. DR HAB. BOGUSŁAWY GNELI

I. Publikacje naukowe

1. Monografie, rozdziały w monografiach, komentarze

- Prawna ochrona rynku i konsumenta* [w:] *Marketing. Zagadnienia wybrane*, red. J. Szumilak, Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania AE w Krakowie, Kraków 1992, s. 179–200
- Poradnik konsumenta. Rękojmia za wady fizyczne, gwarancja jakości, odpowiedzialność za produkt, ochrona konsumenta*, Aranea, Kraków 1997, ss. 65
- Odpowiedzialność za produkt*, AE w Krakowie, Monografie nr 134, Kraków 1998, ss. 201
- Ochrona bezpieczeństwa i zdrowia konsumenta* [w:] *Ochrona konsumenta*, cz. 1, *Opracowania analityczne*, red. i koordynacja E. Traple, M. du Vall, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 1998, s. 81–106
- Podstawy odpowiedzialności za produkt ukształtowane w polskiej doktrynie i orzecznictwie* [w:] *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor C. Żuławskiej*, red. B. Gnela, J. Koczanowski, R. Szostak, AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 77–97
- Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (tzw. odpowiedzialność za produkt)*, Zakamycze, Kraków 2000, ss. 325
- Harmonizacja polskiego prawa z wymogami Unii Europejskiej w zakresie odpowiedzialności za produkt* [w:] *Harmonizacja polskiego prawa gospodarczego z wymogami Unii Europejskiej*, red. B. Gnela, R. Szostak, Zakamycze, Kraków 2001, s. 39–71
- Problematyka prawna działalności gospodarczej samorządu terytorialnego* [w:] *Samorząd terytorialny. Zadania – gospodarka – rozwój*, red. A. Harańczyk, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie, Chrzanów 2001, s. 115–126

- Ochrona konsumenta w ustawie o usługach turystycznych* [w:] *Kierunki rozwoju marketingu usług. Teoria i praktyka*, red. nauk. A. Czubała, J.W. Wiktor, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie, Chrzanów 2002, s. 93–109
- Bezpieczeństwo produktów dla konsumentów i dla środowiska a odpowiedzialność za produkt* [w:] *Ekologiczne problemy jakości wyrobów*, red. W. Adamczyk, Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków 2002, s. 11–65
- Cywilnoprawna ochrona konsumentów w zakresie usług turystycznych* [w:] *Konsument na rynku turystycznym w warunkach globalizacji*, WSH w Katowicach, Katowice 2002, s. 37–48
- Nowe handlowe spółki osobowe (na tle przepisów ogólnych dotyczących tych spółek)* [w:] *Nowe prawo spółek. Wybrane aspekty prawne*, red. J. Kufel, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Poznań 2003, s. 12–28
- Odpowiedzialność związana z rachunkowością a kwalifikacje menedżera* [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie podnoszenia kwalifikacji kadry menedżerskiej*, red. B. Micherda, AE w Krakowie, Kraków 2003, s. 205–212
- Kolizyjna problematyka przysposobienia w konwencjach międzynarodowych* [w:] *Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków, Zakamycze 2005, s. 75–88
- Nowa ustawa o swobodzie działalności gospodarczej*, Rector's Lectures No. 62, AE w Krakowie, Kraków 2005, s. 12
- Pojęcie konsumenta w prawie wspólnotowym i prawie polskim* [w:] *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*, red. B. Gnela, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Kraków 2007, s. 21–39
- Wykonanie cywilnoprawnych zobowiązań pieniężnych świetle zasady nominalizmu i zasady waloryzacji* [w:] *Finanse jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*, red. S. Owsiak, AE w Krakowie, Kraków 2007, s. 79–91
- Problem lichwy w polskim prawie gospodarczym* [w:] *Wzrost ekonomiczny współcześnie*, red. K. Sosenko, AE w Krakowie, Kraków 2007, s. 211–226
- Dobra osobiste jednostki gospodarczej (przedsiębiorcy) a wiarygodność informacji ekonomicznej* [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, UE w Krakowie, Kraków 2007, s. 101–109 [współautor M. Łuc]
- Propozycje uregulowania ochrony konsumenta w polskim prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] *Studia Prawnicze. Rozprawy. Materiały*, red. M. Nowak, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2007, s. 349–361

- Uwagi o regulacji umowy sprzedaży konsumenckiej* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2008, s. 259–278
- Prawo właściwe dla konsumenckich umów zawieranych na odległość dotyczących usług finansowych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] *Kolizyjne aspekty zobowiązań elektronicznych*, red. J. Gołaczyński, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2008, s. 61–83 [współautor F. Grzegorzcyk]
- Zakres podmiotowy przepisów ustawy o usługach turystycznych dotyczących ochrony klienta (konsumenta) a zakres podmiotowy ustawy o imprezę turystyczną* [w:] *Turystyka a prawo. Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne. Ogólnopolska konferencja naukowa, Sucha Beskidzka, 21–22 września 2007*, red. P. Cybula, J. Raciborski, „Palestra” 2008/7–8, s. 48–73
- Uwagi na temat pojęcia umowy handlowej* [w:] *Umowy gospodarcze. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gospodarkek, SGH w Warszawie, Warszawa 2009, s. 15–30
- Prawo właściwe dla umowy o imprezę turystyczną* [w:] *Transformacje prawa turystycznego*, Proksenia, Kraków 2009, s. 137–154
- Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w usługach turystycznych* [w:] *Turystyka – innowacje – konsument*, red. D. Chudy-Hyski, M. Żemła, Katowice 2008 (2009), s. 169–185
- Kolizyjnoprawna ochrona konsumenta w polskim prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] *Studia i rozprawy. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Andrzejowi Całusowi*, red. A. Janik, SGH w Warszawie, Warszawa 2009, s. 447–475
- Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną niewydaniem aktu normatywnego* [w:] *Studia prawnicze. Rozprawy i materiały*, red. T. Biernat, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009, s. 11–26 [faktycznie ukazało się w 2010]
- Problem naprawienia szkody niemajątkowej w ramach reżimu kontraktowego* [w:] *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań. Materiały III Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Wrocław, 25–27.9.2008)*, red. E. Gniewek, K. Górską, P. Machnikowski, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 105–114
- Niedozwolone postanowienia umowne jako ograniczenie swobody kontraktowej* [w:] *Ustawowe ograniczenia swobody umów. Wybrane zagadnienia*, red. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 299–11
- Uwagi na temat pojęcia umowy handlowej* [w:] *Umowy gospodarcze. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gospodarek, SGH w Warszawie, Warszawa 2010, s. 17–32

- Pojęcie przedsiębiorcy w relacjach prawnych z konsumentem [w:] Prawo handlowe po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, red. nauk. W.J. Katner, U. Promińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 94–108
- Znaczenie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej i jej zmian dla rozwoju przedsiębiorczości [w:] Współczesne problemy przedsiębiorczości w małych i średnich przedsiębiorstwach. Wybrane zagadnienia*, red. P. Buła, Kraków 2010, s. 67–82
- Prawo przedsiębiorstwa jako prawo handlowe XXI wieku [w:] Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, red. M. Modrzejewska, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010, s. 183–203
- Odpowiedzialność za szkody spowodowane decyzjami w sektorze finansów publicznych [w:] Nowe zarządzanie finansami publicznymi w warunkach kryzysu*, red. S. Owsiak, PWE, Warszawa 2011, s. 259–268
- Weksłowe zabezpieczenie należytego wykonania zamówienia [w:] Nowe podejście do zamówień publicznych – zamówienia publiczne jako instrument zwiększenia innowacyjności gospodarki i zrównoważonego rozwoju. Doświadczenia polskie i zagraniczne*, red. J. Niczyporuk, J. Sadowy, M. Urbanek, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2011, s. 25–35
- O potrzebie zmian w sposobie uregulowania wyłączenia spółek handlowych z sektora finansów publicznych [w:] O nowy model działalności regulacyjnej państwa w sferze finansów. Księga jubileuszowa prof. zw. dr hab. Stanisława Owsiaka*, red. A. Moździerz, K. Surówka, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 91–97
- Problem zgodności niektórych definicji i instytucji polskiego prawa konsumenckiego z prawem unijnym [w:] Ochrona konsumenta w prawie polskim na tle koncepcji effet utile*, red. J. Frąckowiak, R. Stefanicki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2011, s. 53–86
- Problem kwalifikacji stron umowy ubezpieczenia ze szczególnym uwzględnieniem ubezpieczającego [w:] Ubezpieczenia gospodarcze. Wybrane zagadnienia prawne*, red. nauk. B. Gnela, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011, s. 19–31
- Odpowiedzialność przedsiębiorców za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny [w:] Odpowiedzialność cywilnoprawna w obrocie gospodarczym*, red. nauk. A. Śmieja, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 39–58

- Przesłanki uprawnienia wspólnika do przeniesienia ogółu praw i obowiązków w handlowej spółce osobowej* [w:] *Prawa i obowiązki wspólników w spółce, spółdzielni europejskiej i spółce europejskiej*, red. A. Witosz, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2012, s. 149–160
- Uwagi o kodeksowej definicji konsumenta oraz jej zgodności z prawem unijnym* [w:] *Kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe*, red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, A. Wiewiórkowska-Domagalska, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 169–184
- Problem kwalifikacji umowy sprzedaży nieruchomości jako kodeksowej umowy „z udziałem konsumenta”* [w:] *Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego. Księga jubileuszowa Profesora Stanisława Prutisa*, red. J. Bieluk, A. Doliwa, A. Malarewicz-Jakubów, T. Mróz, Temida 2, Białystok 2012, s. 403–413
- Firma jako instytucja prawa cywilnego i jej przydatność w wykładni art. 113 Ordynacji podatkowej* [w:] *Zastosowanie instytucji prawa cywilnego w prawie podatkowym*, red. nauk. B. Gnela, Difin, Warszawa 2012, s. 17–24
- Definicje przedsiębiorcy w projekcie nowego kodeksu cywilnego z punktu widzenia ich przydatności w obrocie konsumenckim i handlowym* [w:] *Instytucje prawa handlowego w przyszłym kodeksie cywilnym*, red. nauk. T. Mróz, M. Stec, Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012, s. 58–75
- Geneza polskich ustaw o prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] *Regnare gubernare administrare. Prawo i władza na przestrzeni wieków. Prace dedykowane profesorowi Jerzemu Malcowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012, s. 247–256
- Zasady odpowiedzialności wspólników spółki jawnej i komandytowej wobec wierzycieli tych spółek* [w:] *Ochrona interesów wierzycieli w stosunkach gospodarczych*, red. nauk. K. Szuma, UE w Poznaniu, Poznań 2013, s. 83–95
- Uwagi na temat art. 33 Kodeksu spółek handlowych i jego nowelizacji* [w:] *Kodeks spółek handlowych. Po dziesięciu latach*, red. J. Frąckowiak, Wrocław 2013, s. 454–467
- Prawo właściwe dla przysposobienia według nowej ustawy Prawo prywatne międzynarodowe* [w:] *Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego*, red. nauk. J. Poczobut, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013, s. 85–112
- Umowa konsumencka w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013, ss. 483

- Wpływ europeizacji prawa na umowy jednostronnie handlowe konsumenckie* [w:] *Wpływ europeizacji prawa na instytucje prawa handlowego*, red. J. Kruczalak-Jankowska, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 311–329
- Konsumencki a ubezpieczeniowy reżim ochrony podmiotów stosunku ubezpieczenia* [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, red. B. Gnela, M. Szaraniec, Difin, Warszawa 2013 s. 27–46
- Uwagi o projektowanej zmianie miejsca regulacji umowy sprzedaży konsumenckiej (na tle dyskusji o miejscu umów konsumenckich w polskim prawie)* [w:] *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, red. M. Pecyna, J. Pisuliński, M. Podrecka, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 425–438
- Rozdział XX. *Przysposobienie* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 20c, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2015, s. 361–492)
- Ustanie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji* [w:] *Tendencje reformatorskie w prawie handlowym. Między teorią a praktyką*, red. J. Olszewski, Warszawa 2015, s. 181–190
- Prawne aspekty jakości towarów*, red. B. Gnela, J. Loranc-Borkowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, ss. 216 [B.G. rozdz. I pkt 1.4, s. 21–46; rozdz. VII, s. 148–159; rozdz. IX, s. 184–208]
- Kolizyjnoprawna ochrona konsumenta według art. 30 ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe* [w:] *Współczesne wyzwania prawa konsumenckiego*, red. nauk. B. Gnela, K. Michałowska, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 29–38
- Zakres podmiotowy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych* [w:] *Ochrona konsumenta na rynku usług*, red. M. Jagielska, E. Sługocka-Krupa, K. Podgórski, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 272–283
- „Geneza art. 30 ustawy z 4.02. 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe”* [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. nauk. M. Pazdan, M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 48–59
- Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. nauk. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 514–542, 879–914 [B.G. komentarz do art. 30, 57, 58]
- Problem systemowej regulacji umów konsumenckich w polskim prawie* [w:] *Prawo prywatne wobec wyzwań współczesności. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Ogiegle*, red. M. Fras, P. Ślęzak, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 95–101

- Uwagi na temat odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 566 k.c.* [w:] *Experientia Docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. nauk. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 875–883
- Uwagi o ochronie konsumenta i klienta usług finansowych* [w:] *Kierunki badań nad współczesnymi zjawiskami finansowymi*, red. S. Owsiak, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2017, s. 87–106
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. nauk. M. Habdas, M. Fras, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 723–767 [B.G. Tytuł VI¹. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, komentarz do art. 449¹–449¹⁰]
- Zakres podmiotowy polskiego uregulowania odpowiedzialności za produkt* [w:] *Oui bene dubitat, bene scient. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Nowińskiej*, red. nauk. J. Barta, J. Chwalba, R. Markiewicz, P. Wasilewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 153–162
- Status prawny „podróżnego” w nowej dyrektywie turystycznej 2015/2302* [w:] *Prawne aspekty podróży i turystyki – historia i współczesność. Prace poświęcone pamięci Profesora Janusza Sondla*, red. P. Cybula, Wydawnictwo UJ, Kraków 2018, s. 177–184
- O przydatności definicji przedsiębiorcy według Kodeksu cywilnego dla określenia podmiotów prawa handlowego* [w:] *„Ius est ars boni et aequi”. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys-), Wrocław 2018, s. 219–231
- Prawo właściwe dla rozwiązania przysposobienia w polskim prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] *Kolizyjne procesowe aspekty prawa rodzinnego*, red. nauk. J. Gołaczyński, W. Popiołek, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 55–68
- Pojęcie klienta w ustawie o dystrybucji ubezpieczeń na tle wybranych sposobów określania podmiotów słabszych rynku finansowego* [w:] *O dobre prawo dla ubezpieczeń. Księga jubileuszowa Profesora Eugeniusza Kowalewskiego*, red. E. Bagińska, W.W. Mogilski, M. Wałachowska, P. Ziemiak, TNOiK, Toruń 2019, s. 121–138
- Rodzaje „prejudykatu” w konstrukcji odpowiedzialności za szkodę spowodowaną niewydaniem decyzji podatkowej* [w:] *Współczesne problemy prawa podatkowego. Teoria i praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bogumiłowi Brzezińskiemu*, t. 1, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 156–168 [współautor A. Kaźmierczyk]

Zakres odpowiedzialności współników spółki jawnej za zobowiązania tej spółki według art. 22 § 2 w zw. z art. 31 k.s.h. [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie, t. 1, red. nauk. M. Dumkiewicz, K. Kopaczyńska-Pieczniak, J. Szczotka, Warszawa 2020, s. 552–563

Odszkodowanie za szkodę niemajątkową zamiast zadośćuczynienia za krzywdę związaną z naruszeniem umowy o imprezę turystyczną [w:] Księga jubileuszowa M. Steca [oddane do druku w 2021, planowana publikacja w 2022]

Uwagi na temat wybiórczego rozszerzania ochrony konsumenckiej na niektórych przedsiębiorców będących osobami fizycznymi [w:] Księga jubileuszowa T. Kocowskiego [oddane do druku w 2021, planowana publikacja w 2022]

2. Artykuły naukowe i glosy

Glosa do postanowienia SN z 2.06.1980 r., I CR 124/80, OSPiKA 1982/12, poz. 212, s. 457–460

Stosunek ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym do obowiązujących w Polsce bilateralnych umów międzynarodowych o pomocy prawnej, ZN AE w Krakowie 1984/99, s. 17–28

Glosa do postanowienia SN z 26.11.1981 r., IV CR 422/81, OSPiKA 1985/2, poz. 30, s. 72–75

Glosa do postanowienia SN z 29.10.1982 r., IV CR 458/81, OSPiKA 1985/11, poz. 220, s. 551–554

Spory sądowe na tle ustawy o przedsiębiorstwach państwowych, ZN AE w Krakowie 1987/242, s. 31–45

Glosa do postanowienia SN z 21.06.1985 r., III CRN 58/85, „Nowe Prawo” 1988/10–12, s. 248–256

Przysposobienie obywateli polskich przez cudzoziemców w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, „Palestra” 1988/10, s. 6–21

Odpowiedzialność odszkodowawcza za szkody spowodowane wadliwością towaru. Zarys aktualnego stanu normatywnego [w:] Towaroznawstwo. Problemy jakości, red. I. Iwińska i in., Łódź–Kraków 1988, s. 89–105

Odpowiedzialność deliktowa z tytułu wad towarów w świetle orzecznictwa, ZN AE w Krakowie 1988/279, s. 5–7

Glosa do postanowienia SN z 12.12.1986 r., I CR 386/86, „Palestra” 1989/3, s. 126–133

Glosa do orzeczenia GKA z 7.06.1988 r., RN-3527/88, OSPiKA 1990/5–6, poz. 242, s. 519–521

- Kara umowna a kary z tytułu wad towarów normowane w tzw. ogólnych warunkach sprzedaży*, ZNAE w Krakowie 1990/325, s. 31–51
- Propozycje zmian w prawnym systemie oddziaływania na jakość produktów rynkowych [w:] Towaroznawstwo. Problemy jakości*, Polskie Towarzystwo Towaroznawcze, Kraków 1991–1992, s. 73–82
- Roszczenia o naprawienie szkody wynikłej z wady fizycznej rzeczy sprzedanej a uprawnienia z rękojmi i gwarancji*, ZNAE w Krakowie 1992/369, s. 45–56
- Polski system odpowiedzialności odszkodowawczej za produkt*, ZN AE w Krakowie 1993/410, s. 19–32
- Reklama i odpowiedzialność za produkt [w:] Jakość wyrobów*, koordynator I. Duda, Evan, Warszawa 1995–1996, Biała Księga, Polska – Unia Europejska: opracowania i analizy. Prawo, z. 18, s. 42–50
- Zakres podmiotowy Dyrektywy 85/374 EWG dotyczącej odpowiedzialności za produkt*, „Prace Naukowe WSPiM w Chrzanowie” 1998/2, s. 157–171
- Uwagi na temat projektów uregulowania w prawie polskim odpowiedzialności za produkt*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1998/4, s. 673–697
- Harmonizacja prawa polskiego z wymogami Unii Europejskiej w zakresie ogólnego bezpieczeństwa produktów*, „Prace Naukowe WSPiM w Chrzanowie” 1999/3, s. 165–177
- Uwagi o niektórych projektowanych przepisach z zakresu prawa konsumenckiego*, „Prace Naukowe WSPiM w Chrzanowie” 2000/4, s. 107–119
- Tworzenie nowego systemu ochrony konsumenta w prawie polskim*, „Prace Naukowe WSPiM w Chrzanowie” 2001/5, s. 53–73
- Glosa do wyroku SN z 10.01.2002 r. II CKN 564/99*, OSP 2002/11, s. 568–571
- Liability for Damage Caused by a Dangerous Product (So – Called Product Liability) in the Polish Civil Code*, „Archivum Iuridicum Cracoviense” 2002–2003/XXXV–XXXVI, Kraków 2004, s. 103–134
- Organizacje konsumenckie oraz ich uprawnienia w polskim prawie*, ZN AE w Krakowie 2004/657, s. 17–30
- Procedura zwykła przekształcenia spółki jawnej w spółkę komandytową*, ZN AE w Krakowie 2004/660, s. 5–20
- Przymusowe przekształcenie spółki jawnej w spółkę komandytową*, ZN AE w Krakowie, Prace z zakresu prawa 2005/690, s. 5–15
- Glosa do uchwały SN z 13.01.2006 r., III CZP 122/05*, „Finanse Komunalne” 2006/6, s. 73–77

- Nowe uregulowanie odsetek maksymalnych w kodeksie cywilnym*, PiP 2006/12, s. 88–100
- O potrzebie prawidłowego określenia zamawiającego w ustawie Prawo zamówień publicznych*, „Prawo Zamówień Publicznych” 2008/4, wydanie specjalne „Efektywność udzielania i wykonywania zamówień publicznych”, s. 15–25
- Czy reguły postępowania przed sądem polubownym są przydatne w dążeniu do skutecznego rozstrzygania sporów konsumenckich?*, ADR Arbitraż i Mediacja 2009/1, s. 115–131
- Odpowiedzialność za produkt (uwagi o polskiej regulacji)*, „Państwo i Prawo” 2009/9, s. 33–47
- Kara umowna według Kodeksu cywilnego i według Zasad europejskiego prawa kontraktów*, ZN AE w Krakowie 2009/802, s. 5–21
- Uwagi o sposobie realizacji w polskim prawie koncepcji kolizyjnoprawnej ochrony konsumenta*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2009/4, s. 37–68
- Kolizyjnoprawna ochrona konsumenta w polskim prawie do chwili wejścia w życie konwencji rzymskiej z 1980 r.*, ZN UE w Krakowie 2009/809, s. 5–21
- Commercial jurisdiction in Poland (de lege ferenda postulates)*, „Archivum Iuridicum Cracoviense” 2009/XLII, s. 119–140 [współautor J. Lachner]
- Uwagi na temat projektowanej reformy sądownictwa gospodarczego w Polsce*, Przegląd Prawa Handlowego 2010, nr 2, s. 22 – 26 [współautor J. Lachner]
- Wpływ regulacji zawodu doradcy podatkowego wykonywanego w ramach handlowych spółek osobowych na funkcjonowanie tych spółek*, „Rejent” 2014/12, s. 9–26
- Uwagi o specyfice autorskich dóbr osobistych oraz koncepcji ich ochrony (na przykładzie prawa do autorstwa utworu)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015/2/LXXVII, s. 35–45
- Glosa do wyroku SN z 18.07.2019 r., I CSK 587/17, „Wpływ pośredniej sprzedaży akcji na ich cenę z art. 79 ust. 2 pkt 1 ustawy o ofercie publicznej oraz problem uznania inwestora – akcjonariusza mniejszościowego za konsumenta według art. 61 § 1 k.p.c., obecnie art. 61 § 1 pkt. 3) k.p.c.”*, OSP 2020/6, s. 49–57
- O sposobie i skutkach unormowania reklamacji w polskim systemie prawnym ze szczególnym uwzględnieniem reklamacji klientów rynku finansowego uznawanych za beneficjentów umowy ubezpieczenia* [oddane do druku, planowana publikacja „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2022]

Przysposobienie według polsko-ukraińskiej umowy z 1993 r. [artykuł na zamówienie do PPPM – czerwiec 2022]

II. Redakcje i współredakcje naukowe

Współredakcja naukowa: *Towaroznawstwo. Problemy jakości*, Wyd. PTT, Kraków 1990

Współredakcja naukowa: *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana profesor Czesławie Żuławskiej*, red. B. Gnela, J. Koczanowski, R. Szostak, AE w Krakowie, Kraków 2000

Współredakcja naukowa z R. Szostak: *Harmonizacja polskiego prawa gospodarczego z wymogami Unii Europejskiej*, Zakamycze 2001, ss. 292

Redakcja naukowa monografii: M. Szaraniec, *Nadzór nad rynkiem ubezpieczeń gospodarczych*, AE w Krakowie, Kraków 2004, ss. 215

Redakcja naukowa rozprawy habilitacyjnej: R. Szostak, *Przetarg nieograniczony na zamówienie publiczne – zagadnienia konstrukcyjne*, AE w Krakowie, Kraków 2005, ss. 248

Redakcja naukowa monografii: *Ochrona konsumenta usług finansowych. Wybrane zagadnienia prawne*. Monografie, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Kraków 2007, ss. 336

Redakcja naukowa: *Ustawowe ograniczenia swobody umów. Wybrane zagadnienia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, ss. 540

Redakcja naukowa: *Ubezpieczenia gospodarcze. Wybrane zagadnienia prawne*, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011, ss. 299

Redakcja naukowa: *Zastosowanie instytucji prawa cywilnego w prawie podatkowym*, Difin, Warszawa 2012, ss. 252

Redakcja naukowa: *Prawne aspekty działalności gospodarczej dla księgowych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2013, ss. 251

Współredakcja naukowa z M. Szaraniec: *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, Difin, Warszawa 2013 ss. 379

Współredakcja naukowa z K. Michałowską: *Directions of private law development comments on the draft of book on the civil code*, Difin, Warszawa 2014, ss. 134

Współredakcja naukowa z J. Loranc-Borkowską: *Prawne aspekty jakości towarów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, ss. 216

- Współredakcja naukowa z K. Pokorną-Ignatowicz: „Państwo i Społeczeństwo” 2015/1, ss. 280
- Współredakcja naukowa z M. Szaraniec: *Informacja w ubezpieczeniach gospodarczych*, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2015, ss. 391
- Współredakcja naukowa z K. Michałowską: *Współczesne wyzwania prawa konsumenckiego*, C.H. Beck, Warszawa 2015, ss. 317
- Współredakcja naukowa z M. Szaraniec: *Dystrybucja usług ubezpieczeniowych. Wybrane zagadnienia prawne*, Difin, Warszawa 2017, ss. 383
- Współredakcja naukowa z E. Sługocką-Krupą, M. Szaraniec, A. Viglianisi Ferraro: *Prawo konsumenckie w Polsce oraz innych państwach UE. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, ss. 267
- Współredakcja naukowa z Viglianisi Ferraro Angelo, de Aboim Machado Luciana, Ilik Goran, Santos do Moraes Fausto, *Tratado de Inteligencia Artificial y derecho en el nuevo milenio*, Santiago 2021, ss. 583
- Współredakcja naukowa z Viglianisi Ferraro Angelo, de Aboim Machado Luciana, Ilik Goran, Santos do Moraes Fausto, *0 años del CEDH y los 20 años de la Carta de Niza : los derechos fundamentales en Europa y América Latina : objetivos alcanzados y desafíos a afrontar*, Santiago 2022, ss. 380
- Współredakcja naukowa z Banchio Pablo Rafael, Filho Eduardo Tomasevicius, Ferraro Angelo Viglianisi, *Derecho del consumo y normas antimonopolio*, Buenos Aires 2022, ss. 380

III. Podręczniki: autorstwo, współautorstwo i redakcja naukowa

- Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1988 [B.G. s. 72–80, 80–95, 162–174]
- Poradnik dla konsumenta*, Kraków 1988, ss. 63
- Elementy prawa. Prawo państwowe i cywilne*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1989 [B.G. s. 25–56]
- Elementy prawa. Prawo państwowe i cywilne*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1992 [B.G. s. 23–53]
- Elementy prawa. Prawo administracyjne, karne i ochrona prawna*, red. B. Gneła, J. Koczanowski, C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1992 [B.G. s. 32–56, 127–165]
- Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1993 [B.G. s. 116–136, 158–163, 209–223]

- Elementy prawa. Prawo państwowe i cywilne*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1994 [B.G. s. 22–50]
- Elementy prawa. Prawo administracyjne, karne i ochrona prawna*, red. B. Gnela, J. Koczanowski, C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1994 [B.G. s. 32–56, 127–165]
- Prawne zagadnienia zatrudniania pracowników [w:] Jak poszukiwać i zjednywać najlepszych pracowników*, red. K. Sedlak, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 1995 [B.G. s. 125–138]
- Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1996 r. [B.G. s. 116–136, 158–163, 209–223]
- Prawne aspekty wynagradzania za pracę [w:] Jak skutecznie wynagradzać pracowników. Tworzenie i doskonalenie systemów wynagrodzeń*, red. K. Sedlak, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 1997 [B.G. s. 146–168]
- Encyklopedia prawa dla ekonomistów*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1998, [B.G. s. 25–55, 75–94, 206–236]
- Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, red. C. Żuławska, AE w Krakowie, Kraków 1999 [B.G. s. 115–141, 161–162, 209–220]
- Prawo gospodarcze dla ekonomistów*, red. B. Gnela, AE w Krakowie, Kraków 2003, ss. 298 [B.G. s. 9–16, 29–37, 38–54, 134–176, 265–282, 287–288, ss. 136, współautorka oraz redaktor naukowy]
- Podstawy prawa dla ekonomistów*, red. B. Gnela, AE w Krakowie, Kraków 2005, ss. 300 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. 1, 2, s. 11–58; rozdz. 4, s. 97–121; pkt 7.3, s. 226–248; rozdz. 8, s. 249–267]
- Kaźmierczyk-Jachowicz A., Łuc M., Michałowska K., *Prawo podatkowe: część ogólna: kazusy*, red. nauk. B. Gnela, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2007
- Kaźmierczyk A., Łuc M., Michałowska K., *Prawo podatkowe: postępowanie podatkowe: kazusy*, red. nauk. B. Gnela, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008
- Podstawy prawa dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011, ss. 260 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. I, rozdz. III (współautorka), rozdz. V (współautorka), rozdz. IX pkt 9.4, 9.5, rozdz. XII (współautorka), rozdz. XIII]
- Prawo handlowe dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011, ss. 268 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. I, III, IV, V, VI, XII, XIV (współautorka)]

- Prawne aspekty działalności gospodarczej dla księgowych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, ss. 250 [współautorzy M. Benio, M. Gnela; B.G. rozdz. I, s. 13–31; rozdz. II, s. 33–120]
- Podstawy prawa dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, LEX a Wolters Kluwer, Warszawa 2012, ss. 256 [B.G. rozdz. I, rozdz. III (współautorka), rozdz. V (współautorka), rozdz. IX pkt 9.4, 9.5., rozdz. XII (współautorka), rozdz. XIII]
- Prawo handlowe dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012, ss. 271 [B.G. rozdz. I, III, IV, V, VI, XII, XIV (współautorka)]
- Prawo własności intelektualnej dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Difin, Warszawa 2014 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. 1, s. 17–22; rozdz. 13, pkt 13.1–13.4, s. 195–203]
- Podstawy prawa dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, ss. 258 [B.G. rozdz. I, rozdz. III (współautorka), rozdz. V (współautorka), rozdz. IX pkt 9.4, 9.5., rozdz. XII (współautorka), rozdz. XIII]
- Prawo handlowe dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, ss. 312 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. I, III, IV, V, VI, XII, XIV (współautorka)]
- Podstawy prawa dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, ss. 336 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. I, III, V (współautorka), rozdz. IX pkt 9.4–9.5, rozdz. XII (współautorka), rozdz. XIII]
- Prawo handlowe dla ekonomistów*, red. nauk. B. Gnela, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, ss. 335 [B.G. Wprowadzenie, rozdz. I, III, IV, V, VI, XII, XIV (współautorka)]

IV. Publikacje popularnonaukowe

- Odpowiedzialność materialna pracowników handlu [w:] Rentowność obrotu towarowego. Materiały na konferencję naukową*, Kraków 1985 [B.G. s. 1–29]
- Kierunki zmian w prawnym systemie oddziaływania na jakość produktów rynkowych [w:] Towaroznawstwo. Problemy jakości*, Wyd. PTT, Kraków 1990 [B.G. s. 11–17]
- Własne przedsiębiorstwo*, „Źródło” 1995/6, s. 16

Konsumenci pytają – prawnik radzi, „Dziennik Polski” od 1995 r. do 1997 r. [1995 r. – 22.11.; 29.11.; 13.12., 1996 r. – 3.01.; 10.01; 24.01.; 14.02; 28.02.; 6.03.; 20.03; 27.03; 3.04.; 10.04.; 17.04; 24.04; 15.05; 29.05; 12.06; 27.06; 10.07.; 24.07.; 31.07.; 28.08.; 11.09.; 18.09.; 2.10.; 9.10.; 23.10.; 30.10.; 11.12.; 19.12.; 1997 r. – 8.01.; 15.01.; 29.01.; 5.02.; 12.02]

Zasady prawa gospodarczego. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Katedrę Prawa Gospodarczego AE we Wrocławiu, red. A. Śmieja, Wrocław 1999 [B.G. głosy w dyskusji, s. 28–29, 77–78, 81–82]

Sprawozdanie z referatu: B. Gnela, *Harmonizacja polskiego prawa konsumenckiego z wymogami Unii Europejskiej* – wygłoszonego w Krakowie na posiedzeniu Komisji Nauk Prawnych PAN 12.04.2000 r., t. XLIV/1 Sprawozdań Komisji Oddziału PAN w Krakowie (I–VI 2000 r.), SECESJA 2001, s. 44–46

Harmonizacja polskiego prawa konsumenckiego z wymogami Unii Europejskiej, referat wygłoszony na posiedzeniu Komisji Nauk Prawnych PAN 12.04.2000 r., Kraków 2000

Handlowe spółki osobowe [w:] *Nowy Kodeks spółek handlowych. Materiały na konferencję*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów Oddział Regionalny w Krakowie, Kraków, maj 2001, s. 53–78

Nowe, „hybrydowe” handlowe spółki osobowe [w:] *Nowe prawo spółek. Materiały konferencyjne*, red. J. Kufel, Katedra Prawa Gospodarczego, Poznań 2001, s. 9–26

Instrumenty ochrony konsumenta w prawie polskim [w:] *Prawa konsumenta na krajowym rynku turystycznym (wybrane materiały pokonferencyjne)*, Ministerstwo Gospodarki. Departament turystyki, Katowice 2001, s. 9–26

Wiedza prawnicza jako element modelowej sylwetki absolwenta Wydziału Zarządzania [w:] *Docelowy model kształcenia na Wydziale Zarządzania AE w Krakowie. Konferencja dydaktyczna z okazji 10-lecia Wydziału Zarządzania*, Dobczyce 21.03.2002, AE w Krakowie, Kraków 2002, s. 63–74 [współautor G. Miś]

Nowe umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem [w:] *Zarządzanie przedsiębiorstwem XXI wieku. Materiały konferencji naukowej Wydziału Zarządzania*, red. R. Niestrój, AE w Krakowie, Kraków 2002, s. 27–40

Nowelizacja Kodeksu spółek handlowych [w:] *Problemy badania w świetle Kodeksu spółek handlowych. Materiały konferencyjne*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów Oddział Regionalny w Krakowie, Kraków 2004, s. 7–40 [współautor J. Lic; B.G. s. 7–21, 35–40]

- Umowy o usługi turystyczne zawierane na odległość* [w:] *Konsument na rynku turystycznym w warunkach społeczeństwa opartego na wiedzy i informacji. Materiały z konferencji naukowo-praktycznej, Tychy, 17–18 listopada 2005*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 2005, s. 97–105
- Dokonane i proponowane zmiany w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej* [w:] *Publikacja z konferencji „Przezwyciężanie barier rozwoju przedsiębiorczości” z dnia 30 listopada 2007 r.*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2008, s. 6–18
- Odpowiedzialność cywilna za produkt producentów żywności* [w:] *Jak efektywnie funkcjonować na rynku producentów żywnościowych. Prawo, bezpieczeństwo, jakość. Materiały konferencyjne TUV Rheinland*, Tyniec 2009, s. 1–14
- Wspomnienie o profesorze Józefie Skąpskim juniorze* [w:] *Józef Skąpski ojciec 1868–1950, Józef Skąpski syn 1921–1998. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 13 listopada 2009 r.*, Kraków 2014, s. 150–152

V. Promotorstwo prac doktorskich

- Promotor rozprawy doktorskiej Grzegorza Misia nt. *Konstrukcja przekształcenia spółek handlowych*, uchwała Rady Wydziału PiA Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) z 1.03.2004 r. o nadaniu stopnia doktora nauk prawnych
- Promotor rozprawy doktorskiej Filipa Grzegorzczaka nt. *Implementacja wspólnotowych dyrektyw konsumenckich na tle usług finansowych*, uchwała Rady Wydziału PiA UJ z 20.03.2006 r. o nadaniu stopnia doktora nauk prawnych
- Promotor rozprawy doktorskiej Jolanty Loranc Borkowskiej nt. *Odpowiedzialność za niezgodność rzeczy z umową sprzedaży konsumenckiej*, uchwała z 20.11.2009 r. Rady Wydziału Prawa i Administracji UJ o nadaniu stopnia doktora nauk prawnych
- Promotor w przewodzie doktorskim Piotra Kukuryka nt. *Ochrona praw konsumenta w umowach zawieranych na odległość*, uchwała RW PiA UJ z 28.02.2011 r. o nadaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych
- Promotor w przewodzie doktorskim Eweliny Badury, nt. *Wpływ oświadczeń przedkontraktowych na treść umowy konsumenckiej*, uchwała RW PiA UŚ z dnia 21.06.2016 r. o nadaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych (rozprawa opublikowana)
- Promotor w przewodzie doktorskim Zbigniewa Długosza, nt. *Ograniczenia swobody umów w kształtowaniu stosunku ubezpieczenia na cudzy rachunek*, uchwała RW PiA UJ z dnia 27.06.2016 r. o nadaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych (rozprawa opublikowana, wyróżniona w 2017 r. w konkursie ogłoszonym przez Rzecznika Finansowego na najlepsze prace doktorskie)

**VI. Recenzje w przewodach doktorskich, postępowaniach
habilitacyjnych oraz recenzje i opinie w postępowaniach
o tytuł naukowy profesora**

Recenzja z 23.06.2003 r. rozprawy doktorskiej mgr Anety Kaźmierczyk pt. *Umowa użyczenia w polskim prawie cywilnym*, ss. 268 (napisanej pod opieką naukową prof. dr hab. Kazimierza Zawady), wykonana na zlecenie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z 16.04.2003 r., ss. 7

Opinia promotorska z 10.09.2003 r. o rozprawie doktorskiej mgr G. Misia pt. *Konstrukcja przekształcania spółek handlowych*, ss. 308

Recenzja z 4.06.2004 r. rozprawy doktorskiej mgr Kingi Michałowskiej pt. *Charakter prawny i znaczenie zgody pacjenta na zabieg w prawie cywilnym*, ss. 265 (napisanej pod opieką naukową prof. dr hab. Maksymiliana Pazdana), wykonana na zlecenie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z 28.04.2004 r., ss. 9

Recenzja z 14.07.2004 r. rozprawy doktorskiej mgr inż. Haliny Chłodnickiej pt. *Koszty upadłości jednostki gospodarczej w świetle zasad rachunkowości* (napisanej pod opieką naukową prof. AE dr hab. Bronisława Micherdy), wykonana na zlecenie Rady Wydziału Finansów AE w Krakowie z 31.05.2004 r., ss. 7

Recenzja z 29.09.2005 r. rozprawy habilitacyjnej dr Ryszarda Szostaka pt. *Przetarg nieograniczony na zamówienie publiczne. Zagadnienia konstrukcyjne i ocena Jego dorobku naukowego*, wykonana na prośbę Rady Wydziału Prawa i Administracji UJ, ss. 12

Opinia promotora rozprawy doktorskiej mgr Filipa Grzegorzczaka nt. *Implementacja wspólnotowych dyrektyw konsumenckich na tle usług finansowych*, przedłożona Radzie Wydziału UJ w dniu 10.10.2005 r.

Ocena dorobku naukowego i dydaktyczno-organizacyjnego dr hab. Anny Mokrysz-Olszyńskiej prof. SGH do wniosku o przedłużenie zatrudnienia na stanowisku profesora nadzwyczajnego, wykonana (na podstawie umowy zawartej w dniu 16.02.2006 r. ze Szkołą Główną Handlową w Warszawie) w dniu 21.03.2006 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Piotra Cybuli pt. *Umowa o imprezę turystyczną w polskim prawie cywilnym* (przygotowanej pod opieką naukową prof. UJ dr hab. Jerzego Pisulińskiego), ss. 360, wykonana na zlecenie RW PiA UJ dnia 12.03.2007, ss. 7

- Recenzja wydawnicza rozprawy habilitacyjnej dr Agnieszki Malarewicz pt. *Reklama a konsument. Studium cywilnoprawne*, wykonana na zlecenie Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o. z 14 listopada 2008 r., Kraków, 29.12.2008 r., ss. 8
- Opinia promotora o rozprawie doktorskiej mgr Jolanty Loranc-Borkowskiej pt. *Odpowiedzialność za niezgodność rzeczy ruchomej z umową sprzedaży konsumenckiej w prawie polskim*, Kraków, 7.01.2009 r.
- Recenzja z 31.12.2009 r. rozprawy habilitacyjnej i ocena dorobku naukowo-badawczego i działalności naukowo-dydaktycznej dr Agnieszki Malarewicz, wykonana na zlecenie Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Prawa (funkcja recenzenta pełniona w wyniku powołania przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych), ss. 15
- Opinia promotora o rozprawie doktorskiej mgr Piotra Kukuryka nt. *Prawna ochrona konsumenta w umowach zawieranych na odległość*, czerwiec 2010
- Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Juryk pt. *Alimenty w prawie prywatnym międzynarodowym* (napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Mączyńskiego), z 4.10.2010 r. (powołanie na recenzenta – uchwała Rady Wydziału PiA UJ z 25.05.2010 r.), ss. 10
- Recenzja rozprawy habilitacyjnej dr Moniki Jagielskiej pt. *Ewolucja ochrony konsumenta w prawie kolizyjnym Unii Europejskiej w zakresie zobowiązań umownych* i ocena Jej dorobku naukowego (funkcja recenzenta pełniona w wyniku powołania przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych), 21.12.2010, ss. 15
- Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Daniela Duleby pt. *Uгода w polskim prawie cywilnym* (przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Kazimierza Zawady), sporządzona 31.01.2011 r. na zlecenie Rady Wydziału PiA UJ, ss. 6
- Recenzja z 20.02.2013 r. rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Więcko-Tułowickiej pt. *Instytucjonalna ochrona konsumentów w ubezpieczeniach majątkowych i osobowych*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Teresy Mróz, wykonana na zlecenie Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, ss. 7
- Recenzja z 5.07.2013 r. rozprawy doktorskiej mgr Andrzejki Gawrońskiej-Baran pt. *Unieważnienie przetargu nieograniczonego na zamówienie publiczne* (przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Ryszarda Szostaka, prof. UEK), wykonana na zlecenie Akademii Krakowskiej im. AFM, ss. 11

- Recenzja habilitacyjna z 21.10.2013 r. cyklu publikacji nt. *Zawieranie umów w obrocie międzynarodowym* oraz pozostałego dorobku naukowego i dydaktycznego dr Marii-Anny de Abgaro Zachariasiewicz (recenzent wyznaczony przez Centralną Komisję), wykonana na zlecenie UŚ, ss. 14
- Recenzja z 14.05.2014 r. rozprawy doktorskiej mgr Anny Pacholskiej pt. *Rozwód w polskim i europejskim prawie prywatnym międzynarodowym* (przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Jacka Góreckiego, prof. UŚ), wykonana na zlecenie WPiA UŚ, ss. 9
- Recenzja z 23.06.2014 r. rozprawy doktorskiej mgr Michała Barańskiego pt. *Informacja – zagadnienia cywilnoprawne* (przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Piotra Ślęzaka, prof. KA im. AFM), wykonana na zlecenie RW PAiSM KA im. AFM, ss. 7
- Recenzja z 31.10.2014 r. rozprawy doktorskiej mgr Anny Koronkiewicz-Wiórek pt. *Odpowiedzialność cywilna organizatora turystyki wobec klienta z tytułu utraconej korzyści z podróży* (przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Jerzego Jacyszyna, prof. UW), wykonana na podstawie uchwały Rady Wydziału PAiE UW z 23.06.2014 r., ss. 9
- Recenzja z 12.03.2015 r. w postępowaniu habilitacyjnym rozprawy *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, innych osiągnięć naukowo – badawczych oraz pozostałego dorobku dr Piotra Mostowika, ss. 14
- Recenzja z 15.08.2015 r. w postępowaniu habilitacyjnym zawierająca ocenę osiągnięć naukowo-badawczych oraz pozostałego dorobku Pana dr Piotra Tereskiewicza (recenzent powołany przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów), ss. 16
- Ocena z 15.09.2015 r. w postępowaniu habilitacyjnym osiągnięć naukowo-badawczych oraz pozostałego dorobku Pani dr Anety Kaźmierczyk (członek Komisji powołany przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów)
- Recenzja z 18.11.2015 r. – ocena dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr. hab. Jerzego Gospodarka w związku z ubieganiem się o zatrudnienie na stanowisku profesora nadzwyczajnego SGH, wykonana na zlecenie SGH, Kolegium Zarządzania i Finansów, ss. 5
- Recenzja z 4.04.2016 r. w postępowaniu habilitacyjnym zawierająca ocenę osiągnięć naukowo-badawczych oraz pozostałego dorobku Pana dr Mariusza Frasa (decyzja Centralnej Komisji ds. St i Tytułów z 2.02.2016 r.), ss. 15

- Recenzja z 17.08.2016 r. rozprawy doktorskiej mgr Anny Wojtczyk pt. *Cywilnoprawne środki ochrony pacjenta jako konsumenta* (przygotowanej pod kierunkiem prof. UŚ dr hab. Moniki Jagielskiej), wykonana w związku z uchwałą RW PiA Uniwersytetu Śląskiego, ss. 6
- Recenzja z 30.08.2017 r. rozprawy doktorskiej mgr Jakuba Krysy pt. *Prawo właściwe dla umów realizowanych w trybie zamówień publicznych* (przygotowanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Maksymiliana Pazdana, promotor pomocniczy dr Maciej Zachariasiewicz), przygotowana na zlecenie Akademii Leona Koźmińskiego, ss. 7
- Recenzja z 19.09.2017 r. rozprawy doktorskiej mgr Jana Marka Szczygła pt. *Niedozwolone postanowienia umowne we wzorcach umów kompleksowych* (przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Moniki Jagielskiej prof. UŚ), przygotowana na zlecenie Uniwersytetu Śląskiego z 26.06.2017 r., ss. 6
- Recenzja z 18.12.2017 r. rozprawy doktorskiej mgr Anny Patalon pt. *Zakres ochrony konsumenckiej ubezpieczonego jako podmiotu stosunku ubezpieczenia majątkowego na cudzy rachunek* (przygotowanej pod kierunkiem prof. UG dr hab. Doroty Maśniak), wykonana na zlecenie RW PiA Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 7
- Recenzja z 10.09.2018 r. rozprawy doktorskiej mgr Michała Brożyny pt. *Konsumenckie prawo do odwołania umowy* (napisanej pod kierunkiem Pani dr hab. Marleny Pacyny, prof. UJ), wykonana na zlecenie RW PIA UJ, ss. 11
- Recenzja z 15.09.2018 r. rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Pacuły pt. *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II* (przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Macieja Szpunara, prof. UŚ), wykonana na zlecenie Rady Wydziału PiA UŚ, ss. 9
- Recenzja z 21.11.2018 r. dorobku naukowego i innych osiągnięć dr hab. Mariusza Załuckiego w postępowaniu o nadanie tytułu naukowego profesora nauk prawnych (recenzent powołany przez CK, postępowanie przed RW PAiE Uniwersytetu Wrocławskiego), ss. 11
- Recenzja z 2.09.2019 r. rozprawy doktorskiej mgr Ewy Gorleckiej-Łabiak pt. *Rola banków hipotecznych w finansowaniu nieruchomości mieszkaniowych w Polsce* (przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Anety Kaźmierczyk, prof. UEK), wykonana na zlecenie Rady Wydziału Finansów i Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, ss. 8
- Recenzja z 6.09.2019 r. rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Trzcińskiej pt. *Odpowiedzialność cywilnoprawna wydawców* (przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Ewy Bagińskiej, wykonana na zlecenie RW PiA Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 9

Recenzja z 9.09.2019 r. rozprawy doktorskiej mgr Moniki Mozeli pt. *Odpowiedzialność kontraktowa organizatora imprezy turystycznej* (przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marleny Pecyny), wykonana na zlecenie RWPiA UJ, ss. 9

Recenzja z 1.03.2020 r. poprawionej rozprawy doktorskiej mgr Moniki Mozeli pt. *Odpowiedzialność kontraktowa organizatora imprezy turystycznej* (przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marleny Pecyny), wykonana na zlecenie Dziekana Wydziału PiA UJ z 29.01.2020 r., ss. 5

Opinia z 20.06.2020 r. nt. *Ocena głównego osiągnięcia naukowego habilitantki Pani dr Pauliny Twardoch oraz pozostałego dorobku naukowego, organizacyjnego i dydaktycznego*, wykonana na zlecenie RW PiA UŚ w charakterze przewodniczącej Komisji habilitacyjnej, ss. 3

Recenzja z 19.09.2021 r. rozprawy doktorskiej mgr Łukasza Kantora pt. *Charakter prawny umowy konsorcjum* (przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Andrzeja Szumańskiego), wykonana na zlecenie RW PiA Uniwersytetu Jagiellońskiego, ss. 7

Recenzja z 8.11.2021 r. w postępowaniu habilitacyjnym zawierająca ocenę monografii pt. *Zasiedzenie nieruchomości przez Skarb Państwa oraz pozostałego, publikowanego dorobku Pana dr Grzegorza Matusika*, wykonana na zlecenie Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału PiA Uniwersytetu Śląskiego, ss.11

Opinia z 31.12.2021 r. dotycząca wniosku o nadanie dr hab. Adamowi Doliwie tytułu profesora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, wykonana na zlecenie RDN, ss. 20

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ORGANIZATORA TURYSTYKI ZA DOSTAWCÓW USŁUG TURYSTYCZNYCH

Dorota Ambrożuk-Wesołowska

Przepisy o odpowiedzialności organizatora turystyki zawarte w ustawie z 24.11.2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych¹ odnoszą się do niego jako strony umowy o imprezę turystyczną. Sytuacje, w których samodzielnie wykonuje on usługi turystyczne objęte taką umową, należą jednak do rzadkości. W większości przypadków organizator posługuje się przy wykonywaniu umowy dostawcami usług turystycznych, tj. odrębnymi przedsiębiorcami wyspecjalizowanymi w określonym ich rodzaju (przewoźnikami, hotelarzami). Treść umów zawieranych z tymi podmiotami jest z reguły odmienna od umów, jakie zawiera on z podróżnymi. Te ostatnie dotyczą całego pakietu świadczeń turystycznych, co do których z reguły wiadomo, że nie będą wykonywane przez samego organizatora turystyki, ale przy zaangażowaniu różnych dostawców usług. Umowy z takimi dostawcami podlegają innym przepisom, co wynika nie tylko z odmiennego rodzaju umów, lecz także niejednokrotnie z właściwości odmiennego systemu prawnego mającego do nich zastosowanie. Może to powodować rozbieżność pomiędzy zasadami, na których oparta jest odpowiedzialność organizatora turystyki i odpowiedzialność dostawcy danej usługi turystycznej. Rodzi to ryzyko, że organizator turystyki odpowiedzialny za szkodę w stosunku do podróżnego nie będzie mógł skutecznie dochodzić roszczeń wobec dostawcy usługi lub też zakres odpowiedzialności tego ostatniego będzie mniejszy niż zakres odpowiedzialności organizatora. Ryzyko jest wysokie, organizator turystyki odpowiada bowiem wobec podróżnych według zasad surowszych² w stosunku do ogólnych zasad odpowiedzialności kontraktowej, według których odpowiedzialność ponosi większość dostawców usług.

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 511, dalej: u.i.t.

² Na zasadzie ryzyka. Zob. art. 50 ust. 3 u.i.t. Zob. też M. Nesterowicz [w:] *System prawa prywatnego*, t. 7, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajski, Warszawa 2018, rozdz. XVII, s. 180–181 oraz 1190.

Powstaje zatem pytanie, czy przyjęta w ustawie o imprezach turystycznych regulacja odpowiedzialności organizatora turystyki wobec podróżnego, w sytuacji gdy faktycznie usługi turystyczne wykonywane są zwykle przez dostawcę, jest właściwa i czy jest zgodna z unormowaniem zawartym w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z 25.11.2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/EWG³. Celem opracowania jest próba odpowiedzi na powyższe pytania.

W ustawie o imprezach turystycznych przyjęto zasadę jednolitej odpowiedzialności organizatora za wszystkie usługi składające się na imprezę turystyczną. Zgodnie z art. 48 ust. 1 u.i.t. (art. 13 ust. 1 zdanie pierwsze dyrektywy 2015/2302) organizator turystyki ponosi odpowiedzialność za wykonanie usług turystycznych objętych umową o udział w imprezie turystycznej bez względu na to, czy usługi te mają być wykonane przez organizatora turystyki, czy przez innych dostawców usług turystycznych.

Do kręgu dostawców zaliczają się także podmioty, z którymi organizatora nie łączy bezpośrednio żaden stosunek prawny. Chodzi o podwykonawców i pomocników dostawców usług turystycznych⁴. Zakresem wyżej wymienionego przepisu objęci są też monopoliści, z usług których organizator zmuszony jest skorzystać. Niekiedy jednak może to być problematyczne⁵.

Co do zasady, organizator za osoby, którymi posługuje się przy wykonywaniu swojego zobowiązania, odpowiada tak jak za swoje czynności na podstawie art. 474 Kodeksu cywilnego⁶. Uznanie określonego podmiotu za dostawcę usług turystycznych (podwykonawcę organizatora) powoduje, że organizator nie może uwolnić się od odpowiedzialności poprzez powołanie się na jedną z okoliczności zwalniających, wymienionych

³ Dz.Urz. UE L 326, s. 1, dalej: dyrektywa 2015/2302.

⁴ Por. P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy turystycznego za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych*, Lublin 2017, s. 119–120.

⁵ Por. wyrok SN z 25.02.1986 r., III CZP 2/86, OSNCP 1987/1, poz. 10, z częściowo krytycznymi głosami M. Nesterowicza, NP 1988/9, s. 108, oraz K. Wesołowskiego, OSPiKA 1988/2, poz. 28. Zob. także P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, s. 120–121.

⁶ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.), dalej: k.c.

w ustawie, odnosząc ją wyłącznie do własnej osoby. W szczególności nie może skutecznie powoływać się na okoliczności, których nie mógł przewidzieć lub uniknąć. Konsekwencją uznania takiego podmiotu za mieszczącego się w kręgu osób, o którym mowa, jest to, że okoliczności te muszą być odnoszone także do tego podmiotu. Tym bardziej organizator turystyki nie może uwolnić się od odpowiedzialności, wykazując np. należyta staranność przy wyborze kontrahenta.

Odpowiedzialność organizatora za niewykonanie lub nienależyte wykonanie poszczególnych usług turystycznych jest niezależna od tego, czy podróżnemu przysługuje samodzielne prawo dochodzenia roszczeń wobec dostawców tych usług. W sytuacji gdy podróżny może dochodzić roszczeń także wobec dostawcy, organizator imprezy turystycznej i dostawca usługi turystycznej ponoszą odpowiedzialność *in solidum*.

Aby nie przerzucać w całości konsekwencji „rozejścia się” zasad odpowiedzialności organizatora turystyki i poszczególnych dostawców usług turystycznych, wprowadzone zostały regulacje szczególne, odnoszące się do odpowiedzialności organizatora za działania lub zaniechania tych dostawców. Nie dotyczą one jednak wszystkich sytuacji. Zgodnie z art. 14 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 w zakresie, w jakim międzynarodowe konwencje wiążące UE ograniczają zakres lub warunki, na jakich rekompensata jest wypłacana przez dostawcę świadczącego usługę turystyczną, która jest częścią imprezy turystycznej, takie same ograniczenia stosuje się do organizatora. W zakresie, w jakim międzynarodowe konwencje niewiążące UE ograniczają rekompensatę, jaka ma zostać wypłacona przez usługodawcę, państwa członkowskie mogą odpowiednio ograniczyć rekompensatę, jaka ma zostać wypłacona przez organizatora. W innych przypadkach umowa o udział w imprezie turystycznej może ograniczyć rekompensatę, jaka ma zostać wypłacona przez organizatora, o ile ograniczenie to nie dotyczy szkody na osobie lub szkody spowodowanej umyślnie lub w wyniku rażącego niedbalstwa i wynosi nie mniej niż trzykrotność ceny całkowitej imprezy turystycznej.

W ustawie o imprezach turystycznych kwestie te normuje art. 50 ust. 5, 6 i 7. W myśl pierwszego z wyżej wymienionych postanowień jeżeli przepisy szczególne ograniczają zakres albo warunki, na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych, które są częścią imprezy turystycznej, takie same ograniczenia stosuje się do organizatora turystyki. Jak łatwo zauważyć, regulacja zawarta w ustawie o imprezach turystycznych odbiega od art. 14 ust. 4 dyrektywy 2015/2302, który odwołuje się wyłącznie do regulacji szczególnych wynikających z konwencji międzynarodowych. Polski ustawodawca rozszerzył tę możliwość na bliżej nieokreślone „przepisy szczególne”.

W literaturze słusznie wskazano, że zabieg taki pozostaje w sprzeczności z charakterem regulacji dyrektywy 2015/2302⁷, która jest dyrektywą maksymalnej harmonizacji, co oznacza, że państwa członkowskie nie mogą utrzymywać ani wprowadzać do swojego prawa krajowego przepisów odbiegających od tych, które zostały ustanowione w tej dyrektywie, w tym także przepisów surowszych lub łagodniejszych, prowadzących do zróżnicowanego poziomu ochrony (art. 4 dyrektywy). Wymóg prounijnej wykładni zmusza zatem do zawężającej wykładni art. 50 ust. 5 u.i.t. W pewnym zakresie czyni bezprzedmiotowymi rozważania dotyczące zakresu pojęcia przepisów szczególnych, użytego w tym przepisie. Wiadomo, że nie chodzi tu o wszelkie inne niż zawarte w ustawie o imprezach turystycznych regulacje odpowiedzialności kontraktowej. W żadnym przypadku regulacjami takimi nie są tzw. ogólne zasady odpowiedzialności kontraktowej z art. 471 i n. k.c., będące zasadniczą podstawą odpowiedzialności różnych dostawców usług.

W praktyce przepis dotyczy głównie konwencji regulujących międzynarodową umowę przewozu w poszczególnych gałęziach transportu. Konwencje te z założenia mają bezwzględnie wiążący charakter. Odwołanie się do konwencji międzynarodowych nie wyjaśnia jednak istoty sprawy. Można tu pominąć rozróżnienie z art. 14 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 na konwencje wiążące i niewiążące UE. Skoro polski ustawodawca użył określenia obejmującego szeroki zakres przepisów, nie powinno być wątpliwości, że organizator turystyki może – broniąc się od odpowiedzialności za działania lub zaniechania dostawcy usług, którego odpowiedzialność regulowana jest przepisami konwencji międzynarodowych – powoływać się na jej przepisy, niezależnie od tego, czy wiążą one UE⁸. Nie można też

⁷ P. Cybula, *W sprawie oceny dopuszczalności powoływania się przez organizatora turystyki na przepisy szczególne ograniczające zakres albo warunki na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych (czyli o potrzebie zmiany art. 50 ust. 5 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych)*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2018/4, s. 36–45. Na niezgodność art. 50 ust. 5 u.i.t. z art. 14 ust. 4 dyrektywy 2015/2302 wskazuje też K. Kryla-Cudna [w:] *Komentarze prawa prywatnego, t. 7, Prawo konsumenckie. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, s. 1649–1650. Zob. też J. Gospodarek, *Implementacja nowej dyrektywy turystycznej z 2015 r. do systemu prawa polskiego* [w:] *Prawo konsumenckie w Polsce oraz innych państwach UE. Zagadnienia wybrane*, red. B. Gnela [i in.], Warszawa 2019, s. 113–114. Odmienne D. Borek [w:] *Komentarz do ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, red. D. Borek, H. Zawistowska, Gdańsk 2020, s. 451–454.

⁸ Konwencjami wiążącymi UE są m.in.: Konwencja o ujednolicieniu niektórych prawideł dotyczących międzynarodowego przewozu lotniczego z 28.05.1999 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 37, poz. 235 ze zm. – konwencja montre-

wykluczyć, że umowy przewozu składające się na imprezę turystyczną poddane będą umowom międzynarodowym o lokalnym zasięgu, obowiązującym w różnych częściach świata.

Problem dotyczy także poszczególnych wersji konwencji. W praktyce chodzi o konwencję ateńską z 1974 r., dotyczącą umowy przewozu osób morzem. Unia Europejska ratyfikowała tę konwencję w wersji wynikającej z PAL 2002, który polepszył sytuację pasażerów⁹. PAL 2002 nie został jednak ratyfikowany przez wiele państw, w tym Polskę (związaną ratyfikacją dokonaną przez UE)¹⁰. Może się zatem zdarzyć, że do oceny szkody powstałej w trakcie przewozu składającego się na imprezę turystyczną (gdy nie ma zastosowania PAL 2002) zastosowanie znajdzie konwencja ateńska w pierwotnej postaci. Organizator turystyki odpowiadający na podstawie art. 50 ust. 5 u.i.t. będzie się mógł powoływać na postanowienia konwencji ateńskiej w pierwotnej wersji.

Kwestia możliwości powoływania się przez organizatora turystyki na postanowienia konwencji międzynarodowych, regulujących odpowiedzialność dostawców usług turystycznych, jest oczywista, gdy chodzi o konwencje bezpośrednio stosowane i samowystarczalne, mające zastosowanie w sytuacjach w nich określonych (tj. gdy konwencje mają zastosowanie *ex prioprio vigore*). Powstaje jednak pytanie o możliwość powoływania się na postanowienia konwencji w innych sytuacjach, tj. gdy są stosowane:

alska), Konwencja ateńska w sprawie przewozu morzem pasażerów i bagażu z 13.12.1974 r. (Dz.U. z 1987 r. Nr 18, poz. 479) w wersji PAL 2002 oraz Konwencja o międzynarodowym przewozie kolejami COTIF z 9.05.1980 r. w wersji nadanej protokołem wileńskim z 1999 r., z załącznikiem CIV, dotyczącym przewozu osób koleją (Dz.U. z 2007 r. Nr 100, poz. 674 ze zm.). Konwencjami niewiążącymi UE są m.in. Konwencja o ujednastnieniu niektórych prawideł, dotyczących międzynarodowego przewozu lotniczego z 12.10.1929 r. (Dz.U. z 1933 r. Nr 8, poz. 49 ze sprost. – konwencja warszawska), zmieniona Protokołem haskim z 28.09.1955 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 189) oraz uzupełniona Konwencją uzupełniająca konwencję warszawską, o ujednastnieniu niektórych prawideł dotyczących międzynarodowego przewozu lotniczego wykonywanego przez inną osobę niż przewoźnik umowny, sporządzoną w Guadalajarze 18.09.1961 r. (Dz.U. z 1965 r. Nr 25, poz. 167) i wersja konwencji ateńskiej sprzed PAL 2002.

⁹ Zob. M. Dragun-Gertner, Z. Pełowska-Dąbrowska, *Ochrona słabszej strony w umowach przewozu pasażerów drogą morską. Proponowane zmiany w polskim kodeksie morskim* [w:] *Prawo kontraktów*, red. Z. Kuniewicz, D. Sokołowska, Warszawa 2017, s. 87–91.

¹⁰ UE przystąpiła do konwencji ateńskiej w wersji PAL 2002 mocą dwóch decyzji Rady z 12.12.2011 r. (Dz.Urz. UE L 8 z 2012 r., s. 1–12, 13–16).

- jako element regulacji zawartej w rozporządzeniach unijnych, odnoszących się do przewozów międzynarodowych w relacjach unijnych oraz przewozów krajowych wewnątrz UE;
- na zasadzie odesłań zawartych w ustawach krajowych, np. art. 208 ust. 1 i 2 ustawy z 3.07.2002 r. – Prawo lotnicze¹¹ odsyła do międzynarodowych umów ratyfikowanych przez Polskę;
- na zasadzie odesłania zawartego w umowie pomiędzy organizatorem turystyki a dostawcą usług turystycznych.

Kwestia wymagałaby analizy poszczególnych sytuacji, co wykracza poza ramy opracowania. Żadnych wątpliwości nie powinno być jednak w odniesieniu do przewozów unijnych, do których zastosowanie mają w pierwszym rzędzie rozporządzenia unijne inkorporujące w określonej formie postanowienia konwencji międzynarodowych¹². Odmowa zastosowania postanowień konwencyjnych dlatego, że nie są stosowane bezpośrednio, a jako składnik unijnego systemu ochrony pasażera, nie ma żadnych racjonalnych podstaw. Co do innych przypadków to do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o możliwość zastosowania przepisów konwencyjnych przydatny byłby test hipotetycznej umowy, jaka musiałaby być zawarta z dostawcą usługi przez podróżnego, w sytuacji gdyby nie korzystał z usług organizatora turystyki, ale sam zawierałby umowy o poszczególne usługi turystyczne. Przeprowadzenie takiego testu prowadziłoby zapewne do konkluzji, że ograniczenie wynikające z przepisów konwencyjnych powinno mieć zastosowanie także wówczas, gdy przepisy te stosowane są na zasadzie odesłania dokonanego przez prawodawcę. Podróżny, gdyby działał samodzielnie, musiałby także zawrzeć umowę na warunkach wynikających z postanowień konwencyjnych. Wskazując konwencję międzynarodową jako źródło ograniczenia odpowiedzialności, prawodawca unijny odwołał się do regulacji powszechnie uznanych, znajdujących aprobatę społeczności międzynarodowej. Rozszerzenie zakresu zastosowania tych postanowień na stosunki krajowe, czy to z woli ustawodawcy krajowego, czy też prawodawcy unijnego, niczego w tym zakresie nie zmienia. Natomiast postanowienia konwencyjne nie powinny być co do zasady stosowane, gdy podstawa odpowiedzialności dostawcy usług turystycznych ma swoje źródło w woli stron.

Odrębną kwestią jest stosowanie przepisów regulujących odpowiedzialność określonego dostawcy usług turystycznych, wynikających

¹¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1235.

¹² Por. K. Wesołowski, *Application of Provisions of International Conventions which Contain Uniform Rules of Private Law in Relations that are Outside the Scope of Application of these Conventions*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2021, tom XIV/1, DOI: 10.32084/tekapr.2021.14.1-40, s. 489–492.

z przepisów prawa krajowego, ale będących rezultatem implementacji do prawa wewnętrznego przepisów konwencji międzynarodowej. Przykładem jest regulacja zawarta w polskim Kodeksie cywilnym w odniesieniu do odpowiedzialności hotelarzy. Jest ona wynikiem dostosowania prawa polskiego do postanowień konwencji o odpowiedzialności utrzymujących hotele za rzeczy wniesione przez gości hotelowych z 17.12.1962 r.¹³ Konwencja ta nie jest bezpośrednio stosowana. Wymaga transpozycji do prawa krajowego. Źródło regulacji ma jednak charakter międzynarodowy. Dlatego brak podstaw do odmiennego traktowania takiego unormowania.

Odwołanie się do „zakresu albo warunków, na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych”, powoduje, że organizator turystyki może powoływać się wobec dochodzącego od niego świadczenia odszkodowawczego podróżnego zarówno na postanowienia dotyczące zasad odpowiedzialności, jak i wysokości świadczenia. Jest oczywiste, że w przypadku szkód powstałych w trakcie przewozów, do których mają zastosowanie rozporządzenia unijne, przy określeniu warunków wypłat i wysokości świadczeń, jakie organizator turystyki musi wypłacić podróżnemu, należy uwzględnić postanowienia tych rozporządzeń, które niejednokrotnie przewidują korzystniejsze dla podróżnego regulacje.

Postanowienia rozporządzeń UE wymienione są natomiast w omawianych przepisach w innym kontekście. Artykuł 14 ust. 5 dyrektywy 2015/2302 stanowi, że prawo do rekompensaty lub obniżki ceny na mocy dyrektywy nie narusza praw podróżnych na mocy następujących rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady: nr 261/2004 z 11.02.2004 r. ustanawiającego wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 295/91¹⁴; nr 1371/2007 z 23.10.2007 r. dotyczącego praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym¹⁵; nr 392/2009 z 23.04.2009 r. w sprawie odpowiedzialności przewoźników pasażerskich na morskich drogach wodnych z tytułu wypadków¹⁶; nr 1177/2010 z 24.11.2010 r. o prawach pasażerów podróżujących drogą morską i drogą wodną śródlądową oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2006/2004¹⁷; nr 181/2011 z 16.02.2011 r. dotyczącego praw pasażerów w transporcie autobusowym i autokarowym oraz

¹³ Dz.U. z 1999 r. Nr 22, poz. 197.

¹⁴ Dz.Urz. UE L 46 z 2004, s. 1.

¹⁵ Dz.Urz. UE L 315 z 2007, s. 14.

¹⁶ Dz.Urz. UE L 131 z 2009, s. 24.

¹⁷ Dz.Urz. UE L 334 z 2010, s. 1.

zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 2006/2004¹⁸ oraz konwencji międzynarodowych. Podróżni są zatem uprawnieni do dochodzenia roszczeń na podstawie tej dyrektywy oraz wymienionych rozporządzeń i konwencji międzynarodowych. Dalej jednak przepis nakazuje odliczenie uzyskanych przez podróżnego rekompensat lub obniżek ceny na mocy wyżej wymienionych rozporządzeń i konwencji międzynarodowych od obniżek i rekompensat należnych na mocy dyrektywy, tak aby uniknąć nadmiernej rekompensaty.

Odpowiadający wyżej wymienionemu postanowieniu art. 50 ust. 7 u.i.t. nie stanowi wprost o możliwości dochodzenia roszczeń przez podróżnego na podstawie innych przepisów niż ustawa o imprezach turystycznych. Nie zmienia to jednak istoty rzeczy. Prawo bezpośredniego dochodzenia roszczeń wobec dostawców określonych usług turystycznych przez klientów organizatora turystyki ma bowiem swoje źródło nie w przepisach regulujących odpowiedzialność tego ostatniego, ale w przepisach normujących odpowiedzialność poszczególnych dostawców. Przepisy wyżej wymienionych rozporządzeń dają podróżnemu prawo do zryczałtowanych odszkodowań w określonych sytuacjach (np. odmowy przyjęcia na pokład), które jest niezależne od tego, czy podróżny jest stroną umowy przewozu. Prawo do dochodzenia roszczeń bezpośrednio od dostawcy usługi turystycznej może przysługiwać także na mocy innych postanowień. Występuje jednak rozbieżność pomiędzy art. 14 ust. 5 dyrektywy 2015/2302 a art. 50 ust. 7 u.i.t., podobna w swojej istocie do rozbieżności, o której już wyżej była mowa. O ile dyrektywa nakazuje pomniejszenie świadczenia należnego od organizatora turystyki wyłącznie o kwoty uzyskane na podstawie wymienionych rozporządzeń i konwencji międzynarodowych, o tyle art. 50 ust. 7 u.i.t. stanowi o innych przepisach. Wydawałoby się, że postulat wykładni prounijnej także i w tym przypadku nakazywałby zawężającą interpretację art. 50 ust. 7 u.i.t. Odrzucenie możliwości pomniejszenia świadczeń odszkodowawczych należnych od organizatorów turystyki o świadczenia uzyskane z tego samego tytułu wyłącznie na tej podstawie, że uzyskane one zostały zgodnie z przepisami krajowymi, a nie konwencyjnymi, kłóciłoby się z funkcją kompensacyjną świadczenia odszkodowawczego. Prowadziłoby niekiedy do podwójnego wynagrodzenia szkody. Argumentem przemawiającym za taką wykładnią jest także fakt, że z reguły legitymacja do dochodzenia roszczeń wobec dostawcy usług odpowiadającego na podstawie konwencji międzynarodowej nie wynika wprost z przepisów konwencji, ale należy ją zbudować z udziałem przepisów prawa krajowego (np. regulujących konstrukcję *pactum in favorem tertii*).

¹⁸ Dz.Urz. UE L 55 z 2011, s. 1.

W odniesieniu do sytuacji nienormowanych konwencjami międzynarodowymi organizator turystyki może ograniczyć ryzyko swojej odpowiedzialności, także za działania i zaniechania osób trzecich, za które ponosi odpowiedzialność, w sposób umowny, poprzez wprowadzenie w umowie z podróżnym klauzuli przewidującej górną granicę odszkodowania. Nie może jednak być ona określona w umowie na poziomie niższym niż trzykrotność ceny za imprezę turystyczną. Ograniczenie nie ma zastosowania w przypadku szkód zawinionych. Należy przyjąć, że w przypadku odpowiedzialności za osoby trzecie chodzi tu zarówno o winę organizatora turystyki (np. za nieprawidłowy wybór dostawcy usługi turystycznej), jak i winę samego dostawcy usług.

Przyjętą w ustawie o imprezach turystycznych zasadę jednolitej odpowiedzialności organizatora turystyki wobec podróżnego za wszystkie usługi objęte umową o imprezę turystyczną, a więc także za działania i zaniechania dostawców usług składających się na taką imprezę, należy ocenić jako słuszną. Podróżny, zawierając umowę o imprezę turystyczną, nie ma z reguły wpływu na wybór kontrahentów, którymi posługuje się organizator turystyki wykonując tę umowę. Stąd ryzyko związane z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem przez nich usług winien ponosić organizator turystyki. Ryzyko to jest niwelowane możliwością powoływania się przez organizatora turystyki na ograniczenia jego odpowiedzialności, gdy (po spełnieniu pewnych warunków) na ograniczenia takie może powołać się dostawca usług w stosunku do organizatora. Pomimo przyjętego w art. 50 ust. 5 u.i.t. za szerokiego odesłania do przepisów ograniczających odpowiedzialność dostawców usług turystycznych, które mają być także stosowane do organizatora turystyki, w stosunku do regulacji z art. 14 ust. 4 dyrektywy 2015/2302, unormowanie to przy zastosowaniu prounijnej, zawężającej wykładni nie powinno naruszać interesów podróżnych. Chodzi o umożliwienie organizatorowi powoływania się wyłącznie na szeroko rozumiane ograniczenia konwencyjne, tj. postanowienia zawarte w konwencjach międzynarodowych, rozporządzeniach unijnych, jak i w przepisach wewnętrznych, w sytuacji gdy inkorporują one do unijnego lub wewnętrznego porządku prawnego rozwiązania przyjęte w konwencjach międzynarodowych regulujących usługi turystyczne. Takie podejście wydaje się zgodne z motywem 35 wyżej wymienionej dyrektywy.

Dr Dorota Ambrożuk-Wesołowska, Uniwersytet Szczeciński, ORCID: 0000-0003-2828-2049

OCHRONA KONSUMENTA NA RYNKU NIERUCHOMOŚCI

Ewelina Badura

1. WPROWADZENIE

Zagadnienie ochrony nabywcy w umowach deweloperskich ma doniosłe znaczenie zarówno teoretyczne, jak i praktyczne. Dla nabywcy będącego konsumentem kupno mieszkania lub domu to często ważna życiowa decyzja, wymagająca wielu wyrzeczeń i niejednokrotnie wiążąca się z koniecznością zaciągnięcia kredytu. Brak odpowiedniego zabezpieczenia ze strony państwa tak ważnej inwestycji podważa zaufanie obywateli do jego instytucji, w tym uczciwego mechanizmu rynkowego. Z tych powodów osobom kupującym mieszkania należy zapewnić wysoki poziom ochrony, którą przewiduje ustawa z 20.05.2021 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz o Deweloperskim Funduszu Gwarancyjnym¹. W istocie „ochrona nabywcy” jako jedna z przesłanek odpowiedzialności prawnej w sposób bezpośredni prowadzi do urzeczywistnienia uprawnień lub obowiązków danego podmiotu. Ma zatem także duże znaczenie z punktu widzenia ochrony praw konsumentów, prawa do informacji, ochrony prawa własności czy też konstytucyjnej zasady proporcjonalności.

2. OCHRONA INTERESÓW NABYWÓW I DEWELOPERÓW

Kwestia zaufania w tym obszarze wiąże się z podstawowymi zasadami ponoszenia odpowiedzialności (karnoprawnej i cywilnoprawnej) w prawie deweloperskim. Ochrona nabywców w umowach deweloperskich charakteryzuje się pewną elastycznością i dużym dynamizmem. Dom lub mieszkanie mają charakter szczególny, należą bowiem do dóbr niezbędnych dla egzystencji każdego człowieka, warunkując zaspokojenie jego elementarnych potrzeb socjalno-bytowych.

¹ Dz.U. poz. 1177, dalej: ustawa deweloperska z 2021 r.

Problemy ze stosowaniem ustawy deweloperskiej pojawiają się często w praktyce, zarówno po stronie deweloperów, jak i nabywców. Wyniki badań wstępnych, w tym informacje udostępnione przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK)², świadczyły m.in. o tym, że regulacje w zakresie ochrony nabywców w umowach deweloperskich wymagały pilnych zmian. Urząd już w 2018 r. przygotował założenia projektu nowelizacji ustawy o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego. Jak wskazano w uzasadnieniu tej propozycji, głównym celem nowelizacji miała być lepsza ochrona wpłat przyszłych mieszkańców.

Pożądane wydaje się podjęcie próby określenia najbardziej rozsądnego, a więc zarówno ekonomicznie efektywnego, jak i prawnie dopuszczalnego modelu ochrony interesów nabywców nieruchomości w umowach deweloperskich. Osiągnięcie tego celu wymaga analizy zmieniających się środków ochrony nabywcy wskazanych *expressis verbis* w ustawie deweloperskiej i ustalenia, które z nich spełniają kryterium ochrony prywatnych interesów nabywców nieruchomości na rynku deweloperskim oraz interesu publicznego w postaci rozwoju budownictwa na skutek rozwijającej się branży deweloperskiej. Z prawnego punktu widzenia środki ochrony nabywcy, które dotychczas występowały w umowach deweloperskich, zapewniały różny poziom ochrony nabywcy³. W sposób naturalny pojawiał się też konflikt między interesami stron umowy deweloperskiej, który był trudny do rozwiązania przy wykorzystaniu ówczesnych środków ochrony nabywcy. W tym kontekście ustawodawca stoi przed wyzwaniem rozwiązania tego trudnego do uniknięcia konfliktu w sposób, który uwzględni interesy zarówno nabywców nieruchomości na rynku deweloperskim (w kontekście *prima facie* ochrony konsumenta), jak i deweloperów, którzy świadczą usługi także o charakterze użyteczności publicznej. Polskie regulacje prawne, w tym obowiązująca ustawa deweloperska z 2021 r., nie tylko nie umożliwiają osiągnięcia celu w postaci ochrony interesów nabywców, ale także nie uwzględniają interesów publicznych związanych z działalnością deweloperów. Co więcej, regulacje te stymulowały zachowania spekulacyjne, a brak odpowiedniej ochrony interesów nabywców neguje główny cel przepisów prawa deweloperskiego.

² https://www.uokik.gov.pl/koncentracje.php?news_id=14085 (dostęp: 7.10.2022 r.).

³ B. Gliniecki, *Ustawa o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego* [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. 6B, *Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, Legalis, art. 1.

3. REGULACJE UNII EUROPEJSKIEJ W OBSZARZE PRAWA NIERUCHOMOŚCI

Mając na uwadze obecnie obowiązujące regulacje prawne, wpływ prawa Unii Europejskiej na rozwiązania w zakresie ochrony nabywców w umowach deweloperskich jest niejednolity. Z jednej strony prawodawstwo unijne wskazuje i wspiera ogólny cel regulacji, jakim jest ochrona konsumenta⁴, z drugiej strony brak odpowiedniej dyrektywy, która odnosiłaby się *sui generis* do ochrony konsumenta na rynku nieruchomości. Unia Europejska nie skorzystała z kompetencji przyznanej jej art. 4 i 169 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁵. Jedynie w sferze odpowiedzialności za wady przedmiotu umowy można dopatrzeć się bezpośredniego wpływu prawa unijnego, gdyż w tym zakresie obowiązuje w Unii Europejskiej od początku 2022 r. dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/771 z 20.05.2019 r. w sprawie niektórych aspektów umów sprzedaży towarów, zmieniająca rozporządzenie (UE) 2017/2394 oraz dyrektywę 2009/22/WE i uchylająca dyrektywę 1999/44/WE^{6,7}.

Nie można obecnie wskazać państwa europejskiego, które by w sposób wzorcowy unormowało środki ochrony nabywców w umowach deweloperskich. Z pewnością na uwagę zasługuje fakt, że np. we Francji już od 1954 r. obowiązuje regulacja, zgodnie z którą deweloper może finansować inwestycję ze środków klientów po uprzednim przeniesieniu na nich udziału we własności gruntu, na którym ma powstać określona inwestycja⁸. Natomiast w Niemczech deweloperowi wolno przyjmować zaliczki tylko wraz z postępem inwestycji. Nabywcy wpłacają pieniądze na rach-

⁴ B. Gnela, *Umowa konsumencka w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2013, s. 65 i n.

⁵ Wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47. Zob. J. Lic, *The Impact of EU Law on Consumer Protection in Real Estate Development Contracts (Pre-construction Contracts)*, „Zeszyty Naukowe. Cracow Review of Economics and Management” 2017/8, DOI: <https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2017.0968.0805> (dostęp: 16.07.2022 r.).

⁶ Dz.Urz. UE L 136, s. 28.

⁷ Dz.Urz. UE L 171, s. 12, ze zm.

⁸ Décret no. 54-1123 du 10.11.1954 sur la protection de l'épargne contre certaines activités répréhensibles dans le domaine de la construction, JORF du 16.11.1954, no. 268 (rozporządzenie nr 54-1123 z 10.11.1954 r. w sprawie ochrony oszczędności przed niektórymi zakazanymi praktykami w dziedzinie budownictwa, Dz.Urz. Republiki Francuskiej z 16.11.1954 r. Nr 268).

nek powierniczy w banku, a dzięki gwarancji bankowej mają pewność, że odzyskają wpłacone zaliczki w razie niepowodzenia inwestycji⁹.

Wątpliwości interpretacyjne odnoszą się m.in. do skuteczności poszczególnych środków w zapewnianiu ochrony interesów, także tych pozafinansowych, nabywców, jak również do relacji unijnych regulacji konsumenckich do nabywców na rynku deweloperskim. Pojawia się pytanie o to, czy można wskazać środki ochrony nabywców w umowach deweloperskich wśród innych państw UE, które należałoby uznać za bardziej „rozsądne”.

4. ASPEKT PUBLICZNOPRAWNY

Nieruchomości mieszkaniowe odgrywają bardzo ważną rolę w życiu każdego człowieka, a także całego społeczeństwa. Odpowiednie warunki mieszkaniowe mogą stanowić fundament rozwoju człowieka i całej rodziny, co przekłada się na funkcjonowanie całej gospodarki. Rola, jaką odgrywa nieruchomość mieszkalna w życiu danej osoby, sprawia, że nie może ona pozostawać jedynie w sferze indywidualnych zainteresowań. Zapewnienie dostępności nieruchomości mieszkaniowej oraz prawidłowych warunków powinno stanowić jedno z najważniejszych zadań społecznych. Zaangażowanie państwa we wspieranie obywateli w dążeniu do posiadania własnego domu lub mieszkania należy właściwie do jego obowiązkowych zadań, czego potwierdzeniem są regulacje znajdujące się w różnych aktach prawnych.

Zgodnie z art. 75 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.¹⁰: „Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania”. W art. 7 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym¹¹ znalazła się regulacja, zgodnie z którą zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Z kolei zgodnie z art. 4 ustawy z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego¹² tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych wspólnoty samorządowej należy do zadań włas-

⁹ R. Strzelczyk, *Umowa deweloperska w systemie prawa prywatnego*, Warszawa 2013, s. 11.

¹⁰ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

¹¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.

¹² Dz.U. z 2022 r. poz. 172 ze zm.

nych gminy. A w dalszej części tego przepisu postanowiono, że to gmina, na zasadach i w przypadkach przewidzianych w ustawie, zapewnia lokale w ramach najmu socjalnego i lokale zamienne, a także zaspokaja potrzeby mieszkaniowe gospodarstw domowych o niskich dochodach. Ponadto ustawa z 12.03.2004 r. o pomocy społecznej¹³ w art. 17 ust. 1 pkt 3 wskazuje, że do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy udzielanie schronienia osobom tego pozbawionym.

Deweloperzy wykonują także zadania z zakresu budownictwa mieszkaniowego i użyteczności publicznej. Znaczenie, jakie mają nieruchomości mieszkalne i ich odpowiednie warunki dla funkcjonowania i rozwoju gospodarstw domowych, a więc i całego społeczeństwa, powoduje, że nie powinno być przedmiotem zainteresowania wyłącznie deweloperów. Państwo nie powinno jednak zastępować obywateli w dążeniu do uzyskania mieszkania, a raczej pełnić funkcję regulacyjną i stymulującą rynek nieruchomości mieszkaniowych. Konieczność zaangażowania środków publicznych wynika z nierówności społecznych i zróżnicowania materialnego ludności. Poprawa warunków mieszkaniowych możliwa jest dzięki współpracy wielu podmiotów działających na rynku nieruchomości. Wydaje się, że skoro zdecydowano się na określenie obowiązków dewelopera w sferze relacji prywatnoprawnych, to należałoby także, mając na względzie optymalizację realizacji celu ustawy deweloperskiej, opowiedzieć się za publicznoprawnym określeniem pozycji dewelopera w systemie prawa. Przyczyniłoby się to zapewne do wzmocnienia ochrony nabywców, a także do poprawy standardów obrotu prawnego na rynku deweloperskim.

5. NABYWCA – KONSUMENT

Podobnie jak poprzednia, także i obecnie obowiązująca ustawa deweloperska budzi wątpliwości w zakresie jej relacji do regulacji konsumenckich, w tym zwłaszcza do ustawy z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta¹⁴, która dokonała transpozycji do prawa polskiego regulacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniającej dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylającą dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady¹⁵. Przyjęcie tych regulacji miało doprowadzić m.in. do ujednoli-

¹³ Dz.U. z 2021 r. poz. 2268 ze zm.

¹⁴ Dz.U. z 2020 r. poz. 287 ze zm., dalej: u.p.k.

¹⁵ Dz.Urz. UE L 304, s. 64, ze zm.

cenia i doprecyzowania przepisów dotyczących umów konsumenckich zawieranych w okolicznościach typowych w zakresie obowiązków informacyjnych. Pojawia się pytanie, czy i w jakim zakresie ustawa o prawach konsumenta znajduje zastosowanie do umowy deweloperskiej. Jest to istotne w kontekście obowiązków informacyjnych dewelopera związanych z zawarciem umowy deweloperskiej z konsumentem¹⁶. Ustawodawca przez negatywne wyliczenie wskazał katalog umów, do których mają zastosowanie przepisy ustawy o prawach konsumentów¹⁷.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 u.p.k. przepisów tej ustawy nie stosuje się do umów dotyczących ustanawiania, nabywania i przenoszenia własności nieruchomości lub innych praw do nieruchomości oraz do umów dotyczących najmu pomieszczeń do celów mieszkalnych, z wyjątkiem przepisów rozdziału 2 u.p.k., które znajdują zastosowanie do wyżej wymienionych umów, jeżeli odrębne przepisy nie stanowią inaczej. Można wywnioskować, że wyliczenie to obejmuje także umowę deweloperską zawieraną na podstawie przepisów ustawy deweloperskiej. Regulacje rozdziału 2 u.p.k. znajdują co do zasady zastosowanie do umów dotyczących nieruchomości, o ile w ramach wyjątku na mocy innych przepisów nie nastąpi wyłączenie ich stosowania.

Ustawa deweloperska nie posługuje się pojęciem „konsument”. Nabywcą może być nie tylko konsument w rozumieniu ustawy z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny¹⁸. W ustawie o prawach konsumenta nie ma regulacji, które wprost wyłączałyby jej zastosowanie do materii uregulowanej w ustawie deweloperskiej. W przypadku poprzednio obowiązującej ustawy deweloperskiej uzasadnione jest to m.in. tym, że ustawa ta została uchwalona (2011) przed ustawą o prawach konsumenta (2014). Aby móc uznać, że ustawa o prawach konsumenta nie znajduje zastosowania do obowiązków informacyjnych dewelopera, należałoby wykazać, że ustawa deweloperska w sposób wyczerpujący kształtuje obowiązki dewelopera związane z zawarciem umowy deweloperskiej. Rozdział 4 ustawy deweloperskiej zawiera przepisy, które odnoszą się do tzw. obowiązków przedkontraktowych dewelopera. Systematyka ustawy o prawach konsumenta może wskazywać na rodzaje i typy umów, do których nie stosuje się przepisów tej ustawy, a które opisane zostały w jej art. 2 i 3. Regulacje te nie odnoszą się wprost do umów dotyczących nabywania nieruchomości.

¹⁶ Dyrektywa 2011/83/UE wprowadziła harmonizację zupełną.

¹⁷ A. Kaźmierczyk, *Contracts Concerning Rights in Immovable Property in the Light of Directive 2011/83/EU, and the Consumer Rights Act Implementing It*, „Zeszyty Naukowe. Cracow Review of Economics and Management” 2017/8, s. 57–72.

¹⁸ Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm. Zob. B. Gnela, *Umowa konsumencka...*, s. 298 i n.

Z systematyki ustawy o prawach konsumenta wynika także, że przepisy rozdziału 2 regulują minimalny zakres obowiązków przedsiębiorcy wobec konsumenta. Od czasu jej przyjęcia do umów deweloperskich powinno się stosować przepisy rozdziału 2 u.p.k. Zdaniem niektórych przepisów te powinny być stosowane kumulatywnie¹⁹.

6. „ROZSĄDNA” OCHRONA INTERESÓW NABYWCÓW NIERUCHOMOŚCI

Środki ochrony nabywcy w umowie deweloperskiej można podzielić na środki finansowe i pozafinansowe. Przed wejściem w życie (2012 r.) pierwszej ustawy o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego zakup lokalu mieszkalnego wiązał się dla nabywcy z dużo większym ryzykiem niż obecnie. Wynikało to m.in. z braku odpowiednich przepisów regulujących procedurę zapłaty na rzecz dewelopera. Po kilku latach obowiązywania ustawy deweloperskiej uznano jednak, że pożądane jest przyjęcie nowych rozwiązań, które jeszcze bardziej wzmocnią pozycję prawną nabywców w umowach deweloperskich, co stało się asumptem do uchwalenia obecnie obowiązujących regulacji.

Do środków ochrony nabywców w umowach deweloperskich zaliczyć można m.in. informacje przedkontraktowe, ujawnienie roszczenia nabywcy w księdze wieczystej oraz prawo odstąpienia od umowy deweloperskiej. Obowiązki informacyjne dewelopera stanowią znaczną część ustawy, dlatego też w sposób szczegółowy została przedstawiona kwestia prospektu informacyjnego, jego elementy oraz forma jego sporządzania i doręczenia. Wymagania co do treści i formy umowy deweloperskiej również, jak się może wydawać, zostały przedstawione wyłącznie pod kątem ochrony nabywcy. Regulacja ta zawiera elementy umowy, które są istotne dla nabywcy i na które powinien on zwrócić uwagę przy zapoznawaniu się z treścią umowy deweloperskiej, oraz kwestie, które mogą być regulowane odmiennie w poszczególnych umowach deweloperskich i dlatego należy mieć tego świadomość. Ujawnienie w księdze wieczystej roszczenia nabywcy stanowi bardzo istotny element ochrony praw nabywcy, dlatego też kwestia ta została omówiona w odrębnym rozdziale ustawy deweloperskiej.

¹⁹ M. Leśniak, *Wpływ przepisów ustawy o prawach konsumenta na obowiązki informacyjne dewelopera związane z zawarciem umowy deweloperskiej z konsumentem*, „Rejent” 2015/4, s. 68–82; T. Czech, *Ustawa deweloperska. Komentarz*, Warszawa 2018, LEX, art. 17.

Choć upłynęło wiele lat od uchwalenia ustawy deweloperskiej z 2011 r., nie dla każdej inwestycji zakładane były rachunki powiernicze. Rachunki powiernicze różnią się tym, że środki deponowane na rachunku otwartym podlegają częściowej wypłacie po zakończeniu kolejnych etapów zgodnych z harmonogramem inwestycji. Natomiast środki zgromadzone na rachunku zamkniętym zostają wypłacone deweloperowi w całości po otrzymaniu przez bank odpisu aktu notarialnego umowy przenoszącej na nabywcę prawo własności lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego. Zgodnie z ustawą deweloperską deweloper ma prawo dysponować środkami wypłacanymi z otwartego mieszkaniowego rachunku powierniczego wyłącznie w celu prowadzenia przedsięwzięcia deweloperskiego, dla którego prowadzony jest ten rachunek.

Ustawę z 2011 r. zastąpiła 1.07.2022 r. ustawa z 20.05.2021 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz Deweloperskim Funduszu Gwarancyjnym. Najwięcej zmian dotyczy deweloperów. Ustawa ta uregulowała m.in. zawieranie umów rezerwacyjnych, nadzór nad wydatkowaniem środków z rachunku powierniczego, usunięcie wad na koszt dewelopera czy możliwość odstąpienia od umowy, jeśli przy odbiorze mieszkania wystąpią wady istotne. Wszystkie inwestycje, których sprzedaż rozpoczęła się po 1.07.2022 r., muszą być realizowane zgodnie z nowymi przepisami. Jeżeli jednak deweloper sprzedał choćby jeden lokal przed 1.07.2022 r., to wtedy ma 2 lata na dokończenie inwestycji na starych zasadach. Po tym okresie przejściowym, bez względu na to, czy deweloperowi pozostał jeden lokal czy więcej, każda umowa deweloperska będzie już tworzona według nowych przepisów.

7. ZAKOŃCZENIE

Dynamicznie rozwijający się rynek deweloperski, podążający za coraz nowszymi trendami technologicznymi, stanowi spore wyzwanie. Niebagatelny wpływ na trudności, jakie niesie za sobą podjęcie tematyki, mają również projektowane normy prawne oraz sytuacja gospodarcza i polityczna, na którą wpływają m.in. rozwijające się konflikty handlowe. Nowa ustawa deweloperska, która co do zasady weszła w życie 1.07.2022 r.²⁰, to przede wszystkim nowe obowiązki dla deweloperów, którzy muszą

²⁰ Ustawodawca przewidział jednak szereg wyjątków od tej zasady, które dotyczą zarówno wcześniejszego wejścia w życie niektórych przepisów, jak i odroczenia w czasie wejścia w życie przepisów w odniesieniu do przedsięwzięć deweloperskich, których realizacja rozpoczęła się w okresie od uchwalenia ustawy do dnia 1.07.2022 r.

podpisać dużo innych umów, w tym z generalnym wykonawcą, ponieważ przedstawienie tych dokumentów warunkuje zawarcie umowy o rachunku powierniczym z bankiem. Największa zmiana to powołanie Deweloperskiego Funduszu Gwarancyjnego (DFG). Deweloperzy są zobowiązani do odprowadzenia dodatkowej składki liczonej od ceny brutto lokalu, czyli również od podatku VAT i innych obciążeń. Przepisy przewidują, że składka może wynieść maksymalnie do 1% w przypadku otwartych rachunków powierniczych i do 0,1% w przypadku rachunków zamkniętych. Deweloperski Fundusz Gwarancyjny w założeniu ma służyć przede wszystkim dodatkowemu zabezpieczeniu interesów nabywców mieszkań. W przypadku problemów dewelopera z realizacją inwestycji nabywca jest dodatkowo zabezpieczony przez możliwość wypłaty środków. Pieniądze z DFG będą uruchamiane m.in. w przypadku upadłości dewelopera lub upadłości banku.

Brzmienie ustawy wskazuje, że nie rozważono interesów obu stron, tj. nabywcy i dewelopera, ponieważ przyjęto rozwiązanie rażąco faworyzujące nabywców, pomijając uzasadnione interesy dewelopera. Warto mieć na uwadze fakt, że nadmierne i nieadekwatne do warunków rynkowych obowiązki nałożone na deweloperów przełożą się również negatywnie na nabywców, na których zostaną przeniesione koszty przyjętych zmian.

Dr Ewelina Badura, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ORCID: 0000-0002-5514-6299

UWAG PARĘ NA TEMAT ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA PRZEZ CUDZOZIEMCA

Katarzyna Bagan-Kurluta

W świetle publikowanych przez GUS danych liczba małżeństw zawieranych w Polsce przez cudzoziemców jest w miarę stała¹, choć w ostatnim roku spadła². Liczba rodzin, w których skład wchodzi cudzoziemcy, nie jest zbyt duża³. Migracje do Polski są konsekwencją większej mobilności ludzkiej oraz przyczynkiem do postrzegania naszego kraju jako potencjalnie atrakcyjnego miejsca do założenia rodziny i zamieszkania. Czy dane te, choć być może przekłamane z uwagi na epidemię COVID-19, świadczą także o tym, że wymagania stawiane cudzoziemskim nupturientom są nadmiernie rygorystyczne lub odstrasżające, ewentualnie że wskazana sytuacja ma miejsce mimo liberalizacji przepisów? Poniższe rozważania mają na celu odpowiedź na te pytania.

¹ W 2007 r. małżeństwa w Polsce zawarło 2439 mężczyzn i 1260 kobiet wcześniej mieszkających za granicą, w 2020 r. było ich: 2305 (mężczyzn) i 1457 (kobiet), Rocznik Demograficzny GUS 2007, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2007,3,1.html> (dostęp: 7.03.2022 r.) oraz Rocznik Demograficzny GUS 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2020,3,14.html> (dostęp: 7.03.2022 r.).

² W 2021 r. małżeństwa w Polsce zawarło 933 mężczyzn i 632 kobiety wcześniej mieszkające zagranicą, Rocznik Demograficzny GUS 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html> (dostęp: 7.03.2022 r.).

³ Według danych ze spisu powszechnego z 2011 r. w Polsce było 32 513 gospodarstw domowych, w których przynajmniej jedna osoba była obywatelem polskim. W świetle klasyfikacji rodzin według obywatelstwa, bezdzietnych rodzin, w których żona była Polką, a mąż cudzoziemcem, było 3909 (z dziećmi: 7694), a takich, w których to mąż był Polakiem, a żona cudzoziemką – 4102 (bezdzietnych) i 6216 (z dziećmi), Gospodarstwa domowe i rodziny z migrantami – Narodowy Spis Powszechny 2011, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-z-migrantami-nsp-2011,12,1.html> (dostęp: 7.03.2022 r.).

Oceniając rygoryzm rozwiązań w perspektywie historycznej, należałoby sięgnąć do powojennych przepisów: dwóch dekretów i dwóch ustaw dotyczących akt stanu cywilnego⁴ oraz trzech ustaw z zakresu prawa kolizyjnego⁵. Dekretem z 25.09.1945 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁶ na cudzoziemca nałożono obowiązek złożenia dowodu zdolności do zawierania małżeństwa według jego prawa ojczystego⁷, od którego to obowiązku mógł być on zwolniony przez sąd w postępowaniu niespornym, w razie gdy otrzymanie dowodu napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody. W razie wątpliwości co do przynależności państwowej cudzoziemca urzędnik stanu cywilnego mógł żądać od niego przedstawienia dowodu obywatelstwa. W dekrete z 8.06.1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁸ odstąpiono od ostatniego z rozwiązań, pozostawiając dwa pierwszoplanowe. W jego miejsce natomiast przyjęto, że osoby o nieokreślonej przynależności państwowej zawierać miały małżeństwo według przepisów prawa polskiego. Ponadto wprowadzono rozwiązanie polegające na tym, że osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo powinna złożyć kierownikowi urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienie o braku okoliczności, które według prawa wyłączały zawarcie małżeństwa (art. 46 i 42). Obszerniejsza regulacja znalazła się w art. 56 ustawy z 29.09.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁹. Cudzoziemiec zamierzający zawrzeć małżeństwo był obowiązany złożyć kierownikowi urzędu stanu cywilnego dokument stwierdzający, że zgodnie z właściwym prawem mógł zawrzeć małżeństwo. Jeżeli otrzymanie dokumentu napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd w postępowaniu nieprocesowym na wniosek cudzoziemca mógł go zwolnić od złożenia dokumentu. W postępowaniu o zwolnienie cudzoziemca od złożenia dokumentu sąd na podstawie właściwego prawa ustalał, czy osoba ta mogła zawrzeć małżeństwo, a przepisów tych nie stosowano do cudzoziemca niemającego obywatelstwa żadnego państwa, jeżeli miał on w Polsce miejsce zamieszkania. Ponadto osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo była obowiązana złożyć pisemne zapewnienie, że nie wie o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa.

⁴ Szerzej na temat zmian por. J. Litwin, *Prawo o aktach stanu cywilnego*, Łódź 1949; J. Litwin, *Prawo o aktach stanu cywilnego*, Warszawa 1961.

⁵ Szerzej por. B. Gnella, *Geneza polskich ustaw o prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] *Regnare, gubernare, administrare. Prawo i władza na przestrzeni wieków*, red. S. Grodziński, A. Dziadzio, Kraków 2012, s. 247–256.

⁶ Dz.U. Nr 48, poz. 272 ze zm.

⁷ Art. 71 pkt 3.

⁸ Dz.U. Nr 25, poz. 151 ze zm.

⁹ Dz.U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 ze zm.

W obecnie obowiązującej ustawie z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁰ sytuację cudzoziemca regulują przepisy art. 79 i 76. Zgodnie z pierwszym z nich cudzoziemiec zamierzający zawrzeć w Polsce małżeństwo, którego możliwość zawarcia na mocy przepisów ustawy z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe¹¹ nie jest oceniana na podstawie prawa polskiego, został zobligowany do złożenia:

- 1) zapewnienia;
- 2) odpisu aktu urodzenia, a jeżeli pozostawał uprzednio w związku małżeńskim – odpisu aktu małżeństwa z adnotacją o jego ustaniu, unieważnieniu albo stwierdzeniu jego nieistnienia, albo odpisu aktu małżeństwa z dokumentem potwierdzającym jego ustanie lub unieważnienie albo dokumentem potwierdzającym stwierdzenie nieistnienia małżeństwa, jeżeli na podstawie pozostałych składanych dokumentów nie można ustalić danych niezbędnych do sporządzenia aktu małżeństwa;
- 3) dokumentu stwierdzającego, że zgodnie z właściwym prawem może zawrzeć małżeństwo.

Zapewnienie, że nupturient nie wie o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, w świetle art. 76 ust. 4 p.a.s.c., zawiera szereg informacji ją identyfikujących m.in.:

- 1) nazwiska i imiona osób zamierzających zawrzeć małżeństwo, ich nazwiska rodowe, jeżeli można je ustalić, stan cywilny, obywatelstwo, daty i miejsca urodzenia, numery PESEL, jeżeli zostały nadane, oraz oznaczenia przedstawionych dokumentów tożsamości;
- 2) jeżeli osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo pozostawała uprzednio w związku małżeńskim albo prawomocnie stwierdzono nieistnienie małżeństwa – wskazanie miejsca zawarcia małżeństwa;
- 3) informację o wspólnych dzieciach osób zamierzających zawrzeć małżeństwo oraz oznaczenie ich aktów urodzenia i urzędu stanu cywilnego, w którym zostały sporządzone, jeżeli są znane;
- 4) nazwiska, imiona oraz nazwiska rodowe rodziców każdej z osób zamierzających zawrzeć małżeństwo;
- 5) oświadczenie, że nie zachodzą przeszkody uniemożliwiające zawarcie małżeństwa określone w art. 10–15 ustawy z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹².

Elementem zapewnienia jest informacja o pouczeniu o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia, co więcej – oświadczenie dotyczące braku przeszkód przewidzianych przez polskie prawo nupturient składa pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie

¹⁰ Dz.U. z 2021 r. poz. 709 ze zm., dalej: p.a.s.c.

¹¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 1792, dalej: p.p.m.

¹² Dz.U. z 2020 r. poz. 1359.

falszywego oświadczenia, a wspomniana informacja zastępuje pouczenie organu o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych oświadczeń.

W świetle obecnie obowiązującej ustawy kolizyjnej, tak jak i poprzedniej ustawy z 1965 r.¹³, materialne przesłanki zawarcia małżeństwa, zwane możliwością jego zawarcia, podlegają prawu ojczyystemu każdego z nupturientów z osobna, natomiast przesłanki formalne związku, który ma być zawarty w Polsce – polskiemu prawu, jako temu, które obowiązuje w miejscu celebracji. Ustawa z 2.08.1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Prawo prywatne międzynarodowe)¹⁴ w dwóch artykułach odnosiła się do kwestii zawarcia małżeństwa. W świetle art. 12 prawna możliwość zawarcia ważnego związku małżeńskiego oceniana była dla każdej ze stron według jej ustawy ojczyestej. Cudzoziemcom, którzy według swych praw ojczyestych mogli zawrzeć związek małżeński, nie było wolno jednak zawierać małżeństw w Polsce przed tutejszymi władzami, jeżeli przeciw podobnemu małżeństwu, według prawa obowiązującego w Polsce, zachodziła jedna z następujących, nieusuwalnych w drodze dyspensy przeszkód ważnego małżeństwa:

- 1) pokrewieństwa lub powinowactwa,
- 2) nastawania na życie małżonka,
- 3) zawartego poprzednio związku małżeńskiego oraz
- 4) różnicy religii, wyższego święcenia kapłańskiego i uroczystych ślubów zakonnych.

Formę, w art. 13 ustawy kolizyjnej z 1926 r., poddano prawu miejsca zawarcia związku małżeńskiego.

Analiza powyższych aktów prawnych prowadzi do konstatacji, że ustawy kolizyjne ewaluowały ku odejściu od rozwiązań o charakterze merytorycznym, wykraczających poza sferę wskazania właściwości prawa, w istocie pozostawiając kwestię istnienia sprzeczności między prawami małżeńskimi ocenie pod kątem zastosowania klauzuli porządku publicznego. Ustawa kolizyjna z 1926 r., oprócz wskazania przeszkody powszechnej w państwach monogamicznego modelu małżeństwa oraz drugiej, zapobiegającej zawieraniu małżeństw w zbyt bliskim kręgu rodzinnym (pokrewieństwo, ewentualnie powinowactwo), zawiera wyliczenie okoliczności obecnie niekoniecznie postrzeganych jako przeszkody (różnica religii, ale także nastawanie na życie małżonka). Wyliczono w niej również okoliczności w oczywisty sposób uniemożliwiające zawarcie małżeństwa, których wskazanie jest w sposób oczywisty zbędne (wyższe święcenia kapłańskie, śluby zakonne). Obecne rozwiązanie ustawowe

¹³ Ustawa z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm.).

¹⁴ Dz.U. Nr 101, poz. 581 ze zm.

stanowi powielenie regulacji poprzedniej. Odpowiada jednej z dwóch koncepcji stosowanych na świecie, a przede wszystkim świadczy o tym, że jest to rozwiązanie sprawdzone w praktyce, jako proste i logiczne. Wynika z niego, że ocenę możliwości zawarcia małżeństwa przez nupturienta pozostawiono prawu personalnemu w założeniu najściślej z nim związanemu (w tym wypadku ojczystemu). Zbędne jest zatem badanie, czy nupturient taki spełnia wymogi stawiane mu przez prawo państwa, w którym będzie zawierał małżeństwo (w tym wypadku przez prawo polskie).

Rozwiązania kształtujące prawo o aktach stanu cywilnego wydają się natomiast ewoluować w stronę przeciwną, tj. w stronę większego rygoryzmu. Ewidentne jest ich powiązanie z regułami kolizyjnymi dotyczącymi możliwości zawarcia małżeństwa, choć dwa pierwsze dekrety z powodzeniem mogłyby służyć jako osobna podstawa dla wskazania właściwości prawa, bez potrzeby sięgania do ustawy kolizyjnej. W dekrete z 1955 r. pojawia się, aby pozostać także w ustawie z 1986 r., obowiązek cudzoziemskiego nupturienta pisemnego zapewnienia o braku okoliczności, które według prawa wyłączały zawarcie małżeństwa. Jednak z przepisów tych nie wynika, że jego oświadczenie powinno odnosić się do okoliczności, które polskie prawo traktuje jako przeszkody. Można zatem twierdzić, że zgodnie z kolizyjnoprawnym wskazaniem prawa właściwego dla możliwości zawarcia małżeństwa nupturient mógł złożyć oświadczenie oparte w zupełności na rozwiązaniach zawartych w obcym prawie wskazanym. W świetle obecnie obowiązującej ustawy o aktach stanu cywilnego taka sytuacja jest niedopuszczalna, gdyż sama ona wskazuje na obowiązek odniesienia się cudzoziemca do konkretnych przepisów polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, pod odpowiedzialnością karną. Oznacza to w praktyce, że cudzoziemscy nupturientci pochodzą z krajów, których prawo małżeńskie, szczególnie w sferze przeszkód małżeńskich, nie odbiega zbyt mocno od rozwiązań przyjętych w naszym prawie. Wszystkie dokumenty, które powinni oni przedłożyć w urzędzie stanu cywilnego, odnoszą się do przeszkód małżeńskich, przy czym pierwszy z nich – do przeszkód zawartych w polskim Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, drugi – do wieku i niepozostawania w związku małżeńskim, w końcu trzeci – do przeszkód przewidzianych prawem właściwym do oceny możliwości zawarcia małżeństwa. W istocie świadczy to o sprzeczności między ustawami Prawo o aktach stanu cywilnego i Prawo prywatne międzynarodowe, a ustawodawca, wprowadzając zmienioną ustawę o aktach stanu cywilnego, wydawał się nie zauważać sprzeczności z tradycyjnie przyjętą regułą kolizyjną¹⁵.

¹⁵ Por. uzasadnienie rządowego projektu ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego, VII kadencja, druk sejm. nr 2620, s. 2.

Na gruncie prawa kolizyjnego cudzoziemiec podlega jedynie własnemu prawu ojczySTEMu w sferze oceny istnienia bądź braku przeszkód materialnych dotyczących zawarcia małżeństwa, natomiast za ocenę istnienia przeszkód natury formalnej odpowiedzialne jest prawo polskie. Spośród wskazanych w art. 76 ust. 4 p.a.s.c. informacji te odnoszące się do wieku nupturientów mogą w świetle obcego prawa stanowić przesłanki formalne. W związku z tym możliwe jest, że oświadczenie stanowiące dowód możliwości zawarcia przez cudzoziemca związku małżeńskiego będzie tego elementu pozbawione.

Ponadto sama kwestia sprzeczności z polskim prawem i jej stopnia jest przedmiotem badania pod kątem wspomnianego już zastosowania klauzuli porządku publicznego. Znajduje to potwierdzenie w koncepcji klauzuli, w doktrynie i w orzecznictwie. W świetle postanowienia SN z 26.08.1974 r., I CR 608/74¹⁶, sprzeczność ojczySTEMego prawa cudzoziemca z podstawowymi zasadami obowiązującego w Polsce porządku publicznego stanowi nieusuwalną przeszkodę do zawarcia małżeństwa. Z kolei według postanowienia SN z 11.10.1974 r., II CR 735/74¹⁷, wykładnia prawa, według której: „W postępowaniu o zwolnienie cudzoziemca od przedstawienia dowodu zdolności do zawarcia małżeństwa sąd obowiązany jest oceniać zdolność cudzoziemca do zawarcia małżeństwa nie tylko w świetle jego prawa ojczySTEMego, ale również z punktu widzenia zgodności tego prawa z podstawowymi zasadami porządku prawnego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, nie może być pojmowana w ten sposób, że – jako zasada – jest niedopuszczalne zawieranie małżeństw obywateli polskich z obywatelami państw, w których jako reżim prawno-obyczajowy panuje wielożeństwo.

Ta ostatnia teza Sądu Najwyższego świadczy o tym, że jako regułę przyjąć należy, iż sama sprzeczność między prawami małżeńskimi nie oznacza, że małżeństwo nie może być zawarte. Wynika to także z koncepcji klauzuli porządku publicznego przyjętej w Polsce, której nieodzownym elementem jest rażąca sprzeczność z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego. Natomiast sprzeczność między polskimi ustawami powoduje pewien niepokój co do rezultatu ich zastosowania. Czy brak złożenia zapewnienia przez cudzoziemca spowoduje odmowę udzielenia ślubu, mimo że jest on w świetle swojego prawa zdolny do zawarcia małżeństwa? Czy jest to droga do skierowania sprawy przed sąd, który oceni, co w takiej sytuacji zrobić? I pierwsza, i druga ewentualność jest zła. Postulat pewności prawa każe stosować prawo wskazane ustawą

¹⁶ OSPiKA 1976/7–8, poz. 141.

¹⁷ OSPiKA 1976/7–8, poz. 142; por. uchwała SN z 22.06.1972 r., III CZP 34/72, OSNCP 1973/4, poz. 52.

kolizyjną. Skierowanie kolejnych spraw przed sądy wydaje się rozwiązaniem niepotrzebnym, przewlekłym i zniechęcającym do zawierania małżeństw.

Podsumowując, analiza ewolucji przepisów dotyczących zawierania w Polsce małżeństw przez cudzoziemców nie prowadzi do wniosku o ich liberalizacji. Poddanie cudzoziemców reżimowi takiemu, jakiemu podlegają Polacy składający zapewnienie w określonym w art. 76 ust. 4 p.a.s.c. kształcie, nie znajduje ani teoretycznego, ani praktycznego uzasadnienia. Natomiast świadczy o większym rygoryzmie niż w czasie obowiązywania poprzednich regulacji dotyczących zawierania małżeństw przez cudzoziemców. Być może zmiana ta nie miała żadnego wpływu na liczbę zawieranych w Polsce małżeństw. Z całą pewnością nie była jednak czynnikiem zachęcającym do zalegalizowania związku, co w połączeniu ze spadającą popularnością małżeństw w ogólności nie stanowi dobrego prognostyka na przyszłość.

Dr hab. Katarzyna Bagan-Kurluta, prof. UwB, Uniwersytet w Białymstoku, ORCID: 0000-0001-8551-6214

DELIKT ŚWIADOMEGO SKORZYSTANIA Z WYRZĄDZONEJ DRUGIEMU SZKODY

Ewa Bagińska

1. WPROWADZENIE

1. Wybór tytułowej problematyki nawiązuje do obszaru zainteresowań naukowych Profesor Bogusławy Gneli, jakim jest dogmatyka odpowiedzialności deliktowej¹. W ramach niniejszego artykułu przedstawiam wybrane aspekty deliktu korzystającego ze szkody wyrządzonej przez osobę trzecią, w szczególności podmiotowy i przedmiotowy zakres hipotezy art. 422 *in fine* ustawy z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny² oraz znaczenie subiektywnej przesłanki odpowiedzialności. Pomijam zaś kwestię granic obowiązku odszkodowawczego tego, kto skorzystał ze szkody.

2. *RATIO LEGIS* I GENEZA ART. 422 K.C.

2. Na gruncie Kodeksu cywilnego zakres podmiotowy odpowiedzialności deliktowej obejmuje nie tylko bezpośredniego sprawcę czynu niedozwolonego lub osobę, która odpowiada za sprawcę, lecz także podżegacza, pomocnika oraz tego, kto świadomie skorzystał ze szkody (art. 422 k.c.). Wszystkie te osoby ponoszą odpowiedzialność za własny czyn, jednak korzystający z cudzej szkody nie jest współsprawcą szkody. Można powiedzieć, że skorzystanie z cudzej szkody bardziej przypomina uzyskanie (przesunięcie) korzyści majątkowej bez podstawy prawnej kosztem majątku poszkodowanego³. Reakcja systemu prawnego na takie zachowanie

¹ Tytułem przykładu B. Gnela, *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny* (tzw. odpowiedzialność za produkt), Kraków 2000; B. Gnela, *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną niewydaniem aktu normatywnego*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2009; B. Gnela, *Odpowiedzialność za szkody spowodowane decyzjami w sektorze finansów publicznych* [w:] *Nowe zarządzanie finansami publicznymi w warunkach kryzysu*, red. S. Owsiak, Warszawa 2011.

² Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm., dalej: k.c.

³ Zob. W. Czachórski [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981, s. 551.

(zdarzenie) może polegać na nałożeniu sankcji cywilnoprawnych jak za samodzielny delikt, co ma miejsce w przepisie art. 422 k.c. (oraz w prawie szwajcarskim), albo na objęciu go reżimem bezpodstawnego wzbogacenia (jak w większości innych systemów prawnych). Istotą normy wyrażonej w art. 422 *in fine* k.c. jest zatem uznanie przez polskiego ustawodawcę zachowania korzystającego ze szkody wyrządzonej drugiemu za odrębny czyn niedozwolony, co stanowi przełamanie ogólnych zasad odpowiedzialności cywilnej odszkodowawczej, opierających się na fundamencie odpowiedzialności za **wyrządzenie** drugiemu szkody⁴.

3. Poprzedzająca art. 422 k.c. regulacja art. 136 *in fine* rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań⁵ miała charakter wyjątkowy na tle innych systemów prawnych. Pochodziła ze szwajcarskiego prawa zobowiązań i nawiązywała do § 778 Kodeksu saskiego⁶. Jedynie ograniczenie odpowiedzialności korzystającego do „granic uzyskanej korzyści”, istniejące do dziś w art. 50 ust. 3 szwajcarskiego Kodeksu zobowiązań, zostało ostatecznie pominięte w treści art. 136 k.z. Ponadto należy zauważyć, że w przypadku zarówno art. 136 k.z., jak i art. 422 k.c. ustawodawca nawiązał do penalizacji różnych postaci paserstwa na gruncie prawa karnego. Mimo że podstawowe znaczenie przywołanych przepisów polega na potwierdzeniu granic odpowiedzialności, którą prawo cywilne – podobnie jak prawo karne – nakłada na wszystkie osoby uwikłane w wyrządzenie drugiemu szkody, to panuje przekonanie, że art. 422 *in fine* k.c. stanowi przejaw penalizacji odpowiedzialności cywilnej⁷. Dominuje pogląd, że regulacja odpowiedzialności osoby korzystającej ze szkody spełnia funkcję prewencyjną i represyjną zgodnie z oczekiwaniami społecznymi. Jest jasne, że w obecnym systemie polityczno-gospodarczym odpadła funkcja polegająca na zapewnieniu należytej ochrony mieniu społecznemu; pozostaje wszakże społeczna waga sankcji odszkodowawczej w świetle konstytucyjnej zasady ochrony własności oraz wzgląd na ochronę uczciwego obrotu gospodarczego. Należy zarazem podkreślić, że realizacja podstawowej dla prawa deliktowego funkcji kompensacyjnej przejawia się w tym, iż poszkodowany uzyskuje możliwość naprawienia szkody z majątku innego niż majątek bezpośredniego sprawcy. Wprawdzie według części doktryny powiązanie art. 422

⁴ Zob. M. Pazdan, *Odpowiedzialność cywilna za świadome skorzystanie ze szkody wyrządzonej przez osobę trzecią*, „Nowe Prawo” 1968/4, s. 538.

⁵ Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm., dalej: k.z.

⁶ Według którego ten, kto skorzystał, odpowiadał „tylko miarę, jak się wzbogacił” – zob. E. Till, *Polskie Prawo zobowiązań. Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923, s. 114.

⁷ Zob. uchwała SN z 21.12.2017 r., III CZP 89/17, OSNC 2018/10, poz. 96, z glosą M. Sekuły-Leleno, „Glosa” 2019/2, s. 69 i n.

z art. 441 k.c. sprawia, że podlegać on powinien wykładni funkcjonalnej nakierowanej na udzielenie szerokiej ochrony poszkodowanemu, to jednak uzasadniony jest wniosek, że ustalenie cechy wyjątkowości normy implikuje zakaz jej wykładni rozszerzającej.

3. CHARAKTERYSTYKA I PRZESŁANKI ODPOWIEDZIALNOŚCI KORZYSTAJĄCEGO Z CUDZEJ SZKODY

4. Przepis art. 422 k.c. formułuje samodzielne przesłanki trzech (odrębnych) deliktów, w tym m.in. deliktu osoby korzystającej ze szkody. Z racji sprzeczności z zasadami współżycia społecznego zachowanie korzystającego uznaje się za bezprawne. W każdym z trzech deliktów jest ponadto wymagana – w różnym ujęciu – przesłanka subiektywna odpowiedzialności. Inaczej także rozkłada się w doktrynie akcenty niezależności odpowiedzialności tych osób od odpowiedzialności bezpośredniego sprawcy czynu niedozwolonego. Według jednego poglądu przeciwko obciążeniu odpowiedzialnością beneficjenta korzyści w razie niepociągnięcia do niej sprawcy deliktu przemawia wyjątkowy charakter normy art. 422 *in fine*⁸. Według innego stanowiska, z punktu widzenia odpowiedzialności za paserstwo nie ma znaczenia, czy sprawcę tego czynu zabronionego w ogóle pociągnięto do odpowiedzialności⁹. Ten dominujący pogląd uzasadnia wykładnia funkcjonalna, względy słuszności oraz cel kompensacyjny i prewencyjny odpowiedzialności cywilnej. W każdym bowiem wypadku sąd musi ustalić wyrządzenie szkody drugiemu w warunkach deliktu.

Przesłanki odpowiedzialności osoby, która świadomie skorzystała z wyrządzonej szkody, to:

- 1) istnienie szkody wyrządzonej (uprzednio) przez inny podmiot wskutek deliktu;
- 2) odniesienie korzyści (skorzystanie) ze szkody;
- 3) świadomość korzystającego, że uzyskuje korzyść z wyrządzonej drugiemu szkody i chce tę korzyść uzyskać.

Korzyść polega zasadniczo na przysporzeniu majątkowym na rzecz korzystającego, odpłatnym bądź nieodpłatnym, z uprzednio uzyskanych przez sprawcę składników mienia poszkodowanego (rzeczy, pieniędzy), o charakterze trwałym lub przemijającym, np. nabycie rzeczy kradzionej, przyjęcie i skonsumowanie dóbr, zapłata długu pasera przez złodzieja

⁸ Zob. A. Ohanowicz, *Glosa do wyr. SN z 17.02.1964 r.*, I CR 30/63, OSPiKA 1966/4, poz. 90, s. 178; L. Stecki, *Korzystanie ze szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym [w:] Studia z prawa zobowiązań. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Alfredowi Ohanowiczowi*, red. Z. Radwański, Warszawa 1979, s. 118.

⁹ Uchwała SN z 17.02.1964 r., I CR 30/63, OSNC 1966/1, poz. 1.

kradzionymi pieniędzmi. Zakres przedmiotowy hipotezy czynu niedozwolonego nie wyczerpuje się więc w nabyciu lub posiadaniu przedmiotu pochodzącego z czynu niedozwolonego, ale obejmuje korzystanie z surrogatu, zużycie pożytków cywilnych uzyskanych z rzeczy, zaoszczędzenie wydatków ze swojego majątku. Trafny jest pogląd, że skorzystanie ze szkody nie musi oznaczać uzyskania korzyści ekonomicznej, może też oznaczać korzyść osobistą¹⁰.

Korzystającym może być ktokolwiek, również spadkobierca sprawcy właściwego, który odrzucił spadek, jeśli korzystał on z zagarniętego mienia dla zaspokojenia własnych potrzeb¹¹. Należy ubocznie zauważyć, że nie można opierać odpowiedzialności jednocześnie na konstrukcji pomocnictwa i konstrukcji świadomego skorzystania ze szkody¹². Osobę, która ukrywa rzecz pochodzącą z przestępstwa nie z chęci osiągnięcia korzyści majątkowej, lecz w celu pomocy w zacieraniu śladów przestępstwa (tzw. poplecznictwo), można uznać za pomocnika, a nie za korzystającego ze szkody, przy czym stawia się temu zachowaniu warunek obiecania sprawcy tego rodzaju pomocy przed wyrządzeniem szkody. Z kolei skorzystać ze szkody można także bez wiedzy lub woli sprawcy.

4. DELIKT SKORZYSTANIA ZE SZKODY A PASERSTWO

5. Praktyczny wymiar przepisu art. 422 k.c. widać zwłaszcza w sytuacji, gdy zachowanie spełniające przesłanki deliktu wypełniło jednocześnie znamiona czynu zabronionego, a sąd karny wydał wyrok skazujący pasera (niezależnie od tego, czy skazano również sprawcę bezpośredniego). Treść art. 422 k.c. nie jest jednak spójna z dyspozycjami stosownych przepisów karnych. Wprawdzie paserstwo podlegające sankcji karnej może być klasycznym przejawem skorzystania z cudzej szkody, to jednak nie wyczerpuje ono wszelkich wypadków objętych hipotezą art. 422 *in fine* k.c., poza tym nie każdy przejaw paserstwa będzie nią objęty. Zachowanie polegające na „skorzystaniu ze szkody” ma szerszy desygnat na gruncie cywilistycznym, chociaż granice sankcji odszkodowawczej

¹⁰ Zob. M. Nesterowicz [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1988, s. 415; P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014, s. 447; M. Wałachowska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2018, art. 422, s. 453.

¹¹ Wyrok SN z 15.02.1980 r., IV PR 371/79, OSPiKA 1981/4, poz. 68, z glosą Z. Radwańskiego; zob. też glosa L. Steckiego, OSPiKA 1976/6, poz. 111.

¹² Wyrok SN z 27.02.2013 r., IV CSK 443/12, OSNC-ZD 2013/4, poz. 78.

zostały określone wężej i wyznaczone przesłankami „świadomości” oraz „odniesienia korzyści”. Ponadto w wypadku paserstwa różni się subiektywna przesłanka odpowiedzialności cywilnej i karnej. W świetle prawa karnego paserstwo może być czynem umyślnym lub nieumyślnym, natomiast Kodeks cywilny w ogóle nie odwołuje się do pojęcia winy, a posługuje się zwrotem „świadomie skorzystał ze szkody”.

5. DESYGNAT PRZESŁANKI SUBIEKTYWNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI KORZYSTAJĄCEGO ZE SZKODY

6. Główny problem interpretacyjny na tle art. 422 *in fine* k.c. sprowadza się do określenia desygnatu przesłanki subiektywnej odpowiedzialności, upraszczając – do rozumienia „winy” korzystającego ze szkody. Według poglądu dominującego w doktrynie użyte art. 422 k.c. określenie „świadomie” implikuje winę umyślną. Stanowisko orzecznictwa natomiast można ocenić jako chwiejne. Z jednej strony judykatura rozszerzyła odpowiedzialność cywilną na nieumyślne paserstwo, przyjmując, że wymagany stopień winy to rażące niedbalstwo¹³. Miało to związek z zasadą związania sądu cywilnego wyrokiem skazującym sądu karnego. Następnie, podążając za doktryną, uznała, że o świadomym skorzystaniu ze szkody wyrządzonej przez inną osobę można mówić jedynie wówczas, gdy ten, kto ze szkody skorzystał, wiedział, że pochodzi ona z deliktu dotyczącego inną osobę, a co za tym idzie – można mu przypisać winę umyślną¹⁴.

Podejmując próbę rozwiązania tej kwestii, należy wstępnie zauważyć, że ustawodawca używa zwrotu „świadome korzystanie” na oznaczenie podmiotowego elementu stanu faktycznego czynu niedozwolonego uregulowanego w art. 422 *in fine* k.c. O ile zatem jest prawidłowe twierdzenie, że odpowiedzialność osoby korzystającej z cudzej szkody jest oparta na zasadzie winy, o tyle jej przesłanką jest element subiektywny w postaci świadomości korzystania ze szkody, który tu występuje zamiast przesłanki winy w klasycznym, szerokim rozumieniu¹⁵. Powyższa interpretacja ma na względzie zarówno zakaz wykładni rozszerzającej art. 422 *in fine* k.c. jako wyjątkowej normy o funkcji represyjno-prewencyjnej, jak również okoliczność, że korzystający nie ponosi winy w wyrzą-

¹³ SN z 17.02.1964 r., I CR 30/63.

¹⁴ Wyrok SN z 15.02.1980 r., IV PR 371/79, z głosem Z. Radwańskiego; wyrok SN z 21.06.2011 r., I CSK 559/10, OSNC 2012/2, poz. 25.

¹⁵ Zob. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Warszawa 1978, s. 116; L. Stecki, *Korzystanie ze szkody...*, s. 123; wyrok SA w Warszawie z 7.12.2018 r., V ACa 1441/17, LEX nr 2613475.

dzeniu szkody deliktowej osobie trzeciej. Związek przyczynowy między wyrządzeniem szkody przez sprawcę a skorzystaniem z tej szkody przez drugiego może w ogóle nie istnieć, a z dowodowego punktu widzenia jest irrelevantny. Ustawodawca powiązał bowiem odpowiedzialność korzystającego ze szkody z faktem świadomego skorzystania ze szkody, które to zdarzenie nie pozostaje w związku przyczynowym z powstałą szkodą. Jest to tzw. związek normatywny¹⁶.

Niemniej zarówno od strony teoretycznej, jak i dowodowej przesłanka świadomości może wywoływać pewne kontrowersje. Obecnie doktryna i orzecznictwo prezentują zasadniczo spójną jej interpretację, chociaż ogólny obraz nieznacznie różni się w szczegółach. Trafnie zatem uznano, że osoba ma świadomość korzystania z cudzej szkody, gdy wie o tym, że:

- 1) został wyrządzony czyn niedozwolony,
- 2) wskutek czynu powstała szkoda oraz
- 3) składnik szkody stanowi korzyść, jaką osiąga.

Chodzi tu o pozytywną wiedzę na temat wszystkich powyższych okoliczności, nie wystarczy powinnoś wiedzy, innymi słowy – zarzuczalny brak wiedzy¹⁷. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy, osoba korzystająca ze szkody „musi posiadać dostateczną ilość informacji o źródle pochodzenia korzyści. Jest to wiedza o określonych faktach i powiązaniach między nimi”¹⁸.

Należy również odnotować pogląd, który pozwala na objęcie odpowiedzialnością – w niektórych, wyjątkowych wypadkach – także osób, które działały lekkomyślnie („świadomie nieumyślnie”, czyli świadomie, ale bez zamiaru), co jednak nie ma zastosowania do paserstwa nieumyślnego¹⁹. Pogląd jest – moim zdaniem – dyskusyjny. Lekkomysłność polega na nieuzasadnionym przypuszczeniu, że się uniknie określonego skutku w przyszłości, a cudza szkoda już stanowi zdarzenie przeszłe²⁰. Ponadto gdyby ustawodawca chciał rozszerzyć sankcję odszkodowawczą na wypadek, gdy osoba nie miała wiedzy (a więc świadomości), ale istniała możliwość jej powzięcia, toby to wyraźnie zaznaczył (por. brzmienie art. 442¹ § 1 zdanie pierwsze po zmianie z 2017 r.²¹) lub wprowadził domniemanie świadomości (jak np. w art. 527 § 4 k.c.).

¹⁶ Zob. T. Dybowski [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 3, cz. 1, red. Z. Radwański, s. 271. Skorzystać ze szkody można jedynie po jej wyrządzeniu; chodzi o następstwo czasowe zdarzeń.

¹⁷ Uchwała SN z 21.12.2017 r., III CZP 89/17.

¹⁸ Wyrok SN z 16.06.2010 r., I CSK 507/09, LEX nr 737243; uchwała SN z 21.12.2017 r., III CZP 89/17.

¹⁹ Zob. P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, red. A. Olejniczak, s. 449.

²⁰ Zob. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wyrządzenie szkody...*, s. 117.

²¹ Zob. ustawa z 21.04.2017 r. o roszczeniach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji (Dz.U. poz. 1132).

6. SKAZANIE ZA PRZESTĘPSTWO NIEUMYŚLNE A DOCHODZENIE ROSZCZEŃ ODSZKODOWAWCZYCH OD PASERA

7. Przechodząc do ostatniej kwestii, tj. znaczenia skazania osoby korzystającej ze szkody wyrokiem sądu karnego za paserstwo, należy zastrzec, że problematyka związania sądu cywilnego uprzednim wyrokiem skazującym korzystającego z cudzej szkody za przestępstwo paserstwa nie może być w tym miejscu szerzej rozwinięta. Teoretyczne i praktyczne kontrowersje wokół zasady wynikającej z art. 11 ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego²², a także kształt regulacji karnej stanowią ciągle źródło niejasności co do prawidłowości stosowania art. 11 k.p.c. na tle przypadków dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od paserów. Reguła związania jest bezwzględnie obowiązująca, co oznacza, że sąd cywilny jest pozbawiony kompetencji dokonywania ustaleń odmiennych, które byłyby niespójne z prawomocnym wyrokiem skazującym w sprawie karnej. W orzecznictwie uznaje się, że ustalenia sądu cywilnego mogą iść dalej, a więc w kierunku mniej korzystnym dla skazanego, niż orzeczono w wyroku karnym, w szczególności skazującym za przestępstwo nieumyślne²³, potwierdzając złagodzenie zasady bezwzględnego związania sądu cywilnego skazującym wyrokiem karnym. Zgodnie z uchwałą SN (7) – zasadą prawną z 28.04.1983 r., III CZP 14/83²⁴, „prawomocny wyrok skazujący za przestępstwo nieumyślne nie wyłącza w świetle art. 11 k.p.c. możliwości ustalenia w postępowaniu cywilnym, że sprawca działał umyślnie”. Wina nieumyślna sprawcy określona w wyroku skazującym stanowi minimum tego, czym sąd w postępowaniu cywilnym jest związany, aby nie doszło do podważenia wyroku skazującego, natomiast nie zamyka drogi do ustalenia właściwego zakresu odpowiedzialności cywilnej. Poszkodowany „nie powinien ponosić negatywnych skutków zapadnięcia w stosunku do sprawcy prawomocnego wyroku skazującego. Takie negatywne skutki miałyby w szczególności miejsce w razie skazania sprawcy z winy nieumyślnej i przyjęcia niedopuszczalności ustalenia winy umyślnej sprawcy, gdy z tą postacią winy związane są określone skutki prawne w zakresie odpowiedzialności cywilnej”. Ochronę poszkodowanemu zapewniają m.in. reguły oceny dowodów w postępowaniu cywilnym oraz odmienny standard dowodu.

Niezależnie od kontrowersji wokół wykładni art. 11 k.p.c. należy także zauważyć, że norma wynikająca z art. 422 *in fine* k.c. nie jest adekwatna

²² Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm., dalej: k.p.c.

²³ Wyr. SN z 30.12.1966 r., III PRN 66/66, OSNCP 1967/9, poz. 154.

²⁴ OSNC 1983/11, poz. 168.

do dyspozycji obowiązujących przepisów karnych²⁵. Częściowo już była o tym mowa powyżej. Brak zbieżności przesłanek odpowiedzialności karnej za paserstwo (tj. znamion czynu przestępczego) i odpowiedzialności cywilnej za skorzystanie ze szkody jest oczywisty. W szczególności wina uzasadniająca powstanie odpowiedzialności karnej nie może być w pełni utożsamiana z winą uzasadniającą odpowiedzialność cywilną²⁶. Istotny jest argument historycznoprawny. Otóż przepis art. 136 k.z. był zsynchronizowany z ustawą karną i świadczył o tym, że nie było zamiarem ustawodawcy przedwojennego równie surowe potraktowanie paserów na gruncie prawa cywilnego i prawa karnego²⁷. Kodeks zobowiązań wprowadził przesłankę „świadomości” skorzystania z cudzej szkody, mimo że prawo karne od 1932 r. penalizowało również paserstwo z winy nieumyślnej. Stan prawny zmienił się istotnie w 1997 r., kiedy nowy Kodeks karny z 1997 r. (w przeciwieństwie do art. 215 Kodeksu karnego z 1969 r.²⁸), określając dwie ostatnie tzw. czynności wykonawcze, polegające na przyjęciu lub pomocy w ukryciu rzeczy pochodzącej z czynu zabronionego, wyeliminował z przepisu znamię w postaci celu towarzyszącego działaniu sprawcy, tj. „chęć osiągnięcia korzyści” (zob. art. 291 § 1 k.k.). To rozszerzenie zakresu kryminalizacji przewidzianej w przepisie regulującym paserstwo zarówno umyślne, jak i nieumyślne nie ma bezpośredniego wpływu na kształt i wykładnię przesłanki odpowiedzialności cywilnej z art. 422 k.c.²⁹

W orzecznictwie odnoszącym się do kwestii odpowiedzialności cywilnej paserów panuje przede wszystkim wykładnia zapoczątkowana wspomnianą wyżej uchwałą SN (7) z 28.04.1983 r. Stwierdza się, że również w przypadku, gdy konkretne przestępstwo przypisane skazanemu w prawomocnym wyroku karnym może być popełnione tylko z winy nieumyślnej, a zatem umyślność działania uzasadniałaby w świetle przepisów prawa karnego inną kwalifikację prawną czynu, takie czynniki jak zasadnicze odrębności odpowiedzialności karnej i cywilnej oraz cele postępowania karnego i cywilnego decydują o samodzielności sądu cywilnego w dokonywaniu ustaleń w postępowaniu cywilnym co do okoliczności wypełniających przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 422 *in fine* k.c. Ocena działania sprawcy przez sąd cywilny może być zatem

²⁵ Zob. art. 291 § 1 i n. ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138), dalej: k.k.

²⁶ Zob. J. Dąbrowa, *Wina jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej*, Wrocław 1968, s. 141.

²⁷ Zob. R. Longchamps de Bérrier, *Zobowiązania*, oprac. J. Górski, Poznań 1948, s. 254.

²⁸ Ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

²⁹ Nieco inaczej uregulowano wykroczenie z art. 122 § 1 i 2 ustawy z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r. poz. 2008 ze zm.).

surowsza³⁰. Ponadto w postępowaniu cywilnym można dokonać dodatkowych ustaleń, istotnych z punktu widzenia przesłanek odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody, m.in. dotyczących okoliczności wyeliminowanych przez sąd karny z opisu zarzucanego czynu zabronionego. Co więcej, pozwany może powoływać się na wszelkie okoliczności, które mogą mieć wpływ na zmniejszenie odpowiedzialności cywilnej (m.in. przyczynienie się poszkodowanego, zarzut przedawnienia, zarzut zapłaty itd.). Za dopuszczalnością samodzielnego ustalenia przesłanki subiektywnej uzasadniającej odpowiedzialność cywilną przemawiają – zdaniem Sądu Najwyższego – względy praktyczne oraz potrzeba ochrony interesu poszkodowanego.

Kwestia jest jednak sporna. Zaprezentowana linia orzecznicza w istocie rzeczy przełamuje regułę określoną w art. 11 k.p.c., czyniąc ustalenia sądu karnego co do rodzaju winy oskarżonego (następnie skazanego) irrelevantnymi. Tymczasem istota związania sądu cywilnego prawomocnym wyrokiem karnym skazującym za przestępstwo wyraża się w tym, że w skład podstawy rozstrzygnięcia sądu cywilnego wchodzi czyn opisany w sentencji wyroku karnego³¹. Do elementów składowych przypisanego pozwanemu czynu przestępnego wchodzi: znamiona (!) czynu, czas, miejsce i sytuacja, w jakiej czyn został popełniony³². Wina nieumyślna jest więc ustaleniem sądu karnego w razie skazania za paserstwo nieumyślne. W konsekwencji wolno stwierdzić, że jeżeli pozwany został prawomocnie skazany za przestępstwo umyślne paserstwa, to zasada z art. 11 k.p.c. wyłącza możliwość ustalenia, że nie miał on świadomości co do pochodzenia rzeczy z czynu zabronionego. W takim przypadku, nawet jeśli wina umyślna (bez względu na rodzaj zamiaru) implikuje świadomość, to nie można przyjąć automatycznie, że została spełniona przesłanka „skorzystania ze szkody” przez pozwanego (pozwany mógł bowiem nie odnieść żadnej korzyści, np. pomagając przy ukryciu rzeczy). Z kolei w razie skazania za paserstwo nieumyślne zwrot „powinien i może przypuszczać”, znamionujący tę postać występku (art. 291 § k.k.), w żaden sposób nie może być przekładany na „miał świadomość” (tzn. „wiedział”) na płaszczyźnie prawa cywilnego. Taki wyrok nie wiąże więc sądu cywilnego (*de facto* sąd go „pomija”). Powyższe uzasadnia konkluzję o braku automatycznego związania w przypadku skazania za przestępstwo umyślne paserstwa.

Prof. dr hab. Ewa Bągińska, Uniwersytet Gdański, ORCID: 0000-0003-2950-8484

³⁰ Uchwała SN z 21.12.2017 r., III CZP 89/17; wyrok SN z 31.03.2020 r., II CSK 124/19, OSNC 2021/1, poz. 4.

³¹ Wyrok SN z 21.02.2013 r., I CSK 373/12, OSNC 2013/11, poz. 126.

³² Wyrok SN z 18.07.1972 r., I PR 343/71, OSNC 1973/4, poz. 65.

DOPUSZCZALNOŚĆ SPORZĄDZANIA UCHWAŁ W PRZEDMIOCIE UDZIELENIA WÓJTOWI WOTUM ZAUFANIA

Kazimierz Bandarzewski

1. WPROWADZENIE

Podejmowanie uchwał przez organy stanowiące gmin zasadniczo nie powinno budzić istotniejszych kontrowersji. Zgodnie z art. 14 ust. 1 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym¹ uchwały rady gmin zapadają zwykłą większością głosów² w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady w głosowaniu jawnym, chyba że ustawa stanowi inaczej. Przepis ten reguluje sytuacje, w których zwykła większość radnych zgłasza za przyjęciem projektów uchwał.

Ustawodawca jednak nie unormował przypadku, w którym przedłożony projekt uchwały nie uzyskał aprobaty wymaganej większości głosów. Uregulowanie tej kwestii powinno znaleźć się w statucie każdej gminy, co wprost wynika z art. 22 ust. 1 u.s.g. oraz art. 169 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.³ W praktyce statuty gmin czasami przewidują, że projekt uchwały, który w głosowaniu nie uzyskał wymaganej większości, podlega odrzuceniu bez sporządzenia odrębnej uchwały o odrzuceniu⁴ i taką informację wraz z wynikiem głosowania zamieszcza się w protokole sesji. Podobną formą zakończenia procedury

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 559 ze zm., dalej: u.s.g.

² Zwykła większość głosów ma miejsce wtedy, gdy ważnie oddanych głosów za projektem danej uchwały jest przynajmniej o jeden głos więcej niż głosów oddanych przeciw, przy czym nie uwzględnia się głosów nieważnych i głosów wstrzymujących się. Por. K. Właźlak [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, red. P. Chmielnicki, Warszawa 2013, s. 338–339; uchwała TK z 13.02.1996 r., W 1/96, OTK 1996/1, poz. 7.

³ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja RP.

⁴ Por. np. § 37 ust. 4 Statutu Miasta Krakowa (Dz.Urz. Woj. Małop. z 2019 r. poz. 7074 ze zm.), § 31 ust. 5 Statutu Gminy i Miasta Raszków (Dz.Urz. Woj. Wielk. z 2018 r. poz. 7260 ze zm.), § 28 ust. 1 Statutu Miasta Knurów (Dz.Urz. Woj. Śląsk. z 2019 r. poz. 625).

uchwałodawczej w przypadku braku wymaganej większości głosów za przyjęciem projektu uchwały jest stwierdzenie w protokole, że uchwała nie została przyjęta⁵.

Tym samym niezależnie od tego, czy statut przewiduje odrzucenie projektu uchwały, czy też brak jej przyjęcia, w każdej z tych sytuacji nie sporządza się odrębnej uchwały.

Istnieją jednak przypadki, w których ustawodawca określa skutki zarówno głosowania za danym projektem uchwały, jak i przeciwko takiemu projektowi. Wówczas powstaje dylemat, czy w przypadku gdy wymagana ustawowo większość głosujących opowie się przeciwko danemu projektowi, należy sporządzić uchwałę czy też nie. Dotyczy to głosowania nad udzieleniem wotum zaufania wójtowi. To zagadnienie będzie stanowiło problem badawczy objęty tym artykułem.

2. RAPORT O STANIE GMINY

Zgodnie z art. 28aa ust. 1–4 u.s.g. podstawą do dyskusji radnych na sesji rady gminy, na której będzie podejmowana uchwała nad udzieleniem wotum zaufania wójtowi, jest raport o stanie gminy sporządzony przez organ wykonawczy. Raport ten, zgodnie z art. 28aa ust. 2 u.s.g., ma obejmować podsumowanie pracy wójta w poprzednim roku kalendarzowym, w szczególności realizację polityk, programów i strategii, uchwał organu stanowiącego oraz budżetu obywatelskiego. Ustawowo określony zakres raportu o stanie gminy wskazuje, że najczęściej będzie to bardzo obszerny dokument, obejmujący wykonywanie wszystkich zadań publicznych, zarówno własnych, jak i zleconych oraz powierzonych danej gminie, a przez to może być mało czytelny⁶. Zawarta w art. 28aa ust. 3 u.s.g. możliwość uszczegółowienia wymogów dotyczących raportu nie może prowadzić do zawężenia jego zakresu.

Obowiązkiem wójta jest zarówno coroczne sporządzenie raportu o stanie gminy, jak i przedstawienie go radzie gminy do dnia 31 maja każdego roku, tzn. przedłożenie radzie gminy dokumentu obejmującego raport, natomiast sama prezentacja lub przedstawienie raportu następuje z re-

⁵ Por. np. § 45 ust. 2 i § 50 załącznika nr 1 do Statutu Miasta Szczecin (Dz.Urz. Woj. Zachod. z 2019 r. poz. 3021), § 36 ust. 3 załącznika nr 2 do Statutu Gminy Góra Kalwaria (Dz.Urz. Woj. Mazow. z 2010 r. Nr 191, poz. 5230 ze zm.).

⁶ Tak też w doktrynie por. B. Wilk, *Raport o stanie jst*, Warszawa 2020, s. 38–76; M. Bokiej-Karciaz, M. Karciaz, *Raport o stanie gminy, powiatu, województwa*, Warszawa 2019, s. 32–46; C. Martysz [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, red. B. Dolnicki, Warszawa 2021, s. 536–538.

guły po dniu 31 maja na sesji zwołanej w celu przeprowadzenia nad nim debaty zakończonej głosowaniem⁷.

3. UCHWAŁY W PRZEDMIOCIE UDZIELENIA WOTUM ZAUFANIA

Ustawodawca wprowadził odmienne w stosunku do art. 14 ust. 1 u.s.g. wymagania dotyczące podjęcia uchwały w przedmiocie udzielenia wójtowi wotum zaufania. Uchwałę o udzieleniu wójtowi tego wotum rada gminy podejmuje bezwzględną większością głosów⁸ ustawowego składu danej rady. Oznacza to, że uchwała udzielająca wotum zaufania tylko wówczas zostanie podjęta, jeżeli ponad połowa ustawowej liczby (a nie tylko obecnych na sesji) radnych zagłosuje za jej przyjęciem⁹. W przypadku braku wymaganej większości nie dochodzi do podjęcia uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania. Ustawodawca w art. 28aa ust. 9 u.s.g. przesądził, że niepodjęcie uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania jest równoznaczne z podjęciem uchwały o nieudzieleniu wotum zaufania. Powstaje w związku z tym pytanie, czy w takiej sytuacji należy sporządzić uchwałę o nieudzieleniu wotum zaufania.

Na tak postawione pytanie nie wypracowano dotychczas jednolitego stanowiska. Zgodnie z pierwszym poglądem nie ma żadnych podstaw do sporządzania uchwały zawierającej odmowę (nieudzielenie) wójtowi wotum zaufania. Niepodjęcie uchwały o udzieleniu wotum zaufania nie oznacza, że została podjęta uchwała o nieudzieleniu wójtowi wotum zaufania. Skutek w postaci nieudzielenia wotum zaufania następuje z mocy prawa (art. 28aa ust. 9 zdanie drugie u.s.g.), a tym samym nie jest dopuszczalne ani nawet potrzebne sporządzanie uchwały o nieudzieleniu tego wotum w formie pisemnej. Potrzeby takiej nie aktualizuje wynikający z art. 90 u.s.g. obowiązek przedłożenia uchwały rady gminy wojewodzie, ponieważ nie jest to uchwała podejmowana przez radę gminy¹⁰. Podczas głosowania nad udzieleniem wotum zaufania radni głosują nad konkretnym projektem uchwały dotyczącym udzielenia wotum zaufania, a tym samym niedopuszczalna jest sytuacja, w której radni, głosując przeciw-

⁷ Art. 28aa ust. 4 i 9 u.s.g.

⁸ Trybunał Konstytucyjny w uchwale z 20.09.1995 r., W 18/94, OTK 1995/1, poz. 7, stwierdził, że bezwzględna większość głosów oznacza co najmniej o jeden głos więcej od sumy pozostałych ważnie oddanych głosów, tzn. przeciwnych i wstrzymujących się.

⁹ Tak też B. Wilk, *Raport...*, s. 103.

¹⁰ Tak np. wyrok WSA w Kielcach z 4.08.2021 r., II SA/Ke 525/21, LEX nr 3229117.

ko projektowi uchwały o udzieleniu wotum zaufania, zagłosowałiby nad uchwałą o odmowie udzielenia tego wotum, której projekt nie był wcześniej przygotowany i znany radnym. Nie jest dopuszczalne, aby głosować nad niesporządzonym projektem uchwały¹¹.

Zwolennicy innego stanowiska podnoszą, że wprowadzie niepodjęcie uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania jest równoznaczne z podjęciem uchwały o nieudzieleniu wójtowi wotum zaufania, niemniej sporządzenie odrębnej uchwały o nieudzieleniu wójtowi wotum zaufania stanowi nieistotne naruszenie prawa, a nawet jest ono prawnie obojętne. Uchwała o nieudzieleniu wójtowi wotum zaufania stanowi w istocie potwierdzenie pierwotnego stanowiska, jakim było niepodjęcie uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania¹².

Stosownie do trzeciej grupy poglądów w przypadku, gdy radni, głosując nad udzieleniem wotum zaufania, odmówią wyrażenia aprobaty, należy sporządzić odrębną uchwałę o nieudzieleniu tego wotum¹³. Takie stanowisko prezentowane jest także w doktrynie¹⁴, aczkolwiek bez głębszej refleksji. Ostatni z przedstawionych poglądów wydaje się trafny i argumenty za jego akceptacją zostaną podane poniżej.

4. OBOWIĄZEK SPORZĄDZENIA UCHWAŁY O NIEUDZIELENIU WOTUM ZAUFANIA

Ustawa o samorządzie gminny nie zna instytucji uchwały podejmowanej w sposób dorozumiany (*per facta concludentia*). Wprowadzie sam fakt podjęcia uchwały będzie wynikał z przeprowadzenia głosowania i ogłoszenia jego wyników, niemniej uchwała jako akt rady gminy powinna mieć formę pozwalającą na ustalenie jej treści¹⁵. Nie zawsze będzie

¹¹ Tak Wojewoda Śląski z rozstrzygnięciami nadzorczymi z 31.07.2020 r., NPII.4131.1.733.2020, oraz z 2.09.2020 r., NPII.4131.1.788.2020.

¹² Tak wyrok WSA w Lublinie z 18.03.2021 r., III SA/Lu 915/20, LEX nr 3209251.

¹³ Tak wyrok NSA z 9.02.2022 r., III OSK 4795/21, LEX nr 3330415; wyrok WSA w Poznaniu z 2.12.2021 r., II SA/Po 738/21, LEX nr 3288924.

¹⁴ C. Martysz [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym...*, red. B. Dolnicki, s. 539–540; B. Wilk, *Raport...*, s. 103–106; D. Sześciło, B. Wilk, *Czego dowiedzieliśmy się z raportów o stanie gminy?*, Warszawa 2020, s. 4, <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2020/05/Czego-dowiedzieliśmy-się-z-raportów-o-stanie-gminy.pdf> (dostęp: 15.02.2022 r.).

¹⁵ S. Bułajewski, *Rada gminy jako organ stanowiący* [w:] *Status prawny rady gminy*, red. M. Chmaj, Warszawa 2012, s. 92–98; A. Szewc, T. Szewc, *Uchwałodawcza działalność organów samorządu terytorialnego*, Warszawa 1999, s. 92.

to forma pisemna, może ona przybrać formę elektroniczną w postaci pliku komputerowego¹⁶.

Stosownie do art. 28aa ust. 4–8 u.s.g. po złożeniu raportu o stanie gminy następuje jego rozpatrzenie przez organ stanowiący na sesji. Owo rozpatrzenie polega na przeprowadzeniu debaty nad raportem, w trakcie której radni zabierają głos bez ograniczeń czasowych, a dodatkowo także mieszkańcy mogą zabierać głos. Tym samym przedmiotem dyskusji radnych i mieszkańców nie jest projekt uchwały w sprawie udzielenia wójtowi wotum zaufania, ale raport o stanie gminy. Sam raport nie jest projektem uchwały ani nie powinien zawierać projektu uchwały. Zgodnie z art. 28aa ust. 9 zdanie pierwsze u.s.g. po zakończeniu debaty nad raportem o stanie gminy rada gminy przeprowadza głosowanie nad udzieleniem wójtowi wotum zaufania. Ustawodawca w ten sposób określił kolejność głosowania, wskazując, że po dyskusji nad raportem obowiązkiem osoby przewodniczącej radzie gminy jest zarządzenie głosowania nad udzieleniem wotum zaufania, a nie nad projektem uchwały w przedmiocie udzielenia wotum zaufania¹⁷.

Co istotne, ustawodawca, wprost stwierdzając w art. 28aa ust. 9 zdanie trzecie u.s.g., że niepodjęcie uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania jest równoznaczne z podjęciem uchwały o nieudzieleniu tego wotum, uniknął swoistej pułapki związanej z negatywnym wynikiem głosowania. Gdyby bowiem nie było tej regulacji, to w sytuacji gdy w głosowaniu za udzieleniem wotum zaufania wójtowi nie uzyskano by bezwzględnej większości głosów aprobujących, należałoby uznać, że nie podjęto uchwały o udzieleniu wotum zaufania lub odrzucono ją. Wówczas powstałaby konieczność głosowania nad projektem uchwały w sprawie nieudzielenia wotum zaufania. Taki projekt powinien być uprzednio przekazany radnym przynajmniej na 7 dni przed terminem sesji rady gminy¹⁸, co skutkowałoby zakończeniem obrad organu stanowiącego w celu przekazania radnym, zgodnie z art. 20 ust. 1 u.s.g., takiego projektu. Doprowadziłoby to do sprzeczności z art. 28aa ust. 4 u.s.g., zgodnie z którym rada gminy rozpatruje raport o stanie gminy podczas tej sesji, na której podejmowana jest uchwała w sprawie udzielenia lub nieudzielenia absolutorium, a raport rozpatrywany jest w pierwszej kolejności. Tym samym ustawodawca

¹⁶ K. Wlaźlak [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym...*, red. P. Chmielnicki, s. 341.

¹⁷ Por. M. Bokiej-Karciaz, M. Karciaz, *Raport...*, s. 79; tak też wyrok WSA w Gdańsku z 18.02.2021 r., III SA/Gd 829/20, LEX nr 3156693; odmiennie C. Martysz [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym...*, red. B. Dolnicki, s. 539–540.

¹⁸ Termin co najmniej 7 dni obowiązuje w przypadku zwoływania sesji zwyczajnej, natomiast w razie zwołania sesji nadzwyczajnej termin ten wynosi do 7 dni od daty złożenia wniosku o jej zwołanie (art. 20 ust. 3 u.s.g.).

wprost określił, że na jednej sesji rady gminy głosowane jest w pierwszej kolejności wotum zaufania dla wójta, a następnie absolutorium z wykonania budżetu. W praktyce jakimś rozwiązaniem byłoby np. zawieszanie dalszych obrad rady gminy lub zarządzenie przerwy celem doręczenia radnym projektu uchwały w przedmiocie nieudzielenia wójtowi wotum zaufania, ale wówczas objęcie procedowania na tak przerwanej sesji wymagałoby zmiany porządku obrad bezwzględną większością głosów ustawowego składu rady (art. 20 ust. 1a u.s.g.), co mogłoby stanowić warunek trudny do spełnienia.

Brak w art. 28aa ust. 9 u.s.g. regulacji objętej jej zdaniem trzecim mógłby skutkować brakiem podjęcia jakiejkolwiek uchwały. Radni mogliby nie uzyskać bezwzględnej większości w głosowaniu za udzieleniem wotum zaufania, a następnie, odrębnie głosując nad nieudzieleniem wotum zaufania, mogliby także nie uzyskać zwykłej większości głosów za nieudzieleniem tego wotum¹⁹. Ustawodawca przewidział taką sytuację i wprowadził skutek z mocy prawa co do treści uchwały w przypadku głosowania w przedmiocie udzielenia wotum zaufania. Zgodnie z art. 28aa ust. 9 zdanie trzecie u.s.g. niepodjęcie uchwały o udzieleniu wotum zaufania jest równoznaczne z podjęciem uchwały o nieudzieleniu wójtowi wotum zaufania. W ten sposób głosowanie nad udzieleniem wotum zaufania zawsze prowadzi do podjęcia uchwały: jeżeli radni bezwzględną większością głosów zagłosują za udzieleniem wotum zaufania, to zostaje podjęta uchwała o udzieleniu wotum zaufania, natomiast jeżeli takiej większości nie będzie, to wówczas skutek jest taki, że nastąpiło podjęcie uchwały o nieudzieleniu wotum zaufania. Przy czym niezależnie od wyników debaty nad raportem o stanie gminy zarządza się głosowanie tylko nad udzieleniem wójtowi wotum zaufania, a nie np. nad nieudzieleniem wójtowi wotum zaufania.

Ten kierunek interpretacji potwierdza przepis kompetencyjny zawarty w art. 18 ust. 2 pkt 4a u.s.g., zgodnie z którym do wyłącznej właściwości rady gminy należy rozpatrywanie raportu o stanie gminy oraz podejmowanie uchwały w sprawie udzielenia lub nieudzielenia wotum zaufania z tego tytułu. Przepis ten wszedł w życie w tym samym dniu

¹⁹ Przykładowo, jeżeli w 15-osobowej radzie gminy w głosowaniu za udzieleniem wotum zaufania sześciu radnych głosowało za, pięciu – przeciwko, a czterech wstrzymało się od głosów, to przyjmując, że radni nie zmieniliby zdania, głosując przeciwko udzieleniu wotum zaufania, uzyskano by wynik: sześciu radnych głosujących przeciw, pięciu radnych głosujących za i czterech radnych wstrzymujących się od głosu. W ten sposób nie zostałaby podjęta ani uchwała o udzieleniu wotum zaufania (brak bezwzględnej większości), ani też uchwała o nieudzieleniu wotum zaufania (brak względnej większości).

co art. 28aa u.s.g.²⁰ i niewątpliwie jego celem było przesądzenie o tym, że rada gminy ma prawo podjęcia obu wymienionych uchwał, z tym że uchwała o nieudzieleniu wotum zaufania zostaje podjęta tylko wówczas, gdy nie zostanie prawidłowo podjęta uchwała o udzieleniu tego wotum²¹. Zawsze w wyniku głosowania nad raportem o stanie gminy podejmowana jest uchwała i wymaga ona formalnego sporządzenia.

Za obowiązkiem sporządzenia uchwały po głosowaniu przemawia nie tylko wykładnia językowa art. 28aa ust. 9 w zw. z art. 18 ust. 2 pkt 4a u.s.g., ale także wykładnia systemowa. Istotą wykładni systemowej prawa jest taka interpretacja norm prawnych, aby system prawa miał charakter spójny i opierał się na wspólnych wartościach. Jednym z filarów tej wykładni jest nakaz interpretacji prawa zgodnie z Konstytucją RP²². Nie powinno budzić najmniejszej wątpliwości, że sama debata nad raportem o stanie gminy połączona z głosowaniem nad udzieleniem wotum zaufania stanowi przejaw działalności gminnej. Jest to wykonywanie zadania publicznego wynikającego wprost z art. 28aa u.s.g. Zgodnie z art. 171 ust. 1 Konstytucji RP działalność samorządu terytorialnego podlega nadzorowi z punktu widzenia legalności i zasadę tę powtarza art. 85 u.s.g., stosownie do którego nadzór nad działalnością gminną jest sprawowany na podstawie kryterium zgodności z prawem²³. Nadzór ten powinien obejmować także uchwały podejmowane na podstawie art. 28aa u.s.g.

Podstawowym trybem nadzoru jest postępowanie nadzorcze uregulowane przede wszystkim w art. 85–94 u.s.g. Obowiązkiem wójta, zgodnie z art. 90 ust. 1 u.s.g., jest doręczenie organowi nadzoru uchwał podjętych na sesji rady gminy. Gdyby przyjąć, że w przypadku braku podjęcia uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania nie sporządza się żadnej

²⁰ Analizowane art. 18 ust. 2 pkt 4a oraz art. 28aa u.s.g. zostały uchwalone na podstawie art. 1 pkt 4 i 11 ustawy z 11.01.2018 r. o zmianie ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz.U. poz. 130 ze zm.) i weszły w życie, zgodnie z jej art. 19, z dniem 31.01.2018 r.

²¹ W uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej te przepisy wyraźnie wskazano, że po zakończeniu debaty nad raportem organ stanowiący podejmuje decyzję w sprawie wotum zaufania (VIII kadencja, druk sejm. nr 2001).

²² L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, s. 125–126.

²³ Za objęciem nadzorem całej działalności komunalnej gminy opowiedział się już TK w uchwale z 27.09.1994 r., W 10/93, OTK 1994/2, poz. 46, oraz w wyroku z 9.12.2003 r., P 9/02, OTK-A 2003/9, poz. 100; zob. też uchwała NSA (7) z 21.10.2002 r., OPS 9/02, ONSA 2003/2, poz. 43; por. M. Masternak-Kubiak [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014, s. 417; A. Skoczylas, W. Piątek [w:] *Konstytucja RP*, t. 2, *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 954.

uchwały (tzn. o nieudzieleniu wotum zaufania), to wówczas ten zakres zadania publicznego wyłączony byłby spod nadzoru wojewody. Wójt bowiem nie mógłby przekazać uchwały o udzieleniu wotum zaufania, ponieważ taka nie została podjęta, natomiast wobec braku formalnej uchwały o nieudzieleniu absolutorium nie mógłby przekazać niesporządzonej uchwały. Tym samym taki kierunek wykładni, który skutkowałby ograniczeniem nadzoru nad samorządem, byłby nie do zaakceptowania z konstytucyjną zasadą nadzoru nad działalnością samorządu terytorialnego stanowiącą jeden z elementów konstytuujących samorząd jako formę decentralizacji władzy publicznej²⁴.

W przypadku niepodjęcia uchwały o udzieleniu wójtowi wotum zaufania jedynym dokumentem zawierającym stanowisko rady gminy byłby protokół z jej obrad. Wprawdzie na podstawie art. 88 u.s.g. wojewoda ma prawo domagania się informacji i dokumentów dotyczących funkcjonowania organów samorządu niezbędnych do wykonywania uprawnień nadzorczych, a więc także protokołu obrad, niemniej przekazanie tego protokołu nie dałoby podstawy wojewodzie do przeprowadzenia postępowania nadzorczego, i to z kilku powodów. Po pierwsze, protokół jedynie odzwierciedla przebieg obrad i temu dokumentowi nie przysługuje walor ostateczności co do jego treści. Protokoły z obrad rady gminy mogą być zmieniane, precyzowane lub poprawiane i najczęściej są zatwierdzane na kolejnej sesji organu stanowiącego²⁵. Jeżeli między sesją, na której głosowano w przedmiocie udzielenia wotum zaufania wójtowi i tego wotum nie udzielono, a kolejną sesją minąłby okres np. 40 lub 50 dni, to licząc termin postępowania nadzorczego od daty przekazania wojewodzie takiego aktu (tj. protokołu), wojewoda mógłby nie mieć pewności, czy ocenia taką treść protokołu, która nie zostanie zmieniona, a przekroczenie 30-dniowego terminu od daty doręczenia aktu podlegającego nadzorowi będzie skutkowało wygaśnięciem kompetencji nadzorczych²⁶. Po drugie, uznanie, że protokół w ogóle podlegałby postępowaniu nadzorczemu, musiałoby prowadzić do ustalenia, jaka część tego protokołu zawiera uchwałę

²⁴ Por. np. H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, Warszawa 2009, s. 393 i n.; W. Kisiel [w:] *Prawo samorządu terytorialnego w Polsce*, red. W. Kisiel, Warszawa 2006, s. 41–44.

²⁵ Por. np. § 35 Statutu Miasta Stołecznego Warszawy (Dz.Urz. Woj. Mazow. z 2019 r. poz. 14465 ze zm.), § 51 i 52 Statutu Miasta Lublin (Dz.Urz. Woj. Lubel. z 2019 r. poz. 3791), § 33 Statutu Wrocławia (Dz.Urz. Woj. Dolno. z 2019 r. poz. 5510), § 15 Statutu Miasta Poznania (Dz.Urz. Woj. Wielk. z 2020 r. poz. 6997).

²⁶ Por. np. wyroki NSA z 19.07.2016 r., II OSK 911/16, LEX nr 2102294, oraz z 19.07.2011 r., I OSK 684/11, LEX nr 1082800; P. Chmielnicki [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym...*, red. P. Chmielnicki, s. 923.

o odmowie udzielenia wotum zaufania, co oznaczałoby odtwarzanie jej treści z protokołu sesji. Byłaby to nieznaną przepisom prawa kompetencja wojewody do ustalania treści uchwały rady gminy na podstawie protokołu z jej obrad. Po trzecie, nie można wykluczyć, że organ nadzoru uznałby, że odmowa udzielenia wotum zaufania została podjęta z istotnym naruszeniem prawa, a to musiałoby skutkować wydaniem rozstrzygnięcia nadzorczego unieważniającego część protokołu z przebiegu sesji. Żaden przepis ustawy o samorządzie gminnym lub innej ustawy nie przyznaje organowi nadzoru kompetencji do unieważniania protokołów z obrad rady gminy.

Natomiast zarówno uchwała o udzieleniu wotum zaufania, jak i o nieudzieleniu wotum zaufania nie musi zawierać uzasadnienia²⁷. Wprawdzie z uzasadnienia uchwały wynikają przesłanki, jakimi kierują się radni, głosując w określony sposób, niemniej radni mają swobodę tak w udzieleniu, jak i w odmowie udzielenia wotum zaufania wójtowi. W szczególności organ nadzoru, kontrolując uchwałę o udzieleniu wotum zaufania, nie może stwierdzić jej nieważności, przyjmując, że z uzasadnienia takiej uchwały nie wynika zasadność udzielenia tego wotum. Analogicznie wojewoda nie może oceniać, czy w przypadku nieudzielenia wotum zaufania uzasadnienie takiej uchwały przemawia za celowością takiego rozstrzygnięcia rady gminy. Jedynym kryterium nadzoru nad samorządem jest legalność, a w przypadku uchwał dotyczących wotum zaufania nie może ono obejmować oceny zasadności zagłosowania za lub przeciw udzieleniu wójtowi wotum zaufania²⁸.

5. PODSUMOWANIE

Mając na uwadze powyższe argumenty, należy przyjąć, że nie do zaakceptowania jest pogląd zakładający, że skutkiem braku udzielenia wójtowi wotum zaufania *ex lege* powstaje uchwała o nieudzieleniu tego wotum bez potrzeby jej sporządzenia.

W przypadku uchwał, które obligatoryjnie podlegają przekazaniu organowi nadzoru w celu przeprowadzenia nad nimi postępowania nadzorczego, nie ma możliwości przekazania „wirtualnej” uchwały niez-

²⁷ Takie stanowisko wyraził WSA w Gdańsku w wyroku z 18.02.2021 r., III SA/Gd 829/20, LEX nr 3156693; odmienny pogląd zawarł WSA w Szczecinie w wyroku z 25.02.2021 r., II SA/Sz 669/20, LEX nr 3158539, oraz WSA w Rzeszowie w wyroku z 17.08.2021 r., II SA/Rz 707/21, LEX nr 3219579.

²⁸ Odmiennie stanowisko zajął Wojewoda Lubelski w rozstrzygnięciu nadzorczym z 2.10.2020 r. PN-II.4131.261.2020.

wierającej treści. Nie może zastąpić treści uchwały protokół z obrad rady gminy, który co najwyżej może być pomocny co do oceny legalności takiej uchwały (np. przez kontrolę sposobu głosowania i interpretacji wyników głosowania).

Ustawodawca w każdym przypadku nakłada na radę gminy obowiązek głosowania nad uchwałą w przedmiocie udzielenia wójtowi wotum zaufania, a w przypadku braku wymaganej większości za udzieleniem tego wotum nie zarządza się kolejnego głosowania nad nieudzieleniem wotum zaufania, ponieważ skutkiem odmowy udzielenia wotum zaufania jest podjęcie uchwały o jego nieudzieleniu i taka uchwała powinna być sporządzona zgodnie z wymogami wynikającymi w szczególności z § 133–141 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”²⁹.

Taki sposób procedowania rozwiewa nie tylko wątpliwości dotyczące sposobu zakończenia postępowania w przedmiocie udzielenia wotum zaufania, ale i pozwala na przeprowadzenie postępowania nadzorczego wobec uchwały niezależnie od tego, jakie zawiera ona rozstrzygnięcie.

Dr hab. Kazimierz Bandarzewski, Uniwersytet Jagielloński, ORCID: 0000-0002-8783-8820

²⁹ Dz.U. z 2016 r. poz. 283 ze zm.

SPORY O (PRAWO) PRYWATNE I (PRAWO) PUBLICZNE OKIEM HISTORYKA

Iwona Barwicka-Tylek

1. WPROWADZENIE

Jedna z licznych monografii wpisujących się we współczesną debatę dotyczącą „publicyzacji prawa prywatnego – prywatyzacji prawa publicznego”¹ kończy się wersami zaczerpniętymi z poematu T.S. Eliota². W polskim przekładzie: „A kresem wszelkich naszych poszukiwań / Będzie dojście tam, skąd wyruszyliśmy / I poznanie tego miejsca po raz pierwszy”³.

Słowa te rozumieć można na kilka sposobów, także ten, który chcę wykorzystać w niniejszym artykule. Punktem wyjścia jest tutaj dyskusja o sensowności utrzymania wywodzącego się z prawa rzymskiego⁴ rozróżnienia między prawem prywatnym a prawem publicznym. Nie zamierzam jednak włączać się w aktualnie toczony spór, lecz proponuję intelektualną wycieczkę w przeszłość. Jako historyk myśli politycznej i prawnej czynię to z nadzieją, że uwzględnienie perspektywy historycznej pozwoli umieścić rzeczony problem w na tyle interesującym kontekście, by stało się możliwe nieco nowe nań spojrzenie. Spojrzenie od strony „mądrości praktycznej”, nawiązującej do starego greckiego terminu *phronesis*, które przez Cyserona zostało przetłumaczone na język łaciński jako *prudencia*. W oryginalnym zakresie znaczeniowym „prudencja”, inaczej roztropność, była wiedzą praktyczną różną zarówno od naukowej *episteme*, jak i praktyki w naszym rozumieniu *techne*. Co ważne dla mnie, jej głównym komponentem był namysł nad przeszłością (doświadczenie). Z racji zawsze

¹ J. Helios, *Publicyzacja prawa prywatnego – prywatyzacja prawa publicznego w kontekście rozważań nad prawem europejskim*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2013/XCII, s. 11–36.

² G. de Almeida Ribeiro, *The Decline of Private Law*, Oxford 2019, s. 282.

³ T.S. Eliot, *Szepty nieśmiertelności. Poezje wybrane*, tłum. K. Boczkowski, Toruń 2016, s. 262.

⁴ *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład*, red. T. Palmirski, Kraków 2013, s. 159.

subiektywnego (podmiotowego) charakteru roztropność była wyłącznie wiedzą prawdopodobną, ale na tym polegała zawsze jej wartość. Zadaniem rozropnej opinii ma być pobudzenie refleksji (także krytycznej), a nie przekazanie określonej porcji „prawdy”. Usytuowanie dalszych rozważań w takim właśnie obszarze, a do tego się przyznaję, ma i tę zaletę praktyczną, że pozwala istotnie zredukować liczbę przypisów i odwołań. „Brakuje” więc przypisów tam, gdzie wykorzystywane interpretacje są powszechnie akceptowane w historii doktryn lub też przywołuję autorów, którzy wyrażają swe poglądy na tyle czytelnie, że sprawdzenie ich w dobie internetu nie nastrocza trudności.

2. LIBERALIZM WOBEC PODZIAŁU PRYWATNE-PUBLICZNE

Obserwacja, że relacje między obywatelami a państwem różnią się w sposób istotny od relacji między samymi obywatelami, jest truizmem i nie budzi większych kontrowersji. Dopiero gdy zaczniemy się zastanawiać, czy dostrzegane różnice uzasadniają dążenie do odrębnej regulacji obydwu tych rodzajów relacji, czy też może nie o odmienność reguł chodzi, a o różną pozycję zaangażowanych podmiotów⁵, wątpliwości zaczynają się mnożyć. Proliferacja stanowisk świadczy o wadze problemu i jest w nauce pożądana i twórcza. Z chwilą jednak, gdy artykuły dążące do rzetelnego zsyntetyzowania problemu zaczynają się składać przede wszystkim z przypisów⁶, coraz trudniej osiągnąć to, co Immanuel Kant nazwał w jednym ze swych esejów „orientowaniem się w myśleniu”. Ta umiejętność pozwala badaczowi zachować zdolność oceny kierunku, w którym, jak może przypuszczać, prowadzi cała dyskusja. Bez znajomości kierunku trudno dostrzec cel i niemożliwy staje się osąd, czy istotnie wytyczane w debatach szlaki, mimo zakrętów i rozgałęzień prowadzą tam, gdzie chcielibyśmy się jako prawnicy znaleźć. I tu pomoc może historia, ponieważ tam, gdzie mamy wątpliwości co do obranego kierunku, warto przypomnieć sobie wcześniej przemierzoną drogę i poddając refleksji już dokonane wybory i skrety, na tej podstawie spróbować określić aktualną pozycję w stosunku do ewentualnego celu podróży.

⁵ Zob. A. Supiot, *The public-private relation in the context of today's refeudalization*, „International Journal of Constitutional Law” 2013/11(1), s. 129–145, <https://doi.org/10.1093/icon/mos050> (dostęp: 17.07.2022 r.).

⁶ Zob. np. A. Kania-Chramęga, *Ius publicum a ius privatum – między kontradykcją a koherencją?*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2021/LXXIII(1), s. 117–127 oraz powołana tam szeroka bibliografia.

Punktem, który łączy, a nie dzieli, jest wiązanie genezy nowożytnego rozdziału prawa prywatnego i publicznego ze schedą oświecenia⁷ i filozofią polityczną liberalizmu⁸. To liberalizm umożliwił postrzeganie obydwu tych kategorii w sposób nieznanym prawnikom rzymskim. Nieznany, bo wpisany w dużo głębszy i z natury polityczny podział między prywatną a publiczną sferą życia, które – jak oczekiwano – da się od siebie oddzielić i na płaszczyźnie teoretycznej, i praktycznej.

Dla prawników sojusz z liberalizmem stał się szansą odzyskania prestiżu społecznego, traconego przez nich systematycznie od czasów renesansu⁹ z uwagi na zmianę w rozumieniu państwa i zadań władzy. Jeszcze w średniowieczu władca zajmował się głównie wymierzaniem sprawiedliwości – po renesansie stał się legistatorem¹⁰, postrzegającym władzę jako instrument realizacji, znanego w pełni tylko jemu, racjonalnego interesu państwa. Choć prawo było w jednym i drugim przypadku podstawowym medium działania władzy, sami prawnicy zostali sprowadzeni do roli rzemieślników dysponujących wiedzą, „jak” zrobić to czy owo, a nie wiedzą, „co” powinno zostać zrobione.

Kiedy liberalizm stał się realną alternatywą dla absolutyzmu, wspólnota interesów była jednym z czynników, które sprawiły, że liberałowie i prawnicy stali się sojusznikami w implementacji nowej kultury prawnej i politycznej. Podział prywatne – publiczne można uznać za jej zasadę organizującą. Wzorcowym przykładem stała się Francja, gdzie wprowadzony już w 1790 r. rozdział wpłynął na kształtowanie dualistycznego podziału na sądownictwo powszechne i administracyjne¹¹. Przy współudziale prawników poglądy liberalne, szczególnie estymą darzące prywatność jednostki, stawały się stopniowo „ideami-w-działaniu”, jak zauważa G. Ribeiro¹². Przyczółkiem, który w XIX w. został zdobyty jako pierwszy, stało się prawo własności i prawo zobowiązań, podczas gdy istotna część prawa prywatnego – prawo rodzinne – podlegała nadal patriarchalnej „logice nieliberalnej”¹³. Równie „nieliberalną logiką” przesyczone było, rodzą-

⁷ K. Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje cywilne XIX wieku*, Warszawa 1973, s. 28.

⁸ G. Samuel, *Private and Public Law: A Private Lawyer's Response*, „The Modern Law Review” 1983/46(5), s. 559.

⁹ G. de Almeida Ribeiro, *The Decline...*, s. 129.

¹⁰ R. Giesey, *Medieval Jurisprudence in Bodin's Concept of Sovereignty* [w:] Jean Bodin, ed. J.H. Franklin, Paris 2006, s. 119.

¹¹ R. David, *The Distinction between Public Law and Private Law in France*, „Henricapitant Law Review” 2013/5–6, <http://www.henricapitant.org/revue/en/n5> (dostęp: 17.07.2022 r.).

¹² G. de Almeida Ribeiro, *The Decline...*, s. 119.

¹³ G. de Almeida Ribeiro, *The Decline...*, s. 124.

ce się w warunkach ciągle dominujących idei monarchicznych, prawo publiczne. Mimo to sojusz liberalno-prawniczy okazał się dla obydwu stron korzystny. Pozwolił on umocnić liberalny indywidualizm, jursprudencji natomiast pomógł przekształcić się w naukę prawa, samodzielna i odrębna tyleż od filozofii co polityki. Ribeiro określa to partnerstwo między „dojrzałym” klasycznym liberalizmem a formalizmem prawnym charakterystycznym dla XIX-wiecznych (zwłaszcza niemieckich) prób unaukowania jursprudencji mianem „klasycznego prawa prywatnego”¹⁴.

Tutaj przerwę. W powyższym wywodzie brakuje bowiem pewnego elementu, na który warto – moim zdaniem – zwrócić uwagę. Jest nim filozofia polityczna Tomasza Hobbesa i jego interpretacja słynnej *divisio*. Rozpoczynając swą opowieść w oświeceniu, Ribeiro (jest on w tym wypadku zresztą tylko reprezentantem dominującego stanowiska) pozbawił się szansy dostrzeżenia, że liberalno-prawniczy sojusz był tyleż zapowiedzią nowej kultury polityczno-prawnej, co odpowiedzią na wyzwanie rzucone tak filozofii politycznej, jak jursprudencji przez teorię państwa wyłożoną przez autora *Lewiatana* u progu nowożytności. Co istotne, odpowiedzi tej udzielano od początku na warunkach wykreowanych przez Hobbesa. A to sprawia, że wiązany z liberalizmem podział prywatne – publiczne kierował się, by użyć cytowanego wyżej wyrażenia Ribeiro, „logiką nie-liberalną” przynajmniej w jednym, kluczowym aspekcie.

3. CIEŃ HOBBSA

Hobbes jest nazywany słusznie filozofem władzy, który wiele pisze o prawie, choć sam prawnikiem nie był. Podział prywatne – publiczne jest dla niego tak ważny, że stanowi osnowę całej koncepcji¹⁵. Prywatne jest tu całkowicie naturalne, bo biologiczne wręcz i pozostające poza świadomą kontrolą kogokolwiek (nawet „prywatnej” jednostki), ale właśnie dlatego groźne. Na dowód kreśli Hobbes pesymistyczną wizję stanu natury, w którym wolność i równość oddalają jednostki od siebie, uniemożliwiają współpracę i w efekcie czynią życie nieludzkim. Dzieje się tak, ponieważ każdego człowieka cechuje – pisze Hobbes w *Lewiatanie* – „stałe i nie znające spoczynku pragnienie coraz to większej mocy, które ustaje dopiero ze śmiercią”. Sprawia ono, że spontaniczne relacje międzyludzkie są zawsze areną walki o władzę, a ta prowadzi do anarchii. Zmienić naturalną kondycję może jedynie zawarcie umowy społecznej i zgoda na to, by tamą prywatnego stało się publiczne, a pełnia władzy znalazła się w rękach

¹⁴ G. de Almeida Ribeiro, *The Decline...*, s. 170.

¹⁵ *Hobbes and the Law*, eds. D. Dyzenhaus, T. Poole, Cambridge 2012, s. 84.

suwerena¹⁶. W państwie każde działanie inspirowane czymś innym niż publiczne poczucie obowiązku jest zakamuflowaną realizacją własnego, prywatnego i czysto egoistycznego interesu. Jest więc roszczeniem do władzy, które z definicji narusza publiczny ład.

Hobbes radykalizuje podział prywatne – publiczne na wiele sposobów: przeciwstawiając uczucia i rozum, wolność i prawo (*ius* i *lex*), swobodę działania i obowiązek posłuszeństwa, interes własny i trwałość państwa, naturalne i sztuczne. W każdym przypadku pierwszy człon opozycji mieści się w obszarze prywatnego, podczas gdy drugi wskazuje na to, co publiczne (i zawsze polityczne, bo związane z władzą). Jednym słowem Hobbes rozdziera każdego z nas (prawników także) na istotę biologiczną używającą rozumu i mowy wyłącznie po to, by aktywnie realizować podszepty namietności, oraz czysto reaktywnego obywatela, bezwzględnie ufającego suwerenowi i posłusznego jego decyzjom (prawu). Takiego rozdarcia (głębszego niż dualizm kartezjański, bo obejmującego również to, co na zewnątrz człowieka: jego działania) nie znano wcześniej. O jednostce „biologicznej” myślano raczej jako o kimś, kto potencjalnie przynajmniej jest zdolny aktywnie i twórczo rozwijać swą wspólnotę, a także samoograniczyć swą wolność z uwagi na ogólne i wspólne wartości, kto jest „zwierzęciem politycznym”, czyli czymś więcej niż zwierzę, a mniej niż bóg (Arystoteles).

Na tle Hobbesowskich założeń nie dziwi jego zdecydowany atak na sędziów i całą jursprudencję, zwłaszcza tę spod znaku *common law*. Był to atak nienowowy, ale Hobbes nadał mu nową wymowę, wpisując swą krytykę w podział prywatne – publiczne. Prudencja (w tym jursprudencja) stała się nie tylko niepotrzebna. Była odtąd wiedzą partykularną, zawsze wspierającą interesy „mądrzącego się” i niezdolną wznieść się ponad to, co prywatne – a więc wiedzą szkodliwą z punktu widzenia ładu publicznego¹⁷.

Wyzwanie rzucone przez *Lewiatana* przyjęli i prawnicy, i liberałowie, ponieważ teoria Hobbesa była dla jednych i drugich nie do przyjęcia. Niestety, przy okazji przejęli oni Hobbesowską matrycę pojęć, uwikłaną w dążenie do odseparowania prywatnego od publicznego i odwrotnie. Początkowo ta matryca pojęć – nie bez znaczenia był naukowy język Hobbesa, kreślący głównie związki przyczynowo-skutkowe – wydawała się więcej niż użyteczna. Starcie z *Lewiatanem* prawnicy wygrali. Porzucili krytykowaną jursprudencję i przekształcili refleksję prawniczą w naukę

¹⁶ Na temat specyfiki rozumienia suwerenności przez Hobbesa zob. M. Vatter, *Liberal Governmentality and the Political Theology of Constitutionalism* [w:] *Sovereignty in Action*, eds. B. Leijssenaar, N. Walker, Cambridge 2019, s. 115–143.

¹⁷ Por. *Lewiatan*, s. 365.

prawa uprawianą na wzór ukochanej przez Hobbesa geometrii (euklidesowej). Można się tu uśmiechnąć, ale to chęć sprostania metodzie geometrycznej pchnęła prawników w objęcia dobrze znanego i ciągle przez wielu akceptowanego prawniczego formalizmu¹⁸ czy raczej prawniczych formalizmów¹⁹.

Z Lewiatanem wygrał także, a przynajmniej tak można było sądzić dwie–trzy dekady temu, liberalizm. Wygrał jednak dopiero wtedy, gdy sam przyjął Hobbesowską logikę myślenia o prywatnym i publicznym. Jeszcze H. Grocjusz i J. Locke postrzegali człowieka jako istotę „towarzystwa” (bo już nie „społeczną”), podległą prawu naturalnemu i kierującą się rozumem, co było propozycją konkurencyjną wobec Hobbesa, ale mało odporną na jego argumenty krytyczne²⁰. Dopiero A. Smithowi udało się powalić Lewiatana, argumentując, że ważna część naturalnych i wolnych relacji interpersonalnych – konkretnie obszar wymiany (rynek) – nie jest anarchizującym chaosem, ale przeciwnie – zmierza w stronę uporządkowania. Pod jednym warunkiem: że jedyną siłą działającą na „prywatne” wolne działania (w bardzo fizycznym sensie „siły” wpływającej na ruch danego obiektu) będzie „niewidzialna ręka rynku”. To odkrycie, które samemu Smithowi wyrobiło opinię „Newtona nauk społecznych”, miało kapitalne znaczenie dla rozwoju argumentacji liberalnej wspierającej rozszerzanie sfery prywatnej i rozwój prawa prywatnego. Rynek porządkuje, działając na nim racjonalne prawa, właśnie dlatego, że należy do obszaru „prywatnego” w sensie Hobbesowskim, czyli steruje zachowaniem każdej jednostki, czy chce ona tego czy nie, czy jest do tego odpowiednio przygotowana czy nie. Co więcej, skoro prawa/siły rynku działają niezależnie od naszych intencji, Smith mógł twierdzić, że rozszerzanie sfery prywatnej nie tylko nie zagrazi temu, co publiczne, ale wręcz wzmocni jego fundament, nagradzając (a nie wymuszając) racjonalność i etyczność indywidualnych zachowań. Będąc biologicznie przygotowaną do tego, by za wszelką cenę szukać własnej korzyści, jednostka nauczy się po prostu (analizując, ale też odczuwając skutki swych działań) odpowiedzialnego korzystania z wolności. Nauczy się sama, bez publicznej (politycznej) ingerencji, takiej, jaką oferował np. grecki ideał *paideia*.

Podział prywatne – publiczne stał się dzięki Smithowi jeszcze bardziej wyrazisty; tym razem, jak zakładano, z korzyścią dla prywatnego. Szybko

¹⁸ M.H. Hoeflich, *Law & Geometry: Legal Science from Leibniz to Langdell*, „The American Journal of Legal History” 1986/30(2), s. 95–121.

¹⁹ M. Matczak, *Formalizm prawniczy we współczesnej literaturze anglojęzycznej – zarys definicji*, PiP, 2007/6, s. 104–113.

²⁰ Inna opinia zob. Ch. Taylor, *Nowoczesne imaginaria społeczne*, tłum. A. Puchejda, K. Szymanik, Kraków 2010, s. 12 i n.

okazało się jednak, że wolny rynek nie działa w próżni i oprócz sił rynkowych działają tu na wolność inne siły, a wypadkowa ich wszystkich nie zawsze sprzyja porządkowi. Również w promocję wolności liberalnej wpisane były od początku dwa sprzeczne impulsy, obydwie wprowadzające alternatywną dynamikę prywatnego i publicznego. Z jednej strony rozszerzanie sfery prywatnej dokonywać się miało dzięki zmniejszaniu rozległości sfery publicznej i aktywizowaniu naturalnego i zdrowego egoizmu jednostek. Z drugiej strony jednak, skoro państwo postrzegane było przez liberałów jako instytucja powołana do ochrony wolności, było ono uprawnione także do politycznej i prawnej regulacji formalnych aspektów relacji między jednostkami, tak by zderzenie dwóch wolności nie niszczyło równego statusu każdej z nich. Nie da się ukryć, że z perspektywy historycznej brzemienna w skutki i odpowiedzialna za wiele paradoksów wpisanych w polityczną karierę liberalizmu okazała się tendencja druga²¹. Dziś tylko środowiska libertariańskie próbują bronić idei rządu ograniczonego czy państwa minimum, winą za jej porzucenie obarczając przywiązaną bardziej do równości niż wolności demokrację (i demokratów). Że jest to interpretacja wątpliwa, przekonywał już w XIX w. A. de Tocqueville, a uzasadnił 100 lat po nim M. Weber, wiążąc powstanie wielkiej biurokratycznej maszyny nowoczesnych państw z procesem „odczarowywania świata”, w który to proces najlepiej wpisały się państwa i społeczeństwa zdominowane przez prądy liberalne. Sam Weber, choć nie był szczególnym zwolennikiem samego „odczarowywania”, czyli racjonalizacji i instrumentalizacji naszych relacji, doceniał jego efekty. Nowa rzeczywistość wprawdzie upośledza prywatność (sprowadzając ją do intymności, sfery przyjaźni, rodziny), ale dzięki racjonalizacji i rozległości sfery publicznej oraz depersonalizacji i rutynizacji zachowań w jej obrębie – pozwalał wierzyć Weber – słabnie niebezpieczeństwo przejęcia administracji państwowej przez jakiekolwiek prywatne interesy (także większościowe), co *summa summarum* działa na korzyść jednostek. Gdyby wiarę Webera dało się podtrzymać, prywatyzacja publicznego czy publicyzacja prywatnego byłyby dwiema stronami tego samego zjawiska i swoistym liberalnym tryumfem nad Hobbesem. Obszar naszych relacji, które inicjowane przez wolność sprzyjają utrwalaniu porządku, byłby jeszcze szerszy niż u Smitha, niemal tożsamy z życiem społecznym w ogóle. Bez pomocy osobowego Lewiatana (niebędącego stroną umowy społecznej suwerena) obywatele czuliby się bezpiecznie w sferze publicznej, rozumiejąc, że nie powinni jej rozsażać swą wolnością, bo to bycie posłusznym publicznie wypracowanym regułom zwiększa szansę na bardzo indywidualny i nagradzany sukces.

²¹ Por. A. Stępkowski, *Republikańska idea rządu ograniczonego a liberalne „państwo minimum”*, „Horyzonty Polityki” 2013/4(7), s. 157–173.

Prawnik, naukowiec, polityk itd. to zawody, nie powołanie – przekonywał Weber – nie należy się więc prawnika, naukowca czy polityka bać, ale też nie należy za wiele od nich oczekiwać.

4. ZAKOŃCZENIE

Dziś wiary w podobne „wielkie opowieści” o możliwości pokojowego współistnienia prywatnego i publicznego brakuje nie tylko podążającym za J.-F. Lyotardem postmodernistom. I nie tylko czytelnicy M. Foucaulta skłonni są twierdzić, że cała „odczarowana” sfera publiczno-prywatna czy prywatno-publiczna stała się dla obywateli więzieniem – panoptikonem – bo rzekoma „prywatność” jest niczym innym jak produktem publicznego. Nawet zwolennicy liberalizmu przyznają, że oddalając się od teorii politycznej Hobbesa, nieoczekiwanie znaleźliśmy się w bardzo Hobbesowskim świecie²². Mamy dziś, twierdzi wielu, swoistego Lewiatana *à rebours*: rzeczywistość groźną z uwagi na swą nieprzewidywalność; życie społeczne, w którym jednostki nie mogą ufać sobie nawzajem, ponieważ przyznana im wolność i równość są czysto formalne, a korzystanie z nich zablokowane mechanizmami już nie naturalnymi (jak u Hobbesa), ale sztucznymi (porządkiem prawnym, instytucjonalnym, procesami społecznymi, liberalną *governmentality*, politycznością w znaczeniu *the political*, itp.). Prywatne zdaje się pochłaniać publiczne, a publiczne zdaje się pochłaniać prywatne. Uwolnienie takich wyobrażeń w filozofii politycznej, a tym bardziej przeniesienie ich bez głębszej refleksji na grunt prawa, może jednak w dłuższej perspektywie okazać się kosztowne. Już dziś widać, że na ponownym rozpętaniu walki między prywatnym a publicznym, wolnością i władzą, emocjonalnością i rozumem, korzystają przede wszystkim prądy nieliberalne. A więc te, które bardziej wierzą w Lewiatana niż w prywatną jednostkę, a od współczesnych liberałów i ich krytyków spod znaku marksizmu, neopsychoanalizy, szkoły frankfurckiej i teorii krytycznej otrzymują gotowy zestaw intelektualnych narzędzi, pozwalających w miarę potrzeb politycznych prezentować publiczne jako zawołowane prywatne, a prywatne jako dumnie publiczne.

Jako prawnicy, choćby przez wzgląd na „stary” liberalno-prawniczy sojusz, jesteśmy uprawnieni do włączenia się w toczony na gruncie współczesnej filozofii politycznej i teorii demokratycznego państwa spór, tym bardziej że migrują one coraz chętniej na grunt nam bliski, np. prawa konstytucyjnego. Skoro więc sami tak wiele zawdzięczamy zewnętrznym

²² M. Walzer, *Civil Society Argument* [w:] *Dimensions of radical democracy*, ed. Ch. Mouffe, London–New York 1995, s. 89–107.

inspiracjom, bez których nie byłoby takich nurtów, jak ekonomiczna analiza prawa, socjologiczna jurysprudencja, „prawo i literatura” czy *Critical Legal Studies* (i wielu innych), warto przypomnieć sobie o roli mądrości praktycznej i skorzystać z niej, by roztropnie przypominać i liberalizmowi, i jego krytykom, że Hobbesowski radykalizm nie jest jedynym możliwym stanowiskiem w sprawie relacji prywatnego i publicznego, a z tego, że jednoznacznie rozgraniczyć się takich obszarów nie da, nie wynika wcale, że sam podział jest zbędny.

Dr hab. Iwona Barwicka-Tylek, Uniwersytet Jagielloński, ORCID: 0000-0003-4482-9243

UWAGI O TREŚCI I ZAKRESIE POJĘCIA SANKCJI PODATKOWOPRAWNYCH

Bogumił Brzeziński

1. WPROWADZENIE

Problematyka sankcji wywołuje szczególne kontrowersje w tych dziedzinach prawa, w których wymierzana dolegliwość jest związana z głęboką ingerencją w prawa szczególnie chronione, takie jak wolność czy własność. Dotyczy to m.in. prawa podatkowego¹.

Leksykalna analiza wyrażenia „sankcja podatkowa” prowadzi do intuicyjnego wniosku, że chodzi o działania represyjne państwa wobec jednostki, będące reakcją na zachowania niezgodne z normami prawa podatkowego. Normatywna podstawa stosowania tych sankcji jest w tym ujęciu obojętna – sankcją podatkową będzie zarówno sankcja wynikająca z przepisów prawa karnego skarbowego, jak i z przepisów prawa podatkowego, a być może i z przepisów zaliczanych do innych dziedzin prawa.

Problematyka sankcji podatkowych ma swoją bogatą literaturę². Przedmiotem dalszych rozważań będą sankcje podatkowe w ścisłym tego słowa znaczeniu, tj. stosowane na podstawie przepisów prawa podatkowego, inaczej – sankcje podatkowoprawne³. Podstawowym celem artykułu jest rozstrzygnięcie kwestii przynależności do kategorii sankcji podatkowoprawnych kilku instytucji prawnych, które – jak dotąd – są różnie pod tym względem postrzegane. Uwagi koncentrują się wyłącznie na sankcjach natury pieniężnej, pomijając inne rodzaje sankcji podatkowoprawnych.

¹ P. Majka, *Sankcje w prawie podatkowym*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2010, s. 26.

² Zob. przykładowo P. Majka, *Sankcje w prawie podatkowym*, Warszawa 2011; I. Sepioło-Jankowska, *Optymalny model odpowiedzialności prawnej za czyny karne skarbowe*, Warszawa 2016; W. Maruchin, *Reforma zasad wymierzania i egzekwowania sankcji podatkowych*, Warszawa 2018.

³ Takie rozróżnienie stosuje m.in. P. Majka, *Sankcje...*, Warszawa 2011, s. 59–60.

2. POJĘCIE SANKCJI PODATKOWOPRAWNYCH

Na doktrynalne ujęcie sankcji podatkowych wpływają – niekorzystnie, moim zdaniem – dwie okoliczności. Pierwsza z nich to próby zastosowania w prawie podatkowym koncepcji sankcji wypracowanych na gruncie innych gałęzi prawa⁴. Wydaje się to reminiscencją stanu nauki prawa w okresie powojennym – co najmniej do końca XX w. – kiedy to panowała koncepcja jedności prawa finansowego, gromadzącego regulacje prawne dotyczące publicznej gospodarki finansowej, ale także wielu działów gospodarki finansowej prowadzonej nie przez państwo, a państwowe jednostki organizacyjne (przedsiębiorstwa, banki instytucje ubezpieczeniowe itd.).

Stąd, przykładowo, mowa o sankcji nieważności, charakterystycznej dla prawa cywilnego i nieznajdującej w istocie zastosowania w prawie podatkowym. Prawo podatkowe operuje koncepcją bezskuteczności określonych działań podatnika (i to w kilku zaledwie sytuacjach⁵), ale nie sankcją nieważności. Bezskuteczność nie jest sankcją, a zaledwie formą utrzymania porządku w prawie podatkowym.

Okoliczność druga jest taka, że nazewnictwo stosowane w ustawodawstwie podatkowym w odniesieniu do sankcji podatkowoprawnych bywa mylące. Przykładem może być art. 112b ustawy z 15.03.2004 r. o podatku od towarów i usług⁶, w którym mowa o dodatkowym zobowiązaniu podatkowym, będącym postacią sankcji za wskazane tam niedociągnięcia w wypełnianiu przez podatników ich obowiązków. Użycie na określenie tej sankcji wyrażenia „dodatkowe zobowiązanie podatkowe” jest oczywistym błędem pojęciowo-terminologicznym. Wyrażenie „zobowiązanie podatkowe” jest zdefiniowane w art. 5 Ordynacji podatkowej, z którego to przepisu wynika, że warunkiem *sine qua non* powstania obowiązku podatkowego jest wcześniejsze (bądź nawet jednocześnie) powstanie obowiązku podatkowego⁷. Natomiast obowiązek podatkowy może powstać wyłącznie na gruncie określonego podatku. Koniecznym elementem konstrukcji podatku jest jego przedmiot, a za taki – według dość po-

⁴ Przegląd katalogów sankcji prawa finansowego (a nie tylko prawa podatkowego, które niegdyś uważane było za jego część składową), formułowanych przez M. Mazurkiewicza, J. Małeckiego i H. Dzwonkowskiego, przedstawia A. Gomułowicz [w:] A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2002, s. 191–192.

⁵ Zob. art. 81b § 2 i 2a ustawy z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.), dalej: o.p.

⁶ Dz.U. z 2022 r. poz. 931 ze zm., dalej: u.p.t.u.

⁷ Zob. art. 5 o.p.

wszechnie prezentowanych w doktrynie poglądów – może być uznana tylko sytuacja, mająca bardziej lub mniej wyraźny aspekt ekonomiczny, wyrażający się w osiągnięciu dochodu (przychodu), posiadaniu majątku bądź konsumpcji⁸.

Żaden z tych elementów nie występuje w wypadku tzw. dodatkowego zobowiązania podatkowego. Pogląd, że sankcje (także pieniężne) z natury nie mają charakteru podatkowego, rozpowszechniony jest m.in. w piśmiennictwie i orzecznictwie niemieckim⁹.

Jeżeli uznać, że pojęcie sankcji *sine qua non* wiąże się z elementem represji za działanie (zaniechanie) prowadzące do naruszenia przepisu prawa podatkowego, to uzasadnione byłoby przyjęcie koncepcji, w myśl której cechy sankcji podatkowoprawnej to:

- 1) działanie władzy publicznej,
- 2) powzięte wobec podmiotu organizacyjnie niepodporządkowanego,
- 3) będące reakcją na zachowanie krytycznie oceniane z punktu widzenia potrzeby poprawnego działania systemu podatkowego (delikt podatkowy),
- 4) prowadzące do pogorszenia sytuacji podatnika w stosunku do stanu istniejącego wcześniej (element represji),
- 5) przewidziane (dopuszczone) przepisami prawa podatkowego.

3. PODSTAWOWE PROBLEMY BUDOWY SYSTEMU SANKCJI PODATKOWYCH

Budowa systemu sankcji podatkowych, kształt poszczególnych sankcji oraz zasady ich stosowania rodzą problemy, których jest co najmniej kilka.

⁸ Zob. przykładowo A. Giannini, *Instituzioni di diritto tributario*, Milan 1965, s. 149 i n.; A. Berliri, *Principi di diritto tributario*, t. 2, Milan 1972, s. 104 i n.

⁹ W Niemczech już w czasie obowiązywania Reichsabgabenordnung z 1919 r. ukształtował się pogląd, w myśl którego świadczenia pieniężne pobierane na rzecz państwa, których pierwotnym, podstawowym celem nie jest cel fiskalny, nie jest podatkiem; zob. I. Mirek, *Daniny publiczne w prawie niemieckim*, Warszawa 1999, s. 175–176 i cytowana tam literatura. Podobnie – w odniesieniu do tzw. dodatkowego zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług – M. Duda, *Ustalenie dodatkowego zobowiązania podatkowego w systemie podatku od towarów i usług 1993–2005*, „Rocznik Nauk Prawnych” 2006/1, s. 153. Zob. też A. Nita, *Kontrowersje wokół dodatkowego zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług [w:] Podatek od towarów i usług. Studia*, red. B. Brzeziński, Rzeszów 2003, s. 174.

Po pierwsze, problemem strategicznym dla problematyki sankcji podatkowych jest znalezienie granicy między obszarem zachowań, dla których właściwe byłoby stosowanie sankcji karnych, przewidzianych w prawie karnym skarbowym, a sankcji podatkowych, przewidzianych w ustawach z zakresu prawa podatkowego, tj. sankcji podatkowoprawnych.

Ogólną wskazówką polityki stosowania sankcji byłaby tu – jak się wydaje – waga naruszonych bądź tylko zagrożonych interesów finansowych związków publicznoprawnych. W wypadku stosunkowo drobnych, ale częstych naruszeń porządku prawnego nie należy raczej uruchamiać skomplikowanego mechanizmu odpowiedzialności karnej, lecz nakładać kary pieniężne w trybie pozasądowym – chociaż pod sądową kontrolą w aspekcie ich legalności – tanio i szybko¹⁰.

Po drugie, problemem jest relacja sankcji podatkowoprawnych z jednej strony i sankcji karnych z drugiej – w sytuacji ich zbiegu. Celowo nie mówi się tu o zbiegu norm czy też zbiegu przepisów, bo to możliwe jest jedynie w ramach jednego działu prawa (np. prawa karnego). Tutaj natomiast chodzi o sytuację, w której to samo naganne zachowanie podatnika umożliwia zastosowanie zarówno sankcji karnej, jak i podatkowej, gdyż opisy czynów w hipotezach norm sankcjonujących prawa karnego i prawa podatkowego są po części przynajmniej zbieżne. W tej sytuacji pojawia się pytanie, czy zasadne/możliwe jest stosowanie obu tych sankcji, czy też może jedna z nich jest „ważniejsza” od drugiej, czy też może zastosowanie jednej z sankcji (niezależnie która to będzie) wyłącza stosowanie drugiej¹¹.

Po trzecie, problemem jest sztywność systemu sankcji podatkowoprawnych, wyrażająca się zarówno w automatyzmie ich stosowania, jak i zdeterminowanej z góry ich wysokości. To wyraźnie odróżnia sankcje budowane w prawie karnym od sankcji prawa podatkowego. Te pierwsze uzależniają karę np. od stopnia zawinienia oraz innych okoliczności sprawy (wysokość ewentualnej szkody, próba jej naprawienia przez sprawcę itd.). Te drugie łączą jedynie fakt z osobą, której można go przypisać. Może to znaleźć uzasadnienie w wypadku uchybień mniejszej wagi, gdzie szkodliwość społeczna zachowania sprawcy nie jest znaczna, a ewentualne skutki finansowe dla związku publicznoprawnego są niewielkie bądź też żadne.

Po czwarte, problemem jest też uznanie, czy i w jakiej sytuacji sankcja podatkowoprawna może być uznana jednocześnie za sankcję o charak-

¹⁰ Na temat problemu stosowania sankcji karnych i podatkowych do tego samego czynu zob. interesujący artykuł I. Sepioło-Jankowskiej, *Podobieństwo sankcji karnych oraz sankcji podatkowych*, Prok. i Pr. 2020/2, s. 84 i n.

¹¹ Zob. B. Gryziak, *Sankcje podatkowe a sankcje karne – kumulacja czy alternatywa?*, „Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020/10, s. 13 i n.

terze karnym. Przykładowo, sankcja podatkowoprawna w prawie wewnętrznym nie musi być uznana za takową np. w prawie międzynarodowym, gdzie ocenia się raczej nie to, kto sankcję stosuje, ale to, jaka jest siła represji za tą sankcją stojąca¹².

Po piąte, problemem może być technika prawna nakładania sankcji. Klasycznym sposobem jest wydawanie decyzji administracyjnej nakładającej sankcję. Można też wyobrazić sobie działanie sankcji *ex lege*, co skutkowałoby koniecznością „samoobliczenia” sankcji przez podatnika. W praktyce prawodawczej przeważa technika pierwsza; racjonalny wybór między obiema technikami powinien uwzględniać specyfikę danego podatku oraz okoliczności nakładania sankcji.

4. DYSKUSYJNE KWESTIE ZAKRESU POJĘCIA SANKCJI PODATKOWOPRAWNYCH

4.1. Odsetki za zwłokę i opłata prolongacyjna

Dyskusyjny jest pogląd, że obowiązek zapłaty odsetek za zwłokę jest rodzajem sankcji podatkowej¹³. Odsetki pełnią w oczywisty sposób funkcję kompensacyjną – są pieniężnym ekwiwalentem uszczerbku majątkowego, powstałego na skutek opóźnionego otrzymania należnej kwoty podatku przez podmiot uprawniony z tego tytułu. Obowiązek zapłaty podatku można byłoby uznać za sankcyjny wówczas, gdyby stopa procentowa, w oparciu o którą obliczana jest w konkretnym przypadku kwota odsetek, w istotnym stopniu była wyższa od tej, która jest aktualnie stosowana w wypadku pozyskiwania kapitału na otwartym rynku finansowym. W innym wypadku chodzi jedynie o przywrócenie równowagi w rozliczeniach pieniężnych: skoro podatnik korzystał bezpodstawnie z zasobów pieniężnych, które powinny być w tym czasie w dyspozycji związku publicznoprawnego, to tenże związek w tym samym czasie z nich nie korzystał – chociaż powinny być w tym czasie w jego dyspozycji.

Gdyby stopa odsetek za zwłokę przewyższała średnią stopę oprocentowania kapitału pozyskiwanego na otwartym rynku, to można byłoby mówić o sankcyjnym charakterze nadwyżki kwoty odsetek za zwłokę nad

¹² Zob. A. Brzezińska-Rawa, A. Franczak, *Poglądy nauki prawa podatkowego na stosowanie art. 6 ust. 1 EKPCz w sprawach podatkowych* [w:] *Ochrona praw podatnika. Diagnoza sytuacji*, red. A. Franczak, Warszawa 2021, s. 61.

¹³ Tak przykładowo J. Orłowski, *Pojęcie i klasyfikacja sankcji w prawie podatkowym*, „*Studia Prawnoustrojowe*”, UMW Olsztyn 2008/8, s. 126–127.

kwotą odpowiadającą średniej rynkowej. W tej sytuacji można byłoby mówić o hybrydowym, kompensacyjno-represyjnym charakterze odsetek za zwłokę od należności podatkowych.

To samo – *mutatis mutandis* – da się powiedzieć o opłacie prolongacyjnej¹⁴, której wysokość, współcześnie, nie pozwala nawet doszukiwać się elementu represji. Opłata prolongacyjna jest zresztą elementem *sui generis* ugody między administracją podatkową a podatnikiem, której wyrazem jest uznaniowa decyzja o odroczeniu terminu płatności podatku bądź też rozłożeniu podatku na raty, gdzie trudno dopatrzeć się jakiegokolwiek śladu deliktu podatkowego.

4.2. Utrata prawa od ulgi podatkowej/zwolnienia podatkowego

Utrata prawa do ulgi podatkowej/zwolnienia podatkowego, może być, ale nie musi być sankcją podatkową¹⁵. Tutaj niezbędne jest rozróżnienie dwóch sytuacji.

Pierwsza polegałaby na tym, że podatnik korzysta z ulgi podatkowej, nie spełniając warunków, jakie przewiduje prawo. Niespełnienie warunków jest kryterium obiektywnym: nie ma – przynajmniej we współczesnym prawie – dla utraty prawa do ulgi czy zwolnienia znaczenia to, czy podatnik miał świadomość tego stanu rzeczy w momencie, w którym bądź to występował do organu podatkowego z wnioskiem o wydanie decyzji przyznającej ulgę, bądź to gdy uwzględniał kwotę ulgi w zeznaniu podatkowym w podatku, w którym zobowiązanie powstaje z mocy prawa. Pozbawienie podatnika prawa do ulgi i będące tego odbiciem korekty rozliczeń podatkowych to w istocie przywrócenie stanu zgodnego z prawem. Chociaż w konkretnej sytuacji obowiązek zapłaty zaległości podatkowej może być dla podatnika uciążliwy, to trudno byłoby znaleźć wobec tego jakąś rozsądną alternatywę. W standardowych sytuacjach żąda się przecież od podatnika, żeby – kolokwialnie – oddał to, co „otrzymał”, a co mu się nie należało.

Sytuacja druga polegałaby na tym, że podatnik uzyskał prawo do korzystania z ulgi podatkowej w sytuacji, w której ulga jest *sui generis* premią za określone zachowanie, ważne z punktu widzenia efektywności systemu podatkowego (np. niewadliwe i rzetelne prowadzenie dokumentacji podatkowej). Zachowania niezgodne z tym ostatnim wyznacznikiem prowadzą wówczas do zastosowania represji polegającej na utracie przez

¹⁴ Art. 57 o.p.

¹⁵ Z zakresu pojęcia sankcji wyłącza generalnie te instytucje prawne J. Orłowski, *Pojęcie...*, s. 132.

podatnika ulgi bądź zwolnienia prawa podatkowego. Sankcyjny charakter pozbawienia prawa do korzystania z tych instytucji jest oczywisty.

4.3. Szacowanie elementów podstawy opodatkowania

Szacowanie elementów konstrukcji podatku, jak ma to miejsce w wypadku podstawy opodatkowania w podatkach dochodowych oraz w wypadku ustalania dochodu w ramach realizacji zasad oceny podatkowej cen transferowych, nie może być ani w jednym, ani w drugim wypadku uznane za sankcję podatkową¹⁶.

Szacowanie podstawy opodatkowania, znajdujące podstawę w przepisie art. 23 o.p., ma miejsce przede wszystkim wówczas, gdy podatnik popełnia uchybienia w zakresie prowadzenia ksiąg podatkowych.

Szacowanie podstawy opodatkowania ma na celu możliwie dokładne odtworzenie tych elementów rzeczywistości gospodarczej, co do których nie ma danych ewidencyjnych, a które są niezbędne do ustalenia prawidłowej wysokości podatku. Im bardziej rezultat szacowania zbliżony będzie do rzeczywistości, tym lepiej. Wymaga zresztą tego wprost art. 23 § 5 o.p., stanowiąc, że określenie podstawy opodatkowania w drodze oszacowania powinno zmierzać do określenia jej wysokości zbliżonej do rzeczywistej podstawy opodatkowania.

Nie ma tu więc miejsca dla działania sankcyjnego. Jako sankcję (bezprawną) można by uznać szacowanie wówczas, gdyby organ podatkowy dokonujący szacowania przez niestaranność albo też celowo rezultat szacowania zawyżył, co prowadziłoby do określenia wysokości podatku wyższej niż ta, która zostałaby wyliczona w wypadku szacowania rzetelnego.

W wypadku ustalania w drodze szacunkowej cen transferowych ustala się wspomniane ceny w oderwaniu od rzeczywistości gospodarczej, co może prowadzić do obciążenia podatnika kwotą wyższą niż ta, która powinna być zapłacona w sytuacji opodatkowania w oparciu postanowienia umowne¹⁷. Niemniej jednak to podwyższone opodatkowanie jest w tym wypadku elementem konstrukcji podatku – wytworem reguł obowiązujących podatnika już w momencie rozpoczynania opodatkowanej działalności. Stosowanie przepisów dotyczących cen transferowych nie jest odpowiedzią czy reakcją na jakikolwiek delikt ze strony podatnika, nie ma bowiem zakazu stosowania przez podatników powiązanych cen

¹⁶ Z nieznanymi powodów szacowanie podstawy opodatkowania uznawał za sankcję H. Dzwonkowski, *Sankcje podatkowe*, Raport Nr 116, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, październik 1997 r., s. 4.

¹⁷ Zob. art. 11a i n. ustawy z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1800 ze zm.); art. 23m i n. ustawy z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.).

innych niż rynkowe – są jednak z góry określone reguły ustalania wysokości podatku wtedy, gdy zastosowane ceny odbiegają od cen rynkowych. Niedogodność sytuacji, w jakiej może w związku z tym znaleźć się podatnik, nie jest rezultatem deliktu, *ergo* – nie można jej uważać za sankcję podatkowoprawną.

4.4. Egzekucja zaległości podatkowych

Wątpliwe jest uznawanie za rodzaj sankcji podatkowej egzekucji zaległości podatkowych¹⁸. Egzekucja zaległości podatkowych przynosi podatnikowi rozmaite niedogodności, takie choćby jak ponoszenie kosztów jej prowadzenia. Podobnie jak w wypadku odsetek od zaległości podatkowych, egzekucja ma prowadzić do przywrócenia ekonomicznej równowagi, zdeterminowanej przepisami prawa podatkowego, a zakłóconej niezapłaceniem podatku.

To, że egzekucja wywołuje rozmaite niedogodności dla podatnika, a wyegzekwowanie w tym momencie zaległości podatkowej pogarsza sytuację majątkową podatnika, jest faktem. Niemniej jest to prosta konsekwencja tego, że w okresie wcześniejszym podatnik „poprawiał” swoją sytuację majątkową kosztem związku publicznoprawnego, nie płacąc podatku w terminie.

Gdyby jednak – hipotetycznie – uznać egzekucję zaległości podatkowych za sankcję podatkową, to należałoby przyjąć że „sankcja” dotyczy jedynie tego, wobec którego egzekucja okazała się skuteczna, a więc ostatecznie jego podatek został „zapłacony” taką określną drogą. Ten, wobec którego egzekucja okazała się bezskuteczna, żadnej dolegliwości finansowej nie odczuje.

5. ZAGADNIENIE PEŁNEGO ZDETERMINOWANIA WYSOKOŚCI PIENIĘŻNYCH SANKCJI PODATKOWYCH

Cechą odróżniającą standardowe sankcje podatkowe od sankcji karnych jest – nie tylko w polskim prawie – aprioryczne zdefiniowanie ich wysokości. Ustawodawca określa sytuację, w której sankcja znajdzie zastosowanie, a jednocześnie – w wypadku sankcji finansowych – jej wysokość (kwotę) bądź sztywną zasadę ustalania tej wysokości.

Rozwiązanie takie – mimo swojej prostoty, a przy tym możliwości szybkiego stosowania sankcji – budzi jednak istotne wątpliwości w aspek-

¹⁸ Uzasadnione wątpliwości formułuje w tym zakresie P. Majka, *Sankcje...*, Warszawa 2011, s. 51.

cie zasady sprawiedliwości. Nie bierze się tu pod uwagę ani winy sprawcy, ani nawet stanu świadomości faktu naruszenia prawa w momencie, w którym naruszenie owo miało miejsce. Nie uwzględnia się też stopnia natężenia złej woli sprawcy, uporczywości wadliwego prawnego postępowania itd. Pojawia się nieuchronnie pytanie, czy prostota, taniość i szybkość *a priori* skalibrowanych sankcji nie jest aby osiągnięta za zbyt wysoką cenę. Trzeba zaznaczyć, że znane są systemy sankcji podatkowoprawnych (np. we Włoszech), gdzie została wdrożona indywidualizacja wysokości sankcji – w pewnej mierze na wzór prawa karnego¹⁹.

Sugestię, że jest to pożądany kierunek systemu sankcji podatkowych, można odnaleźć w wyroku TSUE z 15.04.2021 r.²⁰ Trybunał stwierdził mianowicie, że: „Artykuł 273 dyrektywy Rady 2006/112/WE z 28.11.2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej i zasadę proporcjonalności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisom krajowym, które nakładają na podatnika, który błędnie zakwalifikował transakcję zwolnioną z podatku od wartości dodanej (VAT) jako transakcję podlegającą temu podatkowi, sankcję wynoszącą 20% kwoty zawyżenia zwrotu VAT nienależnie żądanej, w zakresie, w jakim sankcja ta ma zastosowanie bez rozróżnienia zarówno w sytuacji, w której nieprawidłowość wynika z błędu w ocenie popełnionego przez strony transakcji co do podlegania przez dostawę opodatkowaniu, który to błąd cechuje brak przesłanek wskazujących na oszustwo i uszczuplenia wpływów do skarbu państwa, jak i w sytuacji, w której nie występują takie szczególne okoliczności”²¹.

Trybunał wskazał, że kompetencje państw członkowskich – także do określania sankcji w VAT – powinny być wykonywane z poszanowaniem prawa Unii i jego ogólnych zasad, w tym w szczególności zasady proporcjonalności. Dla ustalenia, czy sankcja jest zgodna z zasadą proporcjonalności, należy uwzględnić w szczególności charakter i wagę sankcjonowanego naruszenia prawa, którego ukaraniu służy ta sankcja, oraz sposób ustalania jej kwoty²².

¹⁹ Zob. B. Gryziak, *O quasi-karnej ewolucji sankcji podatkowych na przykładzie dodatkowego zobowiązania podatkowego oraz odsetek za zwłokę (polsko-włoska analiza porównawcza)*, „Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020/7, s. 4 i n.

²⁰ C-935/19, Grupa Warzywna Sp. z o.o. przeciwko Dyrektorowi Izby Administracji Skarbowej we Wrocławiu, EU:C:2021:287.

²¹ Zob. art. 273 dyrektywy Rady 2006/112/WE z 28.11.2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.Urz. UE L 347, s. 1, ze zm.).

²² Podobnie orzekł i argumentował TS w wyroku z 26.04.2017 r., C-564/15, Tibor Farkas przeciwko Nemzeti Adó-és Vámhivatal Dél-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága, EU:C:2017:302, pkt 59 i 60.

Aktualne brzmienie art. 112b ust. 2 u.p.t.u. nie daje organom podatkowym możliwości indywidualizowania sankcji w celu zapewnienia realizacji proporcjonalności. Jest to kwestia ważna, wymagająca interwencji ustawodawcy, ale jeszcze ważniejsze są dwie okoliczności związane ze wspomnianym wyrokiem:

- 1) przekonanie Trybunału, że także w sferze sankcji podatkowych możliwe, a niekiedy niezbędne jest ich indywidualizowanie w kontekście społecznych kryteriów oceny zachowań ludzkich (skutki naruszenia przepisów prawa podatkowego, stosunek sprawcy do czynu itd.);
- 2) konsekwentne umacnianie przez Trybunał zasady proporcjonalności w roli stabilizatora stosunków prawnych na obszarze prawa europejskiego.

6. KONKLUZJE

Powyższe rozważania prowadzą do następujących wniosków.

Po pierwsze, zgodnie z intuicjami języka powszechnego – w sytuacji braku prawnej definicji sankcji – należałoby przyjąć, że sankcyjny charakter mają tylko instytucje prawne o charakterze represyjnym. Nie ma żadnych dobrych powodów ku temu, aby pojęcie sankcji rozszerzać także na instytucje o charakterze restytucyjnym.

Po drugie, pożądane byłoby sprecyzowanie i wdrożenie do praktyki legislacyjnej kryteriów rozgraniczających obszar stosowania sankcji o charakterze karnym i sankcji podatkowych o charakterze administracyjnym, budowanych na gruncie prawa podatkowego.

Po trzecie, niezbędne jest uporządkowanie sfery terminologiczno-pojęciowej w zakresie sankcji podatkowoprawnych, a w szczególności wyeliminowanie z tego zakresu instytucji o charakterze li tylko restytucyjnym, takich jak odsetki za zwłokę, opłata prolongacyjna czy też znoszenie egzekucji zaległości podatkowych, a także potencjalnie niekorzystnych dla podatnika rozwiązań prawa materialnego (np. ograniczeń w zakresie kosztów uzyskania przychodów czy szacowania podstawy opodatkowania).

Po czwarte, niezbędne jest – w świetle ogólnych trendów w prawie – odejście od automatyzmu stosowania sankcji prawa podatkowego i rekonstrukcji systemu sankcji podatkowoprawnych z uwzględnieniem możliwości miarkowania wysokości sankcji, a także odstępowania od ich wymierzania.

Prof. dr hab. Bogumił Brzeziński, Uniwersytet Jagielloński, ORCID: 0000-0003-3923-5627

WYBRANE ASPEKTY DOCHODZENIA ROSZCZEŃ MAJĄTKOWYCH WYNIKAJĄCYCH Z ROZPORZĄDZEŃ NR 261/2004 ORAZ NR 2111/2005 W ZNOWELIZOWANYM PRAWIE LOTNICZYM

Błażej Bugajski

1. WPROWADZENIE

Na mocy ustawy z 14.12.2018 r. o zmianie ustawy – Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw¹ nastąpiła istotna nowelizacja Prawa lotniczego², która weszła w życie z dniem 1.04.2019 r.³ Obszerna modyfikacja regulacji przyjętych w polskim prawie lotniczym miała na celu dostosowanie ich do nowych lub znowelizowanych przepisów prawa Unii Europejskiej m.in. w zakresie odnoszącym się do praw pasażerów⁴.

W celu uporządkowania przepisów dotyczących ochrony praw pasażerów dział Xa Prawa lotniczego zatytułowany „Ochrona praw pasażerów” został podzielony na trzy rozdziały: rozdział 1 – „Postępowanie w sprawach pozasądowego rozwiązywania sporów pasażerskich”, rozdział 2 – „Nadzór w zakresie praw pasażerów”, oraz rozdział 3 – „Dochodzenie roszczeń”. O skutecznym egzekwowaniu praw przysługujących pasażerom decydować będzie przede wszystkim praktyka stosowania regulacji zamieszczonych w rozdziałach 1 i 3⁵.

Nowa regulacja pozasądowego postępowania w zakresie rozwiązywania sporów pasażerskich (rozdział 1) ma na celu implementację w Prawie lotniczym postanowień dyrektywy Parlamentu Europejskiego

¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 235.

² Ustawa z 3.07.2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1235), dalej: pr. lot.

³ Zob. art. 19 nowelizacji z 14.12.2018 r.

⁴ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw, VIII kadencja, druk sejm. nr 2988, s. 1–5.

⁵ Zasady sprawowania nadzoru nad przewoźnikami lotniczymi, organizatorami turystyki, sprzedawcami biletów oraz zarządzającymi lotniskami zostały pominięte w ramach niniejszej analizy, ponieważ nie mają bezpośredniego wpływu na sytuację prawną pasażera (por. art. 205b pr. lot.).

i Rady 2013/11/UE z 21.05.2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich)⁶. Dyrektywa ta została już implementowana do prawa polskiego na mocy ustawy z 23.09.2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich⁷, lecz modyfikacja Prawa lotniczego miała na celu uwzględnienie szczegółowych rozwiązań, które odpowiadają specyfice przewozu lotniczego⁸.

Z praktycznego punktu widzenia duże znaczenie zyskują korekty postępowania reklamacyjnego, ponieważ powinno ono obligatoryjnie poprzedzać wszczęcie procedury pozasądowego rozwiązywania sporu pasażerskiego⁹ albo dochodzenie roszczeń bezpośrednio przed sądem¹⁰. Wśród przyjętych uregulowań pojawiły się nowe rozwiązania, których funkcjonowanie może w praktyce wzbudzać wątpliwości interpretacyjne. W szczególności na uwagę zasługują skutki prawne zaniechań przewoźnika lotniczego, organizatora turystyki albo sprzedawcy biletów w ramach procedury reklamacyjnej.

2. POZASĄDOWE ROZWIĄZYWANIE SPORÓW PASAŻERSKICH

Pozasądowym rozwiązywaniem sporów pasażerskich objęto spory między pasażerem a przewoźnikiem lotniczym wynikające z rozporządzenia (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.02.2004 r. ustanawiającego wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 295/91¹¹ oraz spory między pasażerem a przewoźnikiem lotniczym, organizatorem turystyki albo sprzedawcą biletów w zakresie roszczeń majątkowych, które mają źródło w rozporządzeniu (WE) nr 2111/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z 14.12.2005 r. w sprawie ustanowienia wspólnotowego wykazu przewoźników lotniczych podlegających zakazowi wykonywania przewozów w ramach Wspólnoty i informowania pasażerów korzystających z transportu lotniczego o tożsamości przewoźnika lotniczego wy-

⁶ Dz.Urz. UE L 165, s. 63.

⁷ Dz.U. poz. 1823, dalej: u.p.r.s.k.

⁸ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw, s. 62.

⁹ Zob. art. 205a ust. 8 *in fine* pr. lot.

¹⁰ Zob. art. 205c ust. 1 *in fine* pr. lot.

¹¹ Dz.Urz. UE L 46, s. 1.

konującego przewóz oraz uchylającym art. 9 dyrektywy 2004/36/WE¹². Podmiotem prowadzącym postępowanie ustanowiono Rzecznika Praw Pasażerów (dalej: RPP)¹³, który działa przy Prezesie Urzędu Lotnictwa Cywilnego¹⁴.

Prima facie można odnieść wrażenie, że procedura pozasądowego rozwiązywania sporów pasażerskich dotyczy wyłącznie pasażerów będących konsumentami, ponieważ art. 205a ust. 2 pr. lot. statuuje RPP jako podmiot uprawniony do prowadzenia postępowania w sprawie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich w rozumieniu ustawy z 23.09.2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich oraz ustanawia go osobą prowadzącą postępowanie na podstawie tej ustawy¹⁵. W zakresie nieuregulowanym przez Prawo lotnicze ustawodawca przewidział wyraźnie stosowanie przepisów wspomnianej ustawy, o ile w Prawie lotniczym nie zamieszczono odmiennej regulacji (art. 205a ust. 18 pr. lot.). Dokładna analiza obowiązujących przepisów nakazuje jednak uznać, że przez pojęcie pasażera należy rozumieć nie tylko konsumenta. Za taką interpretacją przemawia zestawienie brzmienia ust. 2 i 18 w art. 205a pr. lot. Wprawdzie w art. 205a ust. 2 pr. lot. ustawodawca nawiązuje wprost do postępowania w rozumieniu ustawy o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich, lecz art. 205a ust. 18 *in fine* pr. lot. przesądza, że spór może być prowadzony również między przedsiębiorcami. Zaprezentowana interpretacja pozostaje zgodna z wolą projektodawców, którzy podkreślili, że ma ona związek z zakresem możliwych żądań zgłaszanych przez podmioty wymienione w rozporządzeniu nr 261/2004 oraz rozporządzeniu nr 2111/2005, ponieważ wśród nich znajdują się również osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą albo osoby fizyczne odbywające lot w związku z wykonywaniem działalności na rzecz innych podmiotów¹⁶.

Na mocy art. 205a ust. 9 pr. lot. przewidziano trzy sposoby wniesienia skargi. Po pierwsze, może to nastąpić w postaci papierowej – skierowanej na adres Urzędu Lotnictwa Cywilnego, przy którym funkcjonuje RPP. Po drugie, dopuszczalne jest wniesienie skargi w postaci elektronicznej za pośrednictwem elektronicznej platformy usług administracji

¹² Dz.Urz. UE L 344, s. 15, ze zm.

¹³ Na temat pozycji ustrojowej RPP zob. art. 205a ust. 3–7 pr. lot.

¹⁴ Zob. art. 205a ust. 1 pr. lot.

¹⁵ Zgodnie z art. 2 pkt 1 i 2 u.p.r.s.k. zakres pojęcia konsumenta bądź przedsiębiorcy ustala się na podstawie przepisów ustawy z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.).

¹⁶ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw, s. 62.

publicznej (ePUAP). Po trzecie, skarga może zostać wniesiona za pomocą umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Lotnictwa Cywilnego formularza kontaktowego przeznaczonego do składania skarg pasażera. Przyjęte rozwiązanie zasługuje na akceptację, gwarantując szeroki dostęp do inicjowania postępowania przez pasażera w sposób, który zależy od jego indywidualnych preferencji w zakresie formy komunikacji.

Wniesienie skargi może nastąpić nie tylko w języku polskim, lecz także w języku angielskim (art. 205a ust. 11 zdanie pierwsze pr. lot.). Konstrukcja taka nie wzbudza zastrzeżeń, ponieważ transgraniczny charakter połączeń lotniczych czyni prawdopodobnym korzystanie z ochrony przez pasażerów niewładających językiem polskim.

Zgodnie z art. 205a ust. 18 pr. lot. w zw. z art. 41 ust. 1 u.p.r.s.k. postępowanie przed RPP jest nieodpłatne. Wprowadzie wskazana powyżej regulacja dopuszcza zamieszczenie w regulaminie pobierania opłat, o ile ich łączna wysokość nie utrudnia znacząco dostępu do pozasądowego rozwiązywania sporu, jednak § 9 ust. 1 Regulaminu pozasądowego rozwiązywania sporów pasażerskich przez Rzecznika Praw Pasażerów przy Prezesie Urzędu Lotnictwa Cywilnego z 14.10.2020 r.¹⁷ wprost stanowi, że postępowanie takie jest nieodpłatne. Z punktu widzenia konieczności poniesienia potencjalnych kosztów przez pasażera konstrukcja taka pozostaje zatem wyjątkowo atrakcyjna.

Rozwiązanie sporu powinno zasadniczo nastąpić w terminie nie dłuższym niż 90 dni kalendarzowych od dnia otrzymania przez RPP kompletnej skargi pasażera, ale termin ten może zostać przedłużony na zgodny wniosek stron postępowania (art. 205a ust. 14 pr. lot.). Postępowanie przed RPP ma charakter dobrowolny zarówno dla przewoźnika lotniczego, organizatora turystyki albo sprzedawcy biletów, jak i dla pasażera. W przypadku braku zgody na udział w postępowaniu ze strony przewoźnika lotniczego organizatora turystyki albo sprzedawcy biletów bądź braku odpowiedzi w terminie 21 dni od dnia otrzymania pisma RPP informującego o wszczęciu postępowania, ulega ono zakończeniu. Skutek ten dotyczy także sytuacji, w której nie dojdzie do rozwiązania sporu w ustawowo przewidzianym terminie (art. 205a ust. 16 pr. lot.). Konsekwencję dobrovolności postępowania przed RPP stanowi niewiążący charakter ugody zawieranej przed RPP. Nie może ona bowiem zostać poddana egzekucji na zasadach przewidzianych dla wyroku sądowego¹⁸.

¹⁷ https://pasazerlotniczy.ulc.gov.pl/upload/Regulaminy/REGULAMIN_ADR_RPP_ULC_v.PL_.pdf (dostęp: 12.08.2022 r.), dalej: Regulamin RPP.

¹⁸ Zob. § 9 ust. 4 Regulaminu RPP.

Wszczęcie postępowania przez RPP – co zasługuje w pełni na akceptację – nie stanowi przeszkody dla dalszego dochodzenia roszczeń na drodze postępowania sądowego¹⁹.

3. NOWE ZASADY POSTĘPOWANIA REKLAMACYJNEGO

Dochodzenie roszczeń majątkowych wynikających z przepisów rozporządzenia nr 261/2004 oraz rozporządzenia nr 2111/2005 przysługuje pasażerowi po wyczerpaniu postępowania reklamacyjnego (art. 205c ust. 1 *in fine* pr. lot.)²⁰.

Na mocy znowelizowanych przepisów reklamacja może zostać wniesiona w formie pisemnej albo w formie elektronicznej w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego (art. 205c ust. 3 pr. lot.). Zgodnie z art. 205c ust. 4 pr. lot., jeżeli przewoźnik lotniczy, organizator turystyki albo sprzedawca biletów zapewnia możliwość złożenia reklamacji drogą elektroniczną, wówczas pasażer jest uprawniony do złożenia reklamacji w formie dokumentowej w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego. Reklamacja taka powinna zostać wniesiona za pośrednictwem poczty elektronicznej lub formularza elektronicznego zamieszczonego na stronie internetowej tego przewoźnika lotniczego, organizatora turystyki albo sprzedawcy biletów. Złożenie przez pasażera reklamacji w formie dokumentowej nakłada ponadto na przewoźnika lotniczego, organizatora turystyki albo sprzedawcę biletów obowiązek niezwłocznego przesłania pasażerowi – na trwałym nośniku informacji – potwierdzenia otrzymania reklamacji złożonej w ten w sposób (art. 205c ust. 5 pr. lot.). Przyjęte rozwiązanie zasługuje na akceptację, ponieważ gwarantuje uwzględnienie interesów

¹⁹ Zob. § 9 ust. 5 Regulaminu RPP.

²⁰ Na temat rozwiązań obowiązujących przed wejściem w życie nowelizacji prawa lotniczego zob. M. Żylicz, *Zasady odpowiedzialności za szkody na osobie pasażera w międzynarodowym, europejskim i polskim prawie lotniczym*, „Palestra” 2004/5–6, s. 48 i n.; A. Konert, *Odpowiedzialność cywilna przewoźnika lotniczego*, Warszawa 2010, s. 187 i n.; M. Żylicz, *Prawo lotnicze międzynarodowe, europejskie i krajowe*, Warszawa 2011, s. 139 i n., 388 i n.; A. Konert [w:] *Prawo lotnicze. Komentarz*, red. M. Żylicz, Warszawa 2016, s. 821 i n.; D. Ambrożuk, O „przemienności drogi dochodzenia roszczeń” przysługujących podróżnym na podstawie rozporządzenia nr 261/2004, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2017/3, s. 48 i n.; A. Konert, M. Sekuła-Leleno, *Charakter prawny roszczenia o odszkodowanie wynikającego z rozporządzenia (WE) 261/2004*, PiP 2017/3, s. 77 i n.; P. Kasprzyk, A. Konert, *Przedawnienie roszczeń odszkodowawczych za overbooking, odwołanie i opóźnienie lotu*, PiP 2017/6, s. 55 i n.